ISTRSKE TEME

LIST ZA SLOVENSKO ISTRO

Letnik 2 | februar - april 1999 | številka 5/6 | ISSN 1408-6956

PONOS DAJE LEPOTO

Slovenski Istrani ali istrski Slovenci smo do danes ohranili zemljo, jezik in kulturo v tem delu domovine. Z delom, požrtvovalnostjo, poštenostjo in ponosom smo prišli do dne, ko živimo na svoji zemlji in v lastni državi. Kot kulturna skupina smo počasi, a vztrajno napredovali. Do koder sega spomin in še dlje, je bilo tako; od narodne prebuje in kubejskega tabora, v društveni vznesenosti, pred prvo svetovno vojno, naporih za ohranitev zemlje in jezika v času fašizma, ljudskem odporu med drugo svetovno vojno, povojni obnovi in istrski prebuji v devetdesetih letih.

Danes se volja ustvarjanja dokazuje znova. In če živi naš človek na svoji zemlji, v vsak dan izpričani volji, da spet najde na svoji zemlji kruh kot gospodar na svojem, se rišejo tudi koraki, ki jih mora storiti v sedanjem trenutku. Če je doslej predvsem delal, si nabral ogromno znanja, je čas, da stopi na mesto odločitev. Da prevzame odgovornost za svoj jutri v svoje roke. Poiskati mora novo znanje o sedanjem trenutku, si vzeti čas, preden se odloči. Istrani smo v tem trenutku bogatejši kot kdajkoli. Prostor, ki ga zasedamo, je izjemen. In mnogi bi si ga želeli. In noben rešitelj ne prihaja od zunaj in vse lahko ustvarimo ali pogubimo le sami.

In je čas za lastne projekte v razvoju, ki izhajajo iz ljudi, obstoječih pogojev, problemov in izkušenj. Z vizijo samostojnega bivanja in ne izgubo zemlje in utopitve v kulturi drugih. Čas je, da poleg na novo naseljenih prebivalcev in avtohotne italijanske kulture tudi slovensko avtohtono prebivalstvo dobi svoje institucije, mesta odločanja in glasila.

Na televiziji naj govori v lastnih oddajah in ne preko prevajalcev v programih italijanske manjšine, odpre naj se prostor za kulturno dediščino, ki ga sedaj nima, programe naj oblikujejo domači izobraženci in naj v njihovem imenu ne govorijo tisti, ki so prišli v ta prostor po svoje projekte. Avtohtono prebivalstvo, zemlja in kultura in njihov razcvet ali zaton so temelj prisotnosti celega naroda in države na našem prostoru. Zato morajo biti razcvet avtohtonih slovenskih Istranov, njihovi ekonomski interesi in kultura v interesu naše države. Njeno nazadovanje in utapljanje pa pomeni izgubo za sonarodnjake in vse prebivalce našega prostora. In le kot del lastnega naroda bomo zaživeli tudi kot skupina, ki se je na robu kulturnega in narodnega prostora oblikovala v svoje posebnosti. In čas je za povezavo s sonarodnjaki onstran meje in s tistimi, ki so odšli iz domačih krajev. Strah pred delom drugače mislečih sonarodnjakov je le strah strankarskih veljakov, ljudi nikoli. In le lastna država, še tako pomanjkljiva, je pogoj našega obstoja in ne tuja. In le posamezniki jo vodijo in le posamezniki dajo tako ali drugačno sodbo, uradi in organizacije nikoli.

In narod so njegovi ljudje v tisoč obrazih in mislih. In tudi tokrat bodo le ljudje na človeški ravni presegli nasprotja, ki jih politika ne more. In največ, kar imamo, so ponos, delavnost in poštenost. V lastnem jeziku in kulturi, kar smo mi sami, zato lahko le ustvarjamo dalje. In le taki smo lahko dobri sosedje. Problemi so tokrat bolj zapleteni, a izkušnje so bogatejše. Zdrava pamet velja še kako tudi danes. Vse drugo so strahovi. In nihče nima pravice sejati malodušja. Ponos daje človeku držo in lepoto. Nihče nima pravice tega komurkoli vzeti.

Leda Dobrinja

Avgust Danilo Pucer
BASEN

Boškarin, Napolin in Gajardo so šli v hribe, kjer je bilo veliko trave in vode. Tam naj bi v miru in izobilju živeli. Toda kmalu po prihodu se jim približa volk in jih hoče napasti. Voli se enotno postavijo z rogovi v bran. Volk spozna, da jim ne more do živega, zato zbeži. Čez nekaj časa se jim volk ponovno približa, toda tokrat v drugačni podobi. Na videz je bil prijazen in nenapadalen. Stopil je do Boškarina in ga nagovoril: "Res je tukaj veliko trave, toda če se boste vsak dan trije pasli, je bo zmanjkalo. Dogovori se z Napolinom in dovolita mi, da zakoljem Gajarda. Vsa tista trava, ki naj bi jo popasel Gajardo, bo ostala vama."
Boškarin je to povedal Napolinu in nasedla sta volkovi prevari. Volk je napadel Gajarda. Boškarin in Napolin sta ga pustila na cedilu. Čez nekaj časa se volk ponovno približa Boškarinu in ga spet nagovori:"Lep je ta kraj in bogat s travo in vodo. Toda vse, kar imaš na razpolago, moraš deliti z Napolinom. Če bi bil sam, bi bilo vse tvoje. Dovoli mi, da zakoljem Napolina in vse bo samo tvoje. Sam boš tu gospodar."
Boškarin se je polakomnil in domišljal si je, da bo lepo in imenitno, ko bosta vsa trava in voda le njegova. Ni stopil v bran Napolinu, ko ga je napadel volk. Po padcu Napolina, je volk napadel še Boškarina.

Nada Morato
LJUDSKA ŠOLA V KORTAH

Ljudska šola v Kortah obstaja od leta 1819 in ne od leta 1821, kot smo brali v zadnji številki Istrskih tem, številka 3/4. S tem je najstarejša neprekinjeno delujoča ljudska šola v Slovenski Istri. Njena mogočna in lepa stavba s tremi učilnicami je iz leta 1907 (vzporedno ob njej je stara župnijska šola "bratovščina"). Zanjo so se borili več kot 20 let in bi že zaradi tega zaslužila, da vanjo postavimo muzej istrskega šolstva ali jo uporabimo za potrebe devetletke. Borili so se zanjo proti občini Izola in Legi nazionale, ki sta hoteli slovenske podeželane potujčiti. Pred tridesetimi pa so bili izigrani. Šoli so vzeli avtonomijo in jo potem iz političnih razlogov skupaj s šolo bratovščine prodali. Domačinom so v njej obljubljali zaposlitev, a iz tega ni zdaj nič. Pred petnajstimi leti obnovljeni stavbi samevata in propadata, pouk pa se vrši daleč od nje v montažni hiši, katera ne bo trajala toliko, kolikor bi trajala stara šola.

Na vsak način bi morali služiti za kulturne potrebe, saj sta stavbi kulturna dediščina tega slovenskega etničnega prostora. Slovenci v Italiji so si znali obdržati svoje šolske stavbe, mi pa ne. Zakaj? Ob najnovejši asimimilaciji slovenskega istrskega podeželja ponižno ali zadovoljno molčimo. Oblasti pa ta proces omogočajo.

V kortežanski župnjii so imeli že pred letom 1819 šolo, to je bila farna šola, ki so jo obiskovali le posamezniki. Ukinili so jo že leta 1814 kot tisto v Valdrnigi pri Sv. Elizabeti in v Sv. Petru. Kaplan Marko Udine, ki je bil tudi nadzornik je, po zapisu v Ravnikovi šolski kroniki začel leta 1815 v farni hiši podučevati le nekaj dečkov, saj je fara štela samo 40 družin. Zgodovinarka Vlasta Beltram, ki je obdelovala šolski arhiv v tržaški škofiji, pravi, da je prvo informacijo o ustanovitvi kortežanske ljudske šole dobila v dopisu okrajnega komisariata iz Pirana škofijskemu ordinariatu v Kopru z dne 16. oktobra 1819, kjer ta sporoča, da je c. kr. vlada izdala dekret o ustanovitvi ljudske šole v Kortah. Dopis nadalje pravi, da bo pouk v stavbi, ki je last kortežanske podobčine, ta pa je potrebna nujnega popravila. Obenem da je potrebno nabaviti klopi, table in druge učne pripomočke. Stroške za popravilo plača patron, ki je v tem primeru koprski ordinariat, del pa tudi občina in t.i. ustanovitelji. Zato prosijo, da ordinariat pošlje delegata v komisijo za popravilo šolske stavbe.

Podrobnejši podatki o šoli so navedeni v statističnih podatkih, ki jih je pošiljal šolski nadzornik vsako leto za svoj šolski okraj. Prvič je kortežanska šola navedena v prospektu za šolsko leto 1819/20. Prvi z dekretom nastavljeni učitelj te šole je bil kaplan Matej Gianola, kar pomeni, da je bil usposobljen za učitelja. Učil je v "ilirskem narečju" in to v eni učilnici, vsak dan od 8. do10. ure in od 14. do 16. ure. Poleg redne šole je naslednje leto delovala tudi nedeljska šola.

Nada Morato

ANDREJ NARTNIK - pozabljena doba in njeni ljudje

Danes ne razmišljamo veliko o naši preteklosti. Radi bi jo pozabili, kakor da bi nas bilo sram za vse prestano trpljenje, za vse boje, s katerimi smo se lahko obdržali kot narod in kot posamezniki. Ob robu starih romanskih jeder ob Tržaškem zalivu se je v prejšnjem stoletju z nastopom narodne prebuje bil boj za ohranitev identitete med doslej zapostavljenimi, a prebujajočimi Slovenci in Italijani, ki so s stopnjevanim pritiskom hoteli podeželje poitalijančiti in ga skupaj z njimi priključiti Italiji. Prestop Italije na stran antantnih sil maja leta 1915 in njihova zmaga v prvi svetovni vojni sta Italiji to omogočili.

Vojno so končali s podpisom premirja v Padovi 3. novembra 1918. Že dve uri po vrnitvi misije iz Benetk (1*) se je italijanska vojska izkrcala v Trstu, sedmega v Izoli in Piranu. Od tod je istega dne prišla v Korte. Nova vojska je okupirala vse, kar so ji Velika Britanija, Francija in Rusija obljubile z londonskim sporazumom za prestop iz bloka centralnih sil v njihov antantni blok. Italijanska vojska je zasedla Primorsko do Triglava in Snežnika ter Istro s severno Dalmacijo in njenimi otoki. Deželo je poimenovala Julijska krajina. V njej je živelo 50,2% Slovencev in Hrvatov. Zasedbo je vodil general Carlo Petitti de Roreto, ki je čez nekaj dni prevzel tudi civilno upravo. Slovencem in Hrvatom je obljubljal enakopravnost z Italijani in več pravic, kot so jih imeli pod Avstro-Ogrsko. Že prvi ukrepi pa so pokazali, da ne bo tako in da namerava italijanska država zasedeno ozemlje italijanizirati in postaviti mirovno konferenco pred izvršeno dejanje v prepričanju, da ga bo za vselej obdržala. (2*)

Kot prvi korak v poitalijančevanje Slovencev in Hrvatov je bilo potrebno odstraniti tiste izobražence, ki so ljudi vzgajali na lastnih koreninah. To so bili duhovniki in učitelji. Samo iz Tržaško-koprske škofije so takoj izgnali 39 duhovnikov (iz Primorske tudi 39 učiteljev), češ da niso tu rojeni. (3*) Primorska sama ni imela duhovniškega naraščaja, zato so duhovniki ali študentje sem prihajali iz bližnjih slovenskih dežel Avstrije. Za svoj poklic so se pripravljali v Gorici in Trstu. Eden izmed teh 39 je bil kortežanski župnik Andrej Nartnik, a pojdimo po njegovih sledeh, tako kot pravijo viri, literatura in ljudsko izročilo.

Andrej Nartnik je bil rojen 29. novembra 1889 v župniji Brezovica pri Ljubljani. Njegov oče je bil Tone, po poklicu gostač, mati pa Mica Pošlep. Družina je živela v Notranjih Goricah številka 31. Mašniško posvečenje je Nartnik prejel verjetno v Trstu, saj se med ordinandi ljubljanske škofije ne omenja.(4*) Leta 1914 je služboval kot pomočnik v župniji Predloka pri Črnem Kalu, leta 1916 pa kot pomočnik v tržaški mestni župniji Sv. Jakoba apostola. Bil je eden izmed 15. slovenskih veroučiteljev, ki so poučevali na slovenskih šolah v samem mestu. (5*) Njegova vloga narodnega buditelja in ljudskega duhovnika je razvidna iz domnevno njemu izrečenega govora župljanov ob slovesu iz Sv. Jakoba, ki ga hrani kortežanska župnija in se glasi tako: (6*)

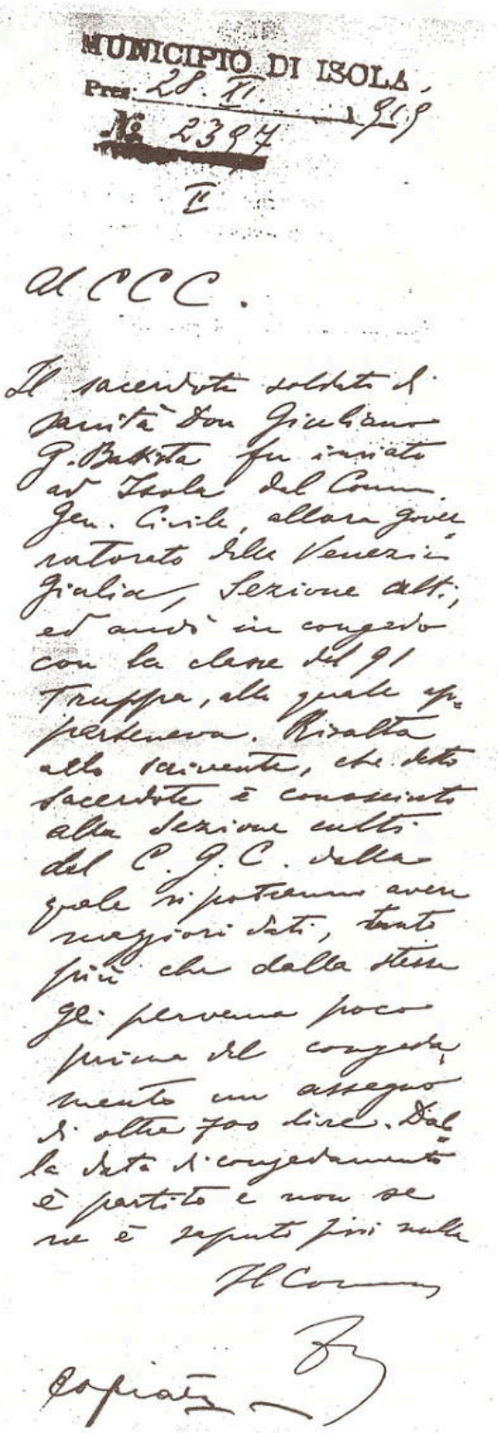
Mnogočastiti gospod župnik!

Neizmerno žalost napolnjuje naša srca, ko se poslavlja naš dobri oče, kakor ste nam Sv. Jakobčanom bili vi, mnogočastiti gospod župnik. Vaša živa beseda nam je bila vedno vodnica v sedanjem času in z lahkoto smo prenašali veliko gorje, ko smo slišali in videli Vašo veliko skrb za dobrobit naše mile slovenske domovine. Bili ste nam ustvarili s svojo lepo in primerno besedo cerkev za kraj veselja, zadovoljnosti in ljubezni. Ni bilo vedno tako in srce nas je bolelo, če ne bo več tako.

Zagotavljamo Vam, da nam ostanete v nepozabnem spominu, in ko nam ljubi Bog podeli boljše čase, se bomo z veseljem spominjali Vas, narodnega propovednika, in bomo pravili tistim, ki se bodo vrnili, o Vašem navdušenju in neizmerni ljubezni do naše grude. Marsikdo si bo želel Vas videti, in upamo, da se bo lahko zgodilo, saj ne greste daleč od naše jadranske obale, katero tako ljubimo in od katere nas ne bodo spravili naši sovražniki.

V tej nadi se poslavljamo od Vas ter Vam kličemo na pot: Bog Vas ohrani na dolgem potu življenja vedno tako naklonjenemu slovenskemu narodu, kakor ste bili kratek čas Svojega služboavanja pri Sv. Jakobu v Trstu. Živeli!

8. septembra 1916 je Nartnik nastopil službeno mesto v Kortah in ostal tu, dokler ga niso 17. decembra 1918 aretirali, češ da ni hotel pridigati po italijansko, ker njegovi farani tega jezika niso razumeli. List *L'Adriatico Jugoslavo* štev. 25 je poleti 1919 na strani 3 dogodek opisal tako: **" ... Dva karabinjerja sta ga najprej peljala v Piran, nato v Koper in Trst. Vso pot ga je podlo izzival učitelj Zuccon s svojimi somišljeniki, ki so ga s pestmi pretepali, ga pljuvali, porivali in vlekli za plašč, ne da bi karabinijerja mignila. Ob Nartnikovem protestu sta se napol nasmejala rekoč: Saj ni nič, ni nič, prečastiti! V Trstu so ga vrgli v ječo, kjer je ob tisočerem trpljenju in brez zaslišanja prebil celo dva meseca. Nato so ga peljali na demarkacijsko črto in ga izgnali. Doma so mu pokradli vse, kar je imel. Kdo? To bosta vedela karabinjerja - čuvaja."**

Avgust Danilo Pucer

V labirintu puščave - *nadaljevanje s prve strani*

Z osamosvojitvijo smo Slovenci leta 1991 krenili na pot v obljubljeno deželo suverenosti, s čimer nam je omogočeno, da izvajamo poslanstvo, ki nam je ponujeno z darom samostojnosti. Toda razklanost med Slovenci pri zadevah, ki so temeljnega nacionalnega pomena, je rana, iz katere krvavita naš narod in država. Ravnanje slovenskih politikov in strank me spominja na basen o treh volih, ki sem jo slišal v otroških letih. Spomladi leta 1992, ko je "kontinuiteta" oziroma "avantgarda" podirala Peterletovo oziroma Demosovo vlado, je to uspela tudi s podporo Socialdemokratske stranke. Dogodek v Depali vasi je bil pretveza za odstranitev Janše. To je bilo doseženo tudi s podporo Socialne krščanske demokracije. V letu 1996 po prestopu Pucka mu je sledila tudi Slovenska ljudska stranka. V Sloveniji je demokracija v krizi. Mnogi politiki in tudi stranke ne zastopajo volje in interesa tistih, ki so jih izvolili, ampak zlorabljajo demokratična sredstva v svojo korist. To vodi državljane v razočaranje in nezaupanje, ki se kaže tudi v vedno manjši udeležbi na volitvah. Nesocialni liberalizem teži po totalitarnosti - mehkem despotizmu. Pomanjkanje etike v gospodarstvu in političnem življenju vodi do goljufij, prevar in zlorab, ki uničujoče delujejo na uspešnost in blaginjo. V tem je glavni razlog za neperspektivo mnogih. Revolucionarji in njihovi dediči lastninijo in si prisvajajo premoženje tako, da postajajo kapitalisti, hkrati se pa razglašajo za levičarje. To je za tiste, ki se bojujejo za temeljne pravice malega človeka proti lastnikom - bogatašem. Tiste, ki se borijo za socialno pravičnost, pa razglašajo za desničarje. V svetu veljajo za desničarje tisti, ki imajo kapital. Za levičarje pa tisti, ki se morajo boriti za svoje pravice. V tem je bistvo sprevrženosti naših novih kapitalistov. Imeti hočejo lastnino in hočejo odločati o socialnih vprašanjih in pravicah vseh drugih ljudi. Vse hočejo imeti sami in nato deliti miloščino tistim, ki so se jim pripravljeni podrejati. Tako podrejanje pa je v škodo nemočne večine ljudi.

Buratović ed il Crljenko, in procinto di esser nuovamente arrestati, fuggirono di notte in barchetta per recarsi a Zagreb.

ISTRIA.

Espulsi. Come abbiamo riferito nel numero antecedente, il 10 novembre gli Italiani hanno occupato Cherso a nome dell' intesa

accompagnato dalla musica del Sokol croato venne lungo la riva dinnanzi alla nave il Comitato del Consiglio Nazionale di Sebenico; lo condussi a bordo ed al suono del nostro inno nazionale „Lijepa naša domovina" consegnai al comitato questa più grande nave da guerra del nostrb porto ed indi successivamente le altre navi e torpediniere. Dopo la consegna radunai tutti i comandanti delle navi ed i delegati rivoluzionari a seduta nel Comando del Capitanato di porto; ad ammiraglio venne destinato l' ufficiale di fregata Biber ed inoltre diversi nominati a comandanti delle navi ed io fui scelto a comandante militare locale. Da questo momento i marinai Jugoslavi rivoluzionari presero a se il servizio di sicurezza nel porto da guerra e dintorni.

Dapertutto regnava ordine e quiete. Venne istituita la guardia nazionale. L' istesso giorno, dietro loro espresso desiderio, gli ufficiali e marinai d' altra nazionalità vennero imbarcati per Fiume, d'onde proseguirono il viaggio in patria.

(Continua).

Nel distretto di Pirano fu tosto i primi giorni dell' occupazione espulso il parroco Giovanni Mandić (13), perchè non voleva issare la bandiera italiana sul campanile della sua chiesa.

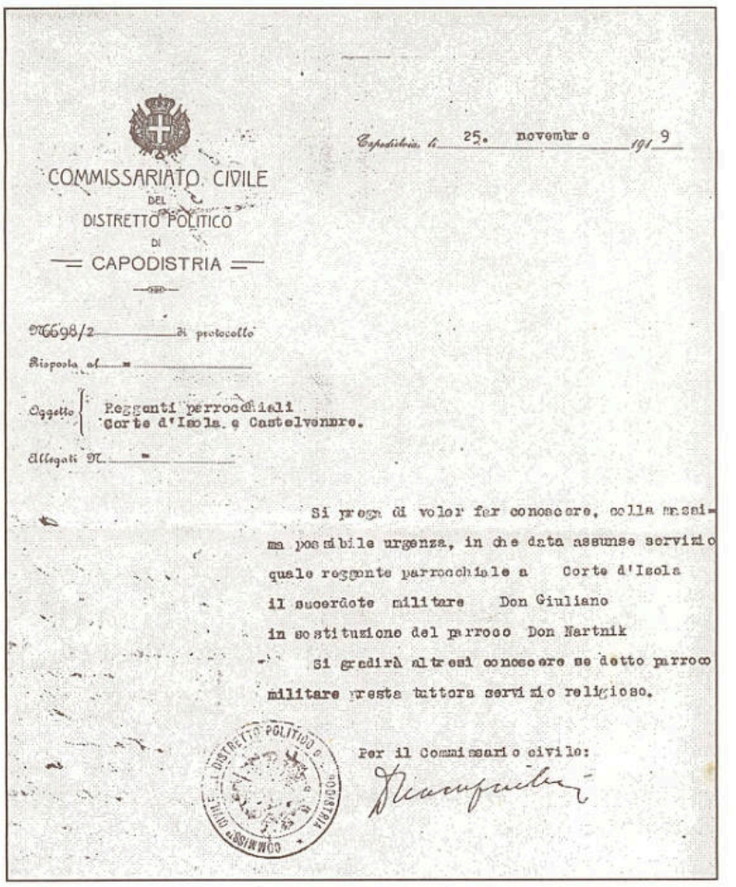
Al 17 dicembre fù arrestato il parroco Andrea Nartnik di Corte d' Isola (14) per il motivo che non voleva predicare in italiano ai parrocchiani, che non lo intendevano. Fù condotto da due carabinieri prima a Pirano, e poi a Capodistria, e da lì a Trieste. Durante tutto il viaggio egli fu villanamente insultato dal maestro Zuccon e dai suoi consenzienti, percosso a pugni, sputato, spinto e tirato per il capotto, senza che i due carabinieri si fossero minimamente intromessi, anzi, sulle sue proteste, con mezzo sorriso gli dicevano: non è nulla, non è nulla, reverendo! Giunto a Trieste fù gettato nelle carceri, tenutovi fra mille patimenti per ben due mesi e poi, senza essere stato mai escusso, condotto oltre la linea di demarcazione. A casa gli fù rubato tutto quello che possedeva. Da chi? Lo sapranno i vigili carabinieri!

Nel distretto di Pola fra i primi che dovettero allontanarsi furono il secretario comunale Angelo Cerovac ed il maestro Giuseppe Lukež di Canfanaro, (15, 16) perchè non volevano assistere alla messa, che si celebrava per festeggiare l' occupazione dell' Istria!

Da Sanvincenti fù espulso il cappellano Domenico Mrašković colla sorella per il solo motivo che sono jugoslavi (17, 18).

A Pola poi non perdonarono nemmeno ai neonati! Il commissario politico Antonio Mrakovčić ricevette l' ordine di andarsene

L'Adriatico jugoslavo, št. 25, stran 3

COMMISSARIATO CIVILE
DEL
DISTRETTO POLITICO
DI
CAPODISTRIA

Capodistria, li 25. novembre 1919

9766 98/2 di protocollo

Risposta al

Oggetto: Reggenti parrocchiali Corte d'Isola e Castelvenere.

Allegati N.

Si prega di voler far conoscere, colla massima possibile urgenza, in che data assunse servizio quale reggente parrocchiale a Corte d'Isola il sacerdote militare Don Giuliano in sostituzione del parroco Don Nartnik

Si gradirà altresì conoscere se detto parroco militare presta tuttora servizio religioso.

Per il Commissario civile:

Dvanajst dni kasneje je množica italijanskih nacionalističnih demonstrantov v Trstu vdrla v pisarno tržaško-koprskega škofa Slovenca Andreja Karlina in nato še v njegovo osebno stanovanje. Razbila je njegov inventar, uničevala dokumentacijo, fizično grozila škofu in mu verjetno zaplenila dnevnik. Kje se original dnevnika nahaja, ni znano. Prepis dnevnika je bil poslan v Vatikan v imenu kraljeve vlade nepodpisan. (7*) Nekaj iz tega je v treh nadaljevanjih objavila Era nuova v dneh 8., 9. in 10. julija 1919. O Andreju Nartniku beremo lahko to:

21. dicembre 1918:

"Ho inteso che i soldati italiani hanno condotto via il parrroco a Corte. Vi si vede lo zampino dei signori di Pirano, e specialmente di Fragiacomo, forse lo aiuteranno i frati di Pirano, forse sara qualche minorita. La popolazione di Corte piangeva, ma non si puo far nulla ..."

O Nartniku je v kortežanskem farovžu po izropanju prav malo ostalo: zapisi v matičnih knjigah in le par oznanil - vse izpisano z lepo pisavo. Njegov veliki, za župljane svetli zgodovinski pomnik pa je monštranca, ki je nastala ob gibanju za majniško deklaracijo leta 1917. (8*) Ta ima filigranski venček iz zlata, ki so ga darovali župljani, in ima še nekaj: napis, ki spominja na razgibani čas, ko se je dualistična Avstro-Ogrska začela majati in so na njenem ozemlju pod vplivom Wilsonove izjave o samoodločbi narodov nastajali obrisi novih držav. Tole je Nartnik tistega leta dal vgravirati na dno monštrance:

"Po prizadevanju žup. upravitelja Andreja Nartnik-a za vlade Nj. sv. Benedikta xv. in nj. vel. cesarja Karola I. in vladikovanja škofa dr. Karlen-a pod starejšinstvom Janeza Hrvatin-a iz Malije 110 in Jožefa Korenika iz Bašljuna 103 v spomin na svetovno vojsko ter v pričevanju ljubezni in hvaležnosti do najsvetejšega darovali župljani iz Dvora (Korte) leta 1917
Iz. Iv. Kregar, Ljubljana +
žig: I. Kregar, izdelovalec c. posode in orodja, Lj."

Kako to, da monštranca s takim in slovenskim napisom ni prišla v roke okupacijske ital. vojske in tudi ne za časa Italije in njenega fašističnega režima? Ljudje pravijo, da so jo skrivali cerkveni starešine. Iz župnišča jo je odnesel sam Nartnik oziroma njegova gospodinja, skrito pod obleko. Govorice o tem dejanju kažejo na razcepljenost skupnosti na tiste, ki povedo, da je Nartnik monštranco skril pred Italijani, in znajo povedati nekaj iz tega, kar je na njej zapisano, in na druge, ki trdijo, da je Nartnik monštranco ukradel. O nekem skrivnostnem napisu v župnišču je marsikdo ugibal še po drugi svetovni vojni. V Kortah se je 7. novembra 1918 italijanska vojska takoj ob prihodu znašala nad tukajšnjo v italijanskih virih imenovano "jugoslovansko republiko". Zavarovala je italijansko politiko: prepovedala razobešanje jugoslovanske ali avstrijske zastave, s prestrelitvijo odstranila tablo z napisom Narodni svet, aretirala Nartnika in njegovo imovino razmetala in pobrala, odstranila mežnarja. Od župnikove gospodinje je vojaški kurat terjal, da govori italijansko. Na pogrebu nadučitelja Orla (9*) je zahteval od krkavškega dekana Škerbca, da moli Očenaš po italijansko. Govoril je: V Italiji smo in ostanemo v Italiji, vi ste Italijani in ostanete Italijani. Avete capito? (10*) Na mestu aretiranega župnika Nartnika je do marca 1919 opravljal njegovo službo vojaški kaplan don Agostino Pastorino, nato do konca avgusta 1919 Don Giuliano. Kako je komisariat za civilne zadeve (po juniju 1919) v tistih časih deloval, nam pričata dopisa, ki neposredno govorita o odstavljenem Nartniku

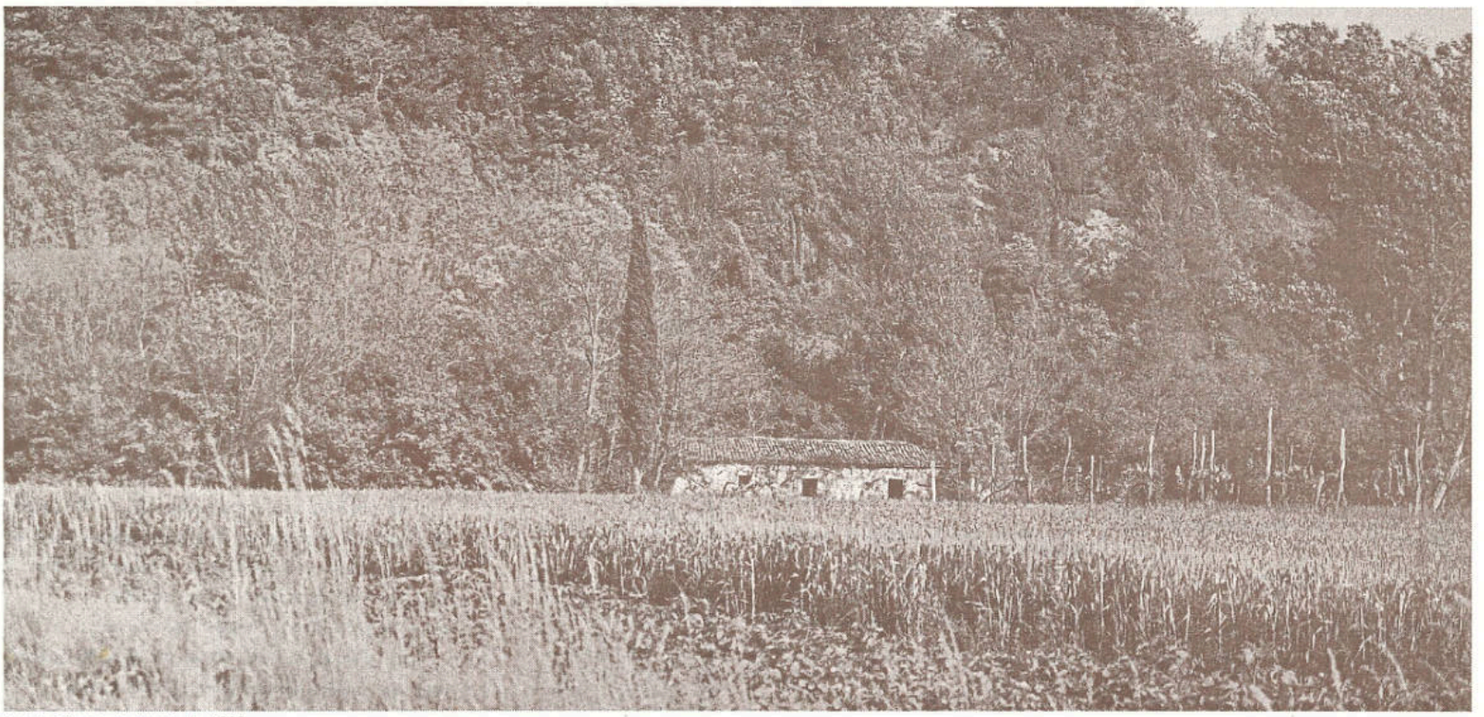
Civilni komisariat političnega okraja Koper 25. novembra 1919 prosi izolsko občinsko upravo, da mu sporoči, kdaj je vojaški duhovnik Don Giuliano začel nadomeščati v Kortah župnika Nartnika. Obenem prosi, da mu sporočijo, ali vedo, če don Giuliano že opravlja versko službo. Občina mu odgovarja, da je bil odpuščen iz vojske skupaj z letnikom 91, malo pred tem pa dobil nakazano odpustnino v višini 700 lir.

Po izgonu iz Trsta je za Nartnikom v nadškofijskem arhivu v Ljubljani dr. Bogdan Kolar zbral tele sledove: V šematizmu tržaško-koprske škofije za leto 1914 je rokopisni pripis, ki pravi, da je bil častni kanonik in (stolni) župnik v Baru; leta 1932 je prejel državno odlikovanje - red jugoslovanske krone IV. stopnje. V Općem šematizmu Katoliške crkve v Jugoslaviji iz leta 1939 ga sicer ni (več) najti. Iz navedenega pripisa je nadalje razvidno, da je bil Nartnik nad dvajset let vojni kurat v jugoslovanski vojski, da se je leta 1941 upokojil, živel nato nekaj časa v Ljubljani (v župniji Trnovo) ter preživel zadnja leta pri šolskih sestrah notredamkah v Lovranu pri Opatiji. Tam je umrl 31. marca 1949.

---

1. Vanda Bezek: ***Analitični inventar občine Izola***, III.del (1901-1918), Koper 1980, stran 4.
2. Milica Kacin-Wohinz: ***Politične razmere na Primorskem pod italijansko zasedbeno upravo (1918-1919) in odnosi Slovencev do italijanske države***; Karlinov simpozij v Rimu, Mohorjeva družba v Celju, Celje 1996, stran 119-131
3. Jakob Soklič: Istra kliče, Jug. matica, lj. 1928, str. 73-75.
4. Bogdan Kolar: ***Podatki o Andreju Nartniku***, Nadškofijski arhiv v Ljubljani, pismo I/1999, tu
5. Humbert Mamolo: ***Škof Andrej Karlin in šolstvo na Tržaškem***; Karlinov simpozij v Rimu, stran 137, Mohorjeva družba v Celju, 1996.
6. Nada Morato: ***Ravnikova dediščina v Korta***h, stran 24, Knjižnica Annales, Koper 1995
7. Paolo Blasina: ***Santa Sede, clero e nazionalita al confine orientale 1918-1920***. Note e documenti; Qualestoria 1/1993, strani 29-50. France M. Dolinar: Andrej Karlin v rimskih dokumentih; Karlinov simpozij v Rimu, Mohorjeva druž
ba v Celju, stran 76.
Janez Kramar: ***Izola - mesto ribičev in delavcev***, Koper 1987, stran 362
9. Umrl je na svetoivansko noč. O njegovi smrti kroži vest, da mu je od žalosti počilo srce, ker so morali učenci njegove šole peti pred izolskim županom italijansko. Posamezniki govorijo tudi o drugačni smrti. Matična knjiga pa ...
10. Janez Kramar: ***Izola - mesto ribičev in delavcev***, Koper 1987, stran 368.

AKTUALNA TEMA

V dolini Dragonje, foto L. D., 1998

Milan Gregorič

O MALIH OBČINAH NA KOPRSKEM IZ DRUGAČNEGA ZORNEGA KOTA

Nekaj misli in podatkov o malih občinah in resnični lokalni samoupravi

Vrednote lokalne samouprave pridejo najbolj do izraza v manjših, strnjenih skupnostih, kjer se ljudje poznajo med seboj, si zaupajo ter so se sposobni hitro organizirati in dogovoriti. Brez rednih lastnih virov financiranja pa lahko govorimo kvečjemu o okrnjeni in invalidni samoupravi, ki smo ji bili priča tudi v sedanjih krajevnih skupnostih, ki so se razgibale kvečjemu ob kaki večji finančni injekciji, sicer pa so potonile v globok sen. S tem, da so se morale krvavo prerivati v občinskih centrih odločanja, da so se dokopale do navedenih sredstev, saj prevladujejo v njih mestni interesi. In če so slučajno dobile ta sredstva, so jim bili praviloma postavljeni zelo trdi pogoji. Najmanj to, da morajo določena dela opraviti sami krajani, ali celo to, da morajo sofinancirati dela z lokalnimi samoprispevki, poleg seveda skupnih občinskih za šole, vrtce, vodo. Za mestne četrti pa mi ni znano, da bi se ceste, kanalizacija, športni parki kdaj gradili udarniško ali celo s posebnimi samoprispevki. Tako so posamezni podeželski kraji kot na primer Dekani, ki so zgradili svoje komunalne infrastrukture pretežno z lastnimi samoprispevki, puščali v občinski blagajni lep kos lastnega ustvarjenega dohodka in dobivali nazaj kvečjemu kako drobtinico.

Mala občina na podeželju je tudi sicer širša značilnost današnje Evrope. Končno se z reorganizacijo lokalne samouprave prilagajamo evropski ureditvi. Saj jo oblikujemo na podlagi evropske listine o lokalni samoupravi, ki jo je povzela tudi naša ustava. In po teh določbah je lahko teritorij občine zgolj tolikšen, "da lahko njeni prebivalci preko neposredne povezanosti oblikujejo skupnosti, v katerih odločajo o zadevah skupnega pomena". Teritorialna razsežnost je torej "najpomembnejši element lokalne skupnosti", kot je to poudaril ustavni sodnik Peter Jambrek v svojem pritrdilnem ločenem mnenju v zvezi s koprskim sporom (*Glas*, 19. 11. 1998). Tam najdemo tudi misli, "da je poglavitna prednost pristne občine njena sposobnost, da aktivira solidarnost in motivacijo krajevnega prebivalstva za urejanje skupnih zadev na samoupravni, tudi prostovoljni osnovi..." V zvezi s Slovensko Istro je Jambrek še posebej opozoril, da je le-ta "stisnjena med dve državi, ki jo štejeta za svoje interesno področje, z vsemi posledicami, ki jih ima to dejstvo v meddržavnih odnosih" ter da bi ustanavljanje občin na tem območju morale spremljati še druge vzporedne dejavnosti države kot "ustanovitev samoupravne regije, organizacija splošnega upravnega okraja s sedežem v Kopru, posebna skrb države za razvoj bodočih podeželskih občin v zaledju Kopra (lokalni promet, socialno skrbstvo, zaposlitvene možnosti, komunalna in administrativna infrastruktura) ter še posebej izvajanje nacionalne strategije razvoja Slovenske Istre in njenega zaledja kot prioritetnega regionalnega razvojnega programa".

Da ni samo "veliko" lahko dobro, kot nam dopovedujejo iz Kopra, nam prepričljivo govore tudi male občine v našem neposrednem sosedstvu onstran meje (Dolina, Repentabor, Zgonik, Sovodnje itn.), od katerih posamezne ne dosegajo niti tisoč prebivalcev, a kljub temu slovijo po vzorni urejenosti in poceni ter učinkoviti občinski upravi, pa čeprav so industrijsko pretežno povsem nerazvite.

O tem nam priča tudi ureditev lokalne samouprave v Švici. V *Glasu* z dne 19. 11. 1998 beremo pismo našega konzularnega predstavnika v Švici Rudija Merljaka, da ima ta država z okrog osem milijoni prebivalcev ali štirikrat več kot jih ima Slovenija nič manj kot 3019 občin, to je šestnajstkrat več kot Slovenija. In najmanjša občina naj bi merila vsega 30 hektarov površine ter naj bi imela komaj enajst ljudi. Praktično je v Švici vsaka večja vas svoja občina. Merljak še dodaja, da je Švicarjem njihova mala občina "sveta" in "se ji ne bi odrekli za nobeno ceno".

Tudi pri naših neposrednih sosedih na Krasu deluje že nekaj sorodnih malih podeželskih občin (na primer Hrpelje-Kozina, Divača, Komen), ki so si v teh nekaj letih obstoja nabrale dragocene izkušnje ter nas na svojem primeru s povsem konkretnimi podatki opozarjajo, kaj so s svojo občino pridobile in kaj izgubile. Iz informacij dnevnega tiska je namreč mogoče razbrati najmanj to, da so ti kraji z lastno občino postali živahni, ambiciozni, dinamični in ustvarjalni, česar za naše zaspane istrske vasi ne bi mogli trditi. Odgovorno bi bilo, da bi se mi vsi ob tem vsaj malo zamislili in se vprašali, ali res mislimo postati pasivno in za lastno usodo nezainteresirano koprsko primestje. Če so naši polpismeni dedje bili ravno pravšnji za upravljanje lastnih podeželskih občin, ne vidim razloga, da bi tega ne zmogla sedanja generacija, ki se je skoraj v celoti prebila skozi take ali drugačne šole, vse do univerz.

Tako bi se na koncu tega razmišljanja tudi sam pridružil sloganu, da bodimo "gospodarji na svojem", kot to reklamirajo Koprčani, vendar na način, "da bodo Dekančani gospodarji v Dekanih", "Koprčani pa v Kopru", ne pa slednji v Dekanih in v Kopru hkrati.

Trhli argumenti in nesprejemljiva ustrahovanja nasprotnikov malih občin

Na zborih krajanov kljub zaigrani in navidezni objektivnosti uradnih koprskih "poročevalcev" ni manjkalo slabo prikritih groženj kot na primer: vzbujanje dvomov v zvezi s solidarnostno pomočjo, ki naj bi jo bile deležne finančno šibke občine; pa tihi namigi, da bi utegnili imeti ljudje s podeželja težave pri zaposlovanju v mestni občini; pa opozorila, da za ločitev od dosedanje občine res zadošča samo referendumsko izražena volja krajanov, da pa bo, nasprotno, za morebitno vnovično vrnitev v njeno naročje potrebna tudi volja meščanov. S takim nabojem argumentov in ob namerni odsotnosti vsakršnih primerjalnih analiz o prednostih in slabostih malih občin pač ni bilo težko zbegati ljudi, ki so še tako nagnjeni h konservativnosti in gledajo z zadržki na velike spremembe. Namesto beganja ljudi z dvomi in strahovi bi morale občinske oblasti povabiti nekaj odgovornih republiških mož v številna že opuščena in izumirajoča naselja

v zaledju ter od tam direktno na zbore krajanov, kjer bi morali oboji skupaj dati ljudem največje jamstvo, da jim bosta tako bližnja mestna občina kot tudi država z vsemi sredstvi pomagali, da se postavijo na svoje noge in enkrat za vselej zaustavijo nezadržno razpadanje. Kajti zakonsko predvidena izravnalna in solidarnostna sredstva so bila mišljena prav resno in mnogi pasivni kraji so si z njimi v zadnjih letih močno opomogli. To je povsem evropsko, saj vlaga Evropa znatna sredstva v revitalizacijo podeželja, kar pa bivšemu koprskemu županu Aureliju Juriju očitno ne gre preveč v nos, saj se je v intervjuju za *Delo* (25. 10. 1997) pritoževal, "da sedanji sistem financiranja nagrajuje manjše občine" ter je pri tem tudi malo požugal, "da novim malim skupnostim, ki nimajo lastnih virov, ne bo mogoče v nedogled zagotavljati sredstev". Nov sistem financiranja naj bi po njegovem mnenju puščal dohodek "tistim, ki ga ustvarjajo, in ga manj dajal nerazvitim". S tem bi "evforija ustanavljanja občin upadla", ker bi le-te ugotovile, "da nimajo od česa živeti". Očitno je imel Juri pri tem pred očmi okoliščino, da je gospodarstvo koncentrirano v Kopru, in naj bi zato tudi dohodek ostal tam. Pri tem pa je pozabil, da ustvarja navedeni dohodek tudi tretjina prebivalstva s podeželja. In če naj "ostane dohodek tistim, ki ga ustvarjajo", bo treba tretjino dohodka mestne občine prepustiti kar podeželju. To se pa lahko doseže samo z ustanavljanjem samostojnih podeželskih občin, ne pa tako kot doslej, to je z beračenjem v Kopru.

Ob teh razmišljanjih se je umestno tudi povprašati, zakaj bi se morala Slovenska Istra odpovedati republiškim solidarnostnim sredstvom, ki jih tudi sama ustvarja. In zakaj bi moralo celotno breme razvoja opustošenega zaledja pasti na mestno občino Koper, ki tega bremena očitno ne zmore, saj ima svojih razvojnih problemov prek glave. Zaledje, združeno z mestno občino, namreč ne izpolnjuje pogojev za pridobitev navedenih sredstev in bo tako nujno prikrajšano v lastnem razvoju.

Beganje ljudi s strahom, da bo mestna občina zaposlovala predvsem svoje ljudi, pa je tipična realsocialistična drža in sodi v čase, ko je partija iz enega centra dirigirala "bitje in žitje" celotne družbe, vključno z gospodarstvom. Očitno so nosilci takih idej prespali zadnjih deset let in pozabljajo, da bodo lastniki podjetij in obrtniki iskali predvsem sposobne in pridne delavce, neodvisno od njihovega naslova stalnega bivanja in jih pri tem iskanju ne bo mogel dirigirati noben mestni "komitet".

Koliko občin v Slovenski Istri?

O vladnem predlogu za tri nove občine (Ankaran-Škofije, Dekani, Šmarje-Marezige) mislim, da je bil delan preveč kabinetsko in je premalo upošteval življenje, to je argumente okolja, prostora in identifikacije. Škofije so na primer podeželsko središče z izrazito lastno identifikacijo in vežejo nase tudi več okoliških manjših krajev, ne pa tudi Ankarana, ki je po svoji naravi bolj primestno naselje. K Škofijam gre priključiti tudi zaselke v Osapski dolini (vsaj Osp in Gabrovico), s tem da je treba na primernem mestu čimprej prebiti tinjanski hrib s povezovalno cesto ter Osapsko dolino enkrat za vselej izvleči iz "komunikacijskega slepega črevesa". Šmarje in Marezige sta tudi dva povsem ločena kraja z večjim številom zaselkov, ki gravitirajo k njima. V preteklosti sta razvila močno lastno identiteto in sta primerna za dve manjši samostojni občini. Dekani so dominanten kraj na obronkih Rižanske doline in smotrno bi bilo, da bi se z drugimi kraji v dolini povezali v malo podeželsko občino. V tej sestavi ne vidim gornje istrske planote (Kubed, Gračišče, Gradin, Movraž, Sočerga idr.). Menim, da bi se morala na tem koncu ustanoviti ob izredni podpori mestne občine in republike mala podeželska občina s centrom v Gračišču in to tako zaradi demografske opustošenosti teh krajev kot tudi zaradi njihove pomembne strateške obmejne lege. In menim tudi, da imata tako mestna občina Koper kot tudi republika do zaledja v Slovenski Istri svoj velik, še neizpolnjen dolg in da je sedaj čas, da ga primerno poravnata.

Še nekaj misli o pokrajini

Osebno podpiram sleherni napor, da bi se zaokrožena področja v Sloveniji čimprej organizirala v obliki pokrajin. Po dosedanjih izkušnjah sodeč pa mislim, da bo ta proces dolgotrajen in mukotrpen, če bo prepuščen svobodi izbire. Določanje pokrajin s centra, od zgoraj, utegne sicer povzročiti nekaj vetra in tudi kak spor, kot se je to zgodilo z županijami na Hrvaškem. Vendar so se spori v nekaj letih tako ali drugače polegli in razrešili in županije so zaživele, tudi če z nekoliko okrnjeno samoupravo. Tudi v Slovenski Istri, ki je pred leti v svojih "obalnih organih" že imela neko obliko pokrajine, pa ta proces kljub številnim pobudam še ni krenil nikamor, pa čeprav že sedanja zakonodaja omogoča določene oblike medobčinskega povezovanja. Za reševanje skupnih problemov tega prostora in za učinkovito nastopanje navzven je namreč regionalna oblika samouprave edino primerna in je ne moremo nadomeščati z "veliko občino", ki je pa navzdol nasprotje vsakršne samouprave.

Nevarnost razprodaje premoženja bodočih podeželskih občin

Prva opozorila o nenadni hitri razprodaji občinskega premoženja na podeželju so se slišala tudi iz ust mestnih svetnikov že ob začetku organizacije nove lokalne samouprave. Nov val razprodaje pa je bilo mogoče zaslediti tudi pred kratkim, ko naj bi koprska mestna občina (PN, 29. 12. 1998) "pripravila kar nekaj javnih dražb, na katerih so prodali približno 25 hiš, predvsem na podeželju". In iz teh poslov bi naj priteklo v mestno blagajno "približno 5 milijonov 700 tisoč tolarjev". To so podatki, ob katerih se je vredno malo zamisliti in predvsem poskrbeti, da ne bi koga popadla skušnjava po ropanju premoženja bodočih podeželskih občin tik pred zdajci. Koprski odvetnik Danijel Starman je v PN z dne 29. 1. 1999 opozoril, da zakon o lastninjenju nepremičnin v družbeni lasti določa, "da nepremičnine, do katerih ima pravico uporabe občina ali mesto, postanejo lastnina preoblikovane občine ali mesta". In ker se Koper še ni preoblikoval v nove občine, naj bi po Starmanovem mnenju ne imel pravice razpolaganja z občinskimi nepremičninami, še zlasti ne s tistimi na teritoriju bodočih občin.

FOTO BELVEDERE
• retuširanje in razmnoževanje starih fotografij
• slikanje za dokumente z retušo
• izdelava fotografij v eni uri
• foto trgovina
Čevljarska 23, Koper
Tel.: 066/271-245

JADRANKA d.o.o. KOPER
Ido Kocjančič
Betonarna Kocjančič Griža
Pobegi, Frenkova 5, 6000 Koper, Slovenija
Tel.: (066) 59-550, Fax: (066) 59-586, Mobitel: (0609) 611-021

HRANILNO KREDITNA SLUŽBA KOPER , p.o.

elektro invest d.o.o. Koper
Ankaranska c. 7 (kamionski terminal)
6000 Koper, Slovenija
Tel.: 066/401-910, Fax: 066/393-000

Duša Krnel - Umek

MEJA V ISTRI

Vprašanje življenjskega pomena za Slovenijo

Z novimi geopolitičnimi razmerami, ki so nastale po razpadu Jugoslavije leta 1991, se je v Evropi spremenilo razmerje sil med sosednjimi državami, ki mejijo na Slovenijo. Vprašanje oblikovanja slovenske državne meje na tem prostoru po nastanku nove države Slovenije je potrebno gledati v kontekstu oblikovanja slovenskega naroda v preteklosti. Zgodovinski viri in dejstva kažejo, da je bil v preteklosti zaradi specifične geostrateške lege severnega Jadrana močan pritisk sosednjih narodov - germanskega, romanskega in južnoslovanskih, da si omogočijo prehod do morja ali čez morje oz. prehodni obmorski del na vzhod in sever.

Postavljanje meje v Istri je zato potrebno gledati z več vidikov: nacionalnega, upravno-teritorialnega in gospodarskega.

Nacionalni vidik

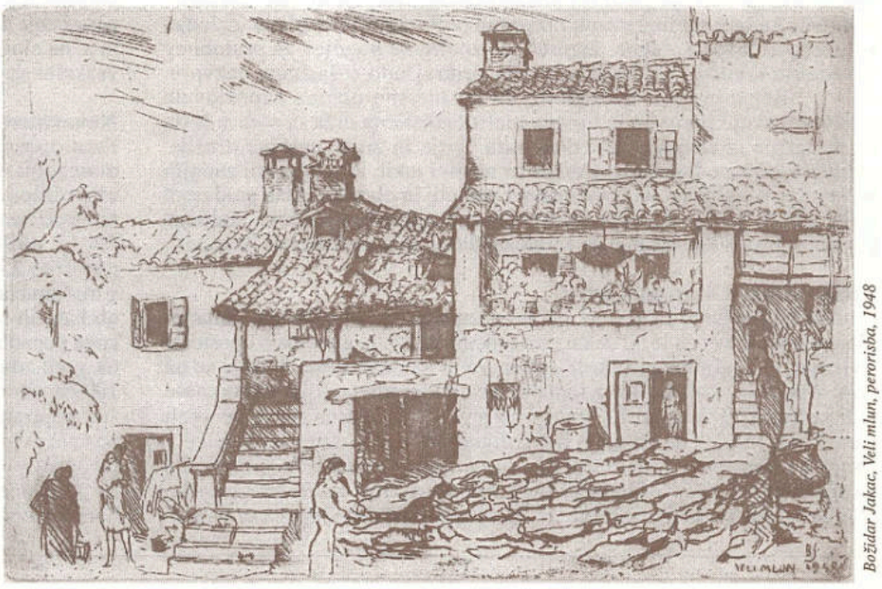
Prve naselitve Slovencev so bile verjetno v okolici Novigrada, saj jezikoslovci po navedbah Sama Pahorja "ugotavljajo prisotnost govorice z značilnostmi slovenščine tudi v zgornji dolini Mirne" Da so se Slovenci naseljevali v severni Istri v 8. stoletju, priča dokument iz leta 804, danes znan kot Rižanski placit.

Po podatkih C. F. Czoerniga za leto 1846 je bila občina Savudrija slovenska. Combi v etnografskih opisih Istre leta 1859 razločuje med šavrini, ki so popolnoma slovenski in so sorodni Slovencem v Furlaniji. Za Slovane v Buzetu pravi, da govorijo slovenski dialekt, za Slovane med Dragonjo in Mirno, da so Slovenci, ki imajo v govoru italijanske besede in jih ima za italijanizirane. V delu *Etnološke razmere avstrijskega Primorja* leta 1885 C. F. Czoernig navaja, da naseljujeo šavrini, ki so Slovenci ozemlje od Trsta do Savudrije. Iz podatkov za posamezne kraje do leta 1945, ki so navedeni v Cadastre national de l' Istrie za okraj Poreč, je razvidno, da so bili v večini krajev naseljeni tudi Slovenci. V okraju Podgrad, ki je spadal pod okrajno sodišče Volosko, pa so bili razen nekaj izjem vsi kraji slovenski. V kraju Kotlje v okraju Buzet so celo pred nedavnim posneli kaseto slovenskih ljudskih pesmi, ki so jih peli vaščani, ki se ob priliki vračajo v vas. Kaseto so posneli v okviru Glasbeno-narodopisnega inštituta. Razširjenost slovenskega življa do Mirne kaže zemljevid jezikovne meje iz leta 1926, ki ga je objavil *Ilustrirani Slovenec*.

V Evropi se je uveljavilo načelo, da je določeno geografsko območje celota in da mesto pripada okolici, ki ga obkroža. Primorska mesta Trst, Gorica, Koper, Izola in Piran bi glede na večinsko slovensko prebivalstvo, ki ga je obkrožalo, pripadala temu prebivalstvu, če ne bi od konca 18. stoletja začel v Istri naraščati iredentistični pritisk, ki se je z združitvijo Italije leta 1866 še okrepil. Proces narodnostnega razvoja Slovencev je prekinila prva svetovna vojna, ki je Istro, Trst, Goriško in del Kranjske, kar je predstavljalo velik del slovenskega etničnega ozemlja, odtrgala od matičnega naroda. Italija je po nastopu fašizma pritisk nad slovenskim prebivalstvom še stopnjevala - izvajala je etnično čiščenje "bonifica etnica" z načrtnim in sistematičnim uničevanjem slovenskega jezika, kulture, šolstva in gospodarstva. Vprašanje celovitosti slovenskega etničnega prostora je v tesni povezavi z oblikovanjem slovenskega državnega prostora. Na zahodu je bila po drugi svetovni vojni zaradi nerešenega vprašanja meje z Italijo in s tem usode velikega dela Slovencev ustanovljena cona A in B od leta 1945 do 1947. Del državne meje tedanje Jugoslavije, sedaj Republike Slovenije, se je oblikoval z Mirovno pogodbo z Italijo leta 1947. Od leta 1947 do 1954 je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje - Cona A in Cona B do reke Mirne. Z londonskim memorandumom je pripadla Cona A Italiji, Cona B Jugoslaviji. Slovencem je po izgubi etničnega ozemlja na zahodu ostal z obmorskimi mesti v Istri edini dostop do mednarodnih voda v Jadranskem morju. Z ozimskim sporazumom leta 1975 je Slovenija v tedanji Jugoslaviji izgubila del svojega morja, ki je pripadlo Italiji. To je primer, kako je italijanska diplomacija v mirnem času uveljavljala svoje nacionalne interese. Za raziskovanje etnične meje na jugu s Hrvaško zaradi življenja v isti državi, ki ni reševala nacionalnega vprašanja, v političnih pa tudi v znanstvenih krogih, ni bilo dovolj zanimanja ne po prvi ne po drugi svetovni vojni. Upravna meja se zato ni v celoti oblikovala po zgodovinskih in etničnih kriterijih.

Upravno-teritorialni vidik

Konec 18. in v začetku 19. stoletja se je Istri oblikovala nova državnopolitična ureditev, ki je trajala do prve svetovne vojne. Istra je bila razdeljena med Beneško republiko - zahodni obalni del, in Avstrijskim cesarstvom - osrednji in vzhodni del, ki je bil del Kranjske. Po padcu Beneške republike leta 1797 je celotna Istra pripadla Avstrijskemu cesarstvu. V času francoske oblasti je bila Istra najprej dodeljena Kraljestvu Italije s sedežem v Milanu od leta 1805 do 1809, potem pa Ilirskim provincam s sedežem v Ljubljani. S ponovno vzpostavitvijo avstrijske oblasti je bila Istra po letu 1814 s Trstom in Goriško združena v novo upravno enoto Primorje, kar je ostalo do konca prve svetovne vojne. Z reorganizacijo leta 1814 so bile štiri občine iz postojnskega okrožja, ki je bil del Kranjske, dodeljena Primorju. Okraj Fnfenberg z občinama Dolina in Materija je prešel v tržaško, pozneje istrsko okrožje, občini Podgrad in Lipa pa v reško s tem, da je bil ustanovljen okraj s sedežem v Podgradu. Kranjska se je po tej delitvi zmanjšala na jugozahodu in oddaljila od morja. Zakaj tedaj še ni zaznala pomena, ki ga ima dostop do morja v lastni deželi in v okviru upravnih meja, ostaja odprto vprašanje. Povezava z morjem in z Istro je bila v isti državi, je pa potekala preko nove upravne tvorbe Primorja. Od konca 18. stoletja je bil osrednji del Istre pod jurisdikcijo okrožnega glavarstva v Postojni, torej pod Kranjsko. S spreminjanjem upravne razdelitve so se uveljavljali interesi tistih slojev, ki so se opredeljevali italijansko in nemško. Teritorialne spremembe pa vse do konca druge svetovne vojne oziroma do leta 1952 niso vplivale na spremembe velikosti območja, ki ga je imelo mesto Piran s pripadajočim okoliškim ozemljem in morjem. Pri obravnavi meje piranske občine je zato potrebno poudariti pomorski značaj mesta Piran. Določal jo je interes zavarovanja mesta, zaledja in morja. Zunanji krog tega varovanja sta predstavljali dve točki: Kaštel s svojo višinsko lego in razgledno točko na kopnem in Savudrijski rt s pregledom nad morjem - Piranski zalivom in odprtim morjem v Tržaškem zalivu. Pisni viri v drugi polovici 13. stoletja navajajo prve obrise piranskega ozemlja - piranski polotok med Strunjanom in Lucijo - ter da je pod Piran spadal večji del savudrijskega Krasa. V času do konca Beneške republike leta 1797 je piransko ozemlje segalo od Strunjana do severnega dela savudrijskega Krasa in Kaštela. Po teritorialni razdelitvi v stari Avstriji, ki se je ohranila do prve svetovne vojne, je piranski upravni in sodni okraj obsegal leta 1854 občine: Piran, Kaštel, Korte nad Izolo, Izolo in Sv. Peter. Piran je obsegal dve katastrski občini: PIRAN IN SAVUDRIJO. Občinska upravna razdelitev je ostala enaka tudi po italijanski zasedbi vse do druge svetovne vojne. Na podlagi primerjave virov je evidentno, da je obseg piranske občine ostal enak tudi po drugi svetovni vojni vse do leta 1952. Za piransko občino zato ni bilo od konca druge svetovne vojne nikoli dokončno rešeno vprašanje celovitosti občine, ki je sedem stoletij predstavljala zaokroženo ozemlje okoli mesta s pripadajočim morjem. Občinska uprava, predvsem pa krajani so pogosto postavljali vprašanje celovitosti občine in naslavljali svoje zahteve na pristojne državne organe. V Jugoslaviji ni bilo med republikami razmejitev na morju, zato tudi meja na morju v Istri med nekdanjo Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško ni bila določena. Znotraj republiških meja je bil prehod po morju in po kopnem prost. V Istri se je zato že v začetku leta 1991 začelo ponovno postavljati vprašanje meje piranske občine, ki je sedaj postalo vprašanje državne meje med Slovenijo in Hrvaško na kopnem in na morju.

Božidar Jakac, Veli mlun, perorisba, 1948

Gospodarski vidik

Za oblikovanje zavesti o državi ima v našem mišljenju pomen vedenje o morju kot pomembnem delu Slovenije. To obstaja na simbolni ravni kot okno v svet, ki pomeni odprtost in širino, na realni ravni pa ima pomen v gospodarstvu in negospodarstvu. Vprašanje morja je zato potrebno gledati v okviru nastajanja države Slovenije in v razmerju do srednjeevropskega in mednarodnega prostora. Ob Jadranskem morju so se zaradi mile sredozemske klime razvijale na obalah skozi

stoletja različne kulture. Zaradi uveljavljanja prevlade nad pomorskimi potmi in ozemlji okoli njih so bile pogoste tudi borbe. S prevlado Benetk so obmorska mesta - Koper in Izola leta 1279 ter Piran leta 1283 - izgubila samostojnost. Trst si je zagotovil avtonomijo pod okriljem Habsburžanov od leta 1382 dalje. V sredini 18. stoletja so Benetke že izgubljale pomen, začel pa se je razvijati Trst kot povezava morja s srednjo Evropo, kar je bilo pomembno za Avstrijo. To so omogočale najprej boljše cestne povezave, z 19. stoletjem pa tudi železniške. Koper, ki je bil v času Beneške republike najpomembnejše mesto v Istri, je ostal na obrobju dogajanja in razvoja ter na več področjih podrejen sosednjemu Trstu. Leto 1957, ko je bila ustanovljena Luka Koper, je zgodovinskega pomena za slovensko gospodarstvo. Slovenija je dobila svoje pristanišče, ki ima za svoj cilj, da postane najboljše pristanišče v južni Evropi. Tega cilja pa ne bo mogla Luka uresničiti brez dostopa do mednarodnega morja.

Vprašanje južne meje

Za nadaljnji razvoj Slovenske Istre in Slovenije kot države bo kljub morebitnemu združevanju v okviru Evropske zveze vedno pomembno, da ima dostop do mednarodnega morja. Vprašanje ustrezne rešitve meje v Istri je zato pomembno za razvoj celotne države Slovenije. Glede na stoletno prepletanje različnih interesov na tem območju pa je pomembno tudi v širših srednjeevropskih in mednarodnih okvirih.

Temeljna ustavna listina o samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji določa, da so državne meje Republike Slovenije "mednarodno priznane državne meje dosedanje SFRJ z Republiko Avstrijo, Italijo in Madžarsko v delu, v katerem te države mejijo na Republiko Slovenijo, ter meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško v okviru dosedanje SFRJ". To pa je potrebno razumeti v kontekstu nadaljevanja. Med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške je bil sprejet sporazum o ustanovitvi in pristojnostih skupnih organov za ugotovitev in označitev državne meje, ki daje diplomatski komisiji pristojnost, da predlaga vladama osnutek pogodbe o meji med državama in rešuje sporna vprašanja. Pogodba o meji z Avstrijo je bila podpisana leta 1965, z Italijo ozimski sporazum leta 1975, torej 20 oziroma 30 let po vojni, kar pomeni, da se vprašanja meje rešujejo dolgo in tudi pri meji s Hrvaško ni upravičena in potrebna nobena naglica.

Slovenci ob Jadranu smo v zgodovini in ostajamo tudi sedaj zaradi svoje miroljubnosti - saj v preteklosti nismo začenjali vojn ali spopadov s sosedi, zaradi tolerantnosti in želje po mirnem sožitju - blažilno območje med interesnimi vplivi zahoda, severa in juga. Iz konteksta zgodovinskega naslova in sedanjega geopolitičnega položaja države Slovenije je potrebno gledati in urejati mejo s sosednjo Hrvaško v Istri na kopnem in na morju.

(Sestavek povzema ugotovitve iz več sestavkov in referatov, ki sem jih napisala o meji in slovenskem etničnem ozemlju in kjer so navedeni vsi viri.)

Rokotole in voli Kostantina Radoslava, foto: Dominik Bizjak, 1998

Ivan Buzečan

ZNAČILNOSTI IZSELJENSTVA PO 2. SVETOVNI VOJNI V VASI SOČERGA

Po drugi svetovni vojni so podeželske vasi na Primorskem in v Istri doživele vsesplošen močan pojav izseljenstva. Ta pojav je bil zelo izrazit zlasti v odročnih, gorskih in manj rodovitnih krajih, ki so v preteklosti sloneli skoro izključno na kmetijski dejavnosti: Vipavska, Kras, Brkini, Istra. Pojav izseljeništva iz slovenskega dela Istre pa je imel še posebne značilnosti, ker so ga poleg vsesplošnih vzrokov bega iz vasi v povojnem času pogojevale tudi na novo začrtane meddržavne meje med Italijo in Jugoslavijo. V tem zapisu si bomo ogledali nekaj značilnosti povojnega izseljenskega pojava v vasi Sočerga, ki je ena tipičnih vasi notranje slovenske Istre (v širšem smislu "šavrinsko območje"). Te značilnosti so po vsej verjetnosti podobne za vse kraje omenjenega območja.

Vas Sočerga leži globoko v notranjosti Slovenske Istre, na poti, ki pelje od Rižane preko Kubeda proti Buzetu, in je zadnja slovenska vas, ki v tem predelu meji na hrvaško Istro. Ob koncu vojne, v juniju 1945, je Sočerga štela 145 prebivalcev (74 moških, 71 žensk). Bilo je skupno 33 družinskih enot, bolj ali manj popolnih. V tistem času je bilo 5 enot brez otrok, v glavnem sestavljenih iz samskih ali vdov. Ostalih 28 družinskih enot pa je imelo v letu 1945 skupno 88 otrok, starih od 1 do 30 let, kar predstavlja povprečno 3 otroke na družino. Po starostni dobi je bilo teh 88 otrok razdeljenih takole:

Leto starosti	Moški	Ženske	Skupno
1-10	21	13	34
11-15	6	7	13
16-20	7	6	13
21-30	16	12	28
Skupno	50	38	88

Poglavarji družin, očetje in matere teh otrok, so v glavnem ostali v Sočergi, razen v petih družinah, ki so se v povojnem obdobju v celoti izselile v obmorske kraje v Istri (10 zakoncev) in dveh družinskih enot (3 zakonci), ki so se preselile v Trst. V naši analizi pa si podrobno oglejmo, kam se je v povojnem času izselila populacija omenjenih 88 otrok - mladostnikov, ki so bili junija 1945 prisotni v Sočergi. Njihovo razseljenost nam predstavlja sledeča lestvica:

Kraj izselitve	Število oseb	Odstotki
Ostali doma	22	25 %
Obmorska istrska mesta	34	39 %
Drugi kraji v Sloveniji	7	8 %
Trst	18	20 %
Ostalo inozemstvo	7	8 %
Skupno	88	100 %

Iz podatkov vidimo, da je ostalo doma 25 % mladine, medtem ko se je izselilo 75 % oseb. V številu 22 oseb, ki so ostale v rojstnem kraju, so zaobsešeni tudi 4 invalidi in 4 osebe, ki so umrle v prvih povojnih letih, tako da lahko zaokrožimo število delazmožnih, ki so ostali "doma" na 14 oseb (16 % celotne upoštevane mlade populacije). Nekateri od teh so se poročili v bližnje zaselke. Tri četrtine mlade populacije (66 oseb) je torej v prvih dvajsetih povojnih letih zapustilo svoj rojstni kraj in se izselilo: 25 mladih (28%) je emigriralo v inozemstvo, 41 mladih (47 %) pa je odšlo v istrske obmorske kraje ali v druge kraje Slovenije. Večina tistih, ki so emigrirali v inozemstvo, se je ustalila v Trstu (18 oseb), nekateri (7 oseb) pa so nadaljevali emigracijo v druge dežele: na Švedsko, v Avstralijo, Ameriko.

Največji pretok v Trst se je dogodil v letih 1945-1948, ko se je velika večina tedaj dozorele mladine zatekla v to mesto. Ko je bila pozneje močneje zapečatena državna meja, so le redki posamezniki prišli v Trst. Pač pa se je v vseh povojnih letih sistematično in enakomerno pričelo preseljevanje mladih v obmorska istrska mesta: Izolo, Koper, Piran, Umag, Škofije. V teh krajih so se zaposlili in si ustvarili svoje družine.

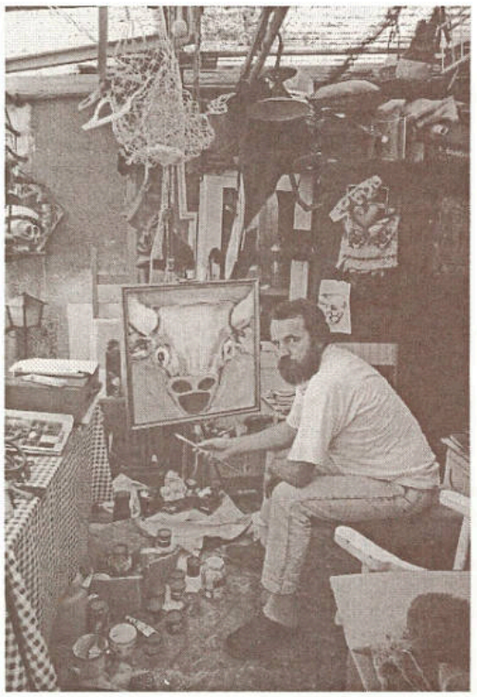
Ko presojamo vzroke preseljevanja in praznenja vasi notranjosti Slovenske Istre, lahko mirno zatrdimo, da je v povojnem času šlo izključno za ekonomsko emigracijo. Mladina je šla v svet s trebuhom za kruhom in se je ustalila na mestnih območjih, kjer je bila možna zaposlitev na izvenkmetijskih področjih. To zaposlitveno okolje je bilo že v predvojnem in neposredno povojnem času mesto Trst. Ko pa je bila zapečatena državna meja med Jugoslavijo in Italijo, so Trst nadomestila mestna območja Kopra, Izole, Pirana in Umaga ter v manjši meri druga mesta v Sloveniji.

Tudi v našem primeru vasi Sočerga lahko mirno zatrdimo, da je šlo izključno za ekonomsko emigracijo. Sočerga je bila popolnoma slovensko govoreča vas. Zato ne moremo povojnih izseljencev iz Sočerge v Trst prištevati med politične ali etnične begunce (esule), ker ni nihče od njih v Trst "pribežal" iz kakšnih ideološko-političnih ali pa narodnostnih vzrokov. Na žalost pa je verjetno tudi tistih 25 mladih Sočeržanov, ki so se po zadnji vojni izselili v Trst, vštetih v onih nekaj sto tisoč istrskih italijanskih beguncev, ki jih nacionalistični in iredentistični krogi v Trstu pretirano in napihnjeno navajajo. Kot končno zanimivost in kot posreden dokaz, da je šlo izključno za ekonomsko emigracijo, naj še dodamo, da sedaj v vasi Sočerga prebiva 59 ljudi in da nobena družinska enota ne živi izključno od kmetijske dejavnosti, ampak da je ta dejavnost, v kolikor je še živa, le vzporedna in dodatek drugim zaposlitvenim dejavnostim. Najnižjo demografsko stopnjo je Sočerga dosegla okrog leta 1970, ko je tu živelo le okrog 40 prebivalcev. Kot vidimo, se pa je v zadnjih letih naseljenost nekoliko povišala, in upati je, da bo v bodoče vas še bolj zaživela.

Milan Gregorič

JANEZ JANEŽIČ - slikar in zbiratelj etnoloških predmetov

Janez Janežič se je rodil leta 1952 v Ljubljani, živi pa v Kopru, kjer je zaposlen v Luki. Je slikarski samorastnik, ki ima za seboj na desetine razstav po Sloveniji, v republikah bivše Jugoslavije in tudi v tujini (Italiji, Braziliji). Prejel je številne nagrade in priznanja. Njegov motivni svet predstavlja predvsem krajina. Janežič je likovno opremil tudi kak ducat otroških slikanic in pripovednih knjig na istrsko tematiko. Hkrati je dolgoletni strasten zbiralec, restavratov in preučevalec etnoloških predmetov, ki jih je nekajkrat tudi predstavil javnosti, predvsem v Kopru (razstave starih ključavnic, ključev, igrač, vezenin in pletenin, aluminijaste posode, jubilejnih poštnih žigov idr.). Znane so tudi njegove zbirke risb starih koprskih dimnikov, portalov in ključavnic, s katerimi je opremil več številk koprske revije Fontana. Njegova velika želja je, da bi si na svojem novem domu na Badihi uredil zasebno etnološko zbirko, znotraj katere bi lahko na pregleden način predstavil rezultate svojega vsestranskega dela tudi širši javnosti. Sanje, ki so še daleč od uresničitve, saj so povezane z večjimi naložbami, ki si jih zasebnik brez širše družbene pomoči težko privošči. Ob tem Janežičevem nevsakdanjem ustvarjalenm opusu smo ga zaprosili za kratek razgovor za bralce Istrskih tem.

Janez Janežič v svojem "ateljeju", foto Marija Janežič, 1994

Bi nam morda najprej povedal, kako si pristal v Slovenski Istri?

V Istro sem prihajal že kot otrok v kolonijo v Rovinj in nato kot mladostnik predvsem na kopanje. Na kraj sem se hitro navezal in ko sem se spuščal s Črnega Kala, me je vleklo proti morju, kot da sem tu doma. Pri 24 letih sem se končno naselil v Kopru za stalno, se tukaj tudi zaposlil in si ustvaril družino s soprogo Istranko.

Kako je potem potekalo tvoje prilagajanje na novo okolje?

Ko prideš v nov kraj, ga moraš čimprej in čimbolj spoznati in tudi razumeti. Zato sem neprestano iskal stik z ljudmi, ki so mi znali kaj povedati o Istri. Zanimalo me je vse, od zgodovine, običajev pa vse tja do narečja. Nekajkrat sem tudi Istro prevozil in prehodil, od Trsta pa vse do Reke. Obiskoval sem muzeje, galerije, kulturne in naravne spomenike.

Tudi danes si med pogostimi obiskovalci različnih kulturnih in javnih prireditev in večerov. Imam tudi občutek, da ti še posebej ležijo srečanja, naravnana na istrske teme.

Res je, ker že naprej rad spoznavam kraj in njegove ljudi, zlasti tiste, ki si z veliko ljubeznijo in trudom prizadevajo osvetliti Istro, njeno preteklost in kulturno dediščino.

Ali kaj pogrešaš pri vsem tem?

Lahko bi rekel, da je na teh srečanjih premalo osveščenosti in premalo govora o velikih aktualnih temah našega časa in prostora in premalo ljudi, ki bi imeli pogum zavzeti jasna stališča do teh vprašanj, še zlasti v zvezi z ideološko navlako, ki jo je v nas pustila preteklost. Drugič mislim, da širše družbeno okolje premalo prisluhne potrebi po obuditvi in ohranitvi avtentične krajevne kulture in duhovnosti, kar ja za Istro in njene prebivalce izrednega pomena.

Se morda s temi svojimi razmišljanji kdaj oglašaš?

Občasno in v ožjih krogih povem, kar čutim. Mnogokrat pa to nesproščeno okolje pritiska tudi name in se raje vzdržim. Vendar me takrat tako razganja navznotraj, da bi najraje zatulil kot Gajardo in s tem opozoril Istrane, da bodo tudi sami izumrli kot njihov osel, če se ne bodo izoblikovali v odločujoč subjekt svojega življenja.

In kako še drugače doživljaš Istro, recimo kot pokrajino, po več desetletjih, ko postajaš tudi sam njen sestavni del?

Gledajoč na Istro skozi umetniške oči mi s svojim razkošnim zelenjem, raznolikimi barvami zemlje in modrino morja pomeni pravi skupek vseh barv sveta. In kot tako je tudi ne bi mogel deliti na hrvaško, slovensko ali italijansko.

In kako jo vidiš v njeni zgodovinski perspektivi?

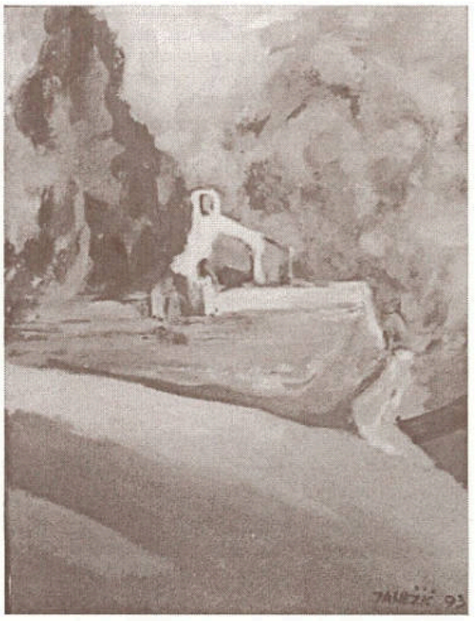
Morda bi se dotaknil predvsem tega, da je bila Istra in njeni prebivalci, ki s svojimi koreninami segajo tisočletja nazaj v družino Histrov, neprestano izpostavljena težkim viharjem in preizkušnjam. Prek Istre so se valile vse mogoče vojske in puščale za seboj pustošenja. Temu so se pridružile razne epidemije ter po prvi in drugi svetovni vojni tudi tragični eksodusi. Tako je bila pravi poligon neprestanih izseljevanj in novih naselitev in s tem tudi izpostavljena neprestanemu trganju korenin. Zato je toliko bolj pomembno, da se obvarujejo sleherni dokument, risba, slika, etnološki predmet, ljudsko glasbeni motiv, osebno pričevanje in vse drugo, kar lahko ohranja in obnavlja kulturno identiteto kraja. Vidim jo torej kot nek biser, ki si mora še poiskati svojo školjko.

Na prireditvah te skoraj redno srečujemo v spremstvu soproge. Ima morda tudi ona kako zaslugo za to tvojo zbirateljsko strast in ustvarjalni nemir?

Ima, na različne načine. Prvič je Istranka iz Zrenja in mi je tudi sama veliko pomagala pri spoznavanju Istre in njenih ljudi. Drugič imava veliko skupnih interesov, saj se ona ukvarja tudi z umetniško fotografijo in se tako v marsičem dopolnjujeva.

Imaš morda za naše bralce in tudi širšo družbeno skupnost kako posebno sporočilo?

Iz preteklosti je treba reševati vse, kar se da rešiti. Ne zadoščajo pri tem aktivnosti muzejev in drugih ustanov. Na ohranjanju kulturne zakladnice moramo delovati vsi, ki s tem čutimo. In družba mora podpirati vse te razvejane aktivnosti, ne samo svoje uradne ustanove. Pogosto se dogaja, da so v muzejih polni depoji stvari, ki propadajo, ker jih ne utegnejo restavrirati. Koper, mesto s tako bogato zgodovino in tako čudovito arhitekturo, nima npr. niti ene same samcate starinarnice, medtem ko jih je npr. samo v Trstu prek petdeset. Kraji s tako zanemarjeno preteklostjo so duhovno mrtvi. Ko dobim v roke kak star kovaški predmet, dobesedno čutim, kako je še topel in s kakšno skrbnostjo in nežnostjo je bil delan. In iz starih stvari dobesedno diha preteklost in njeni ljudje. Zato smo za ohranjanje te preteklosti odgovorni vsi, ne samo uradne ustanove in družba mora materialno podpirati vse te raznolike aktivnosti.

Janez Janežič, Cerkvica sv. Jerufa, olje na platnju, 1993

NAROČILNICA

Ime in priimek/firma

Naslov

naročam list ISTRSKE TEME za leto 1999. Cena dvomesečnika znaša 2.000,00 sit za fizične osebe in 5.000,00 sit za pravne. Naročnina se po prejemu naročnikove številke poravna na žiro račun **51400-603-31754** s pripisom ISTRSKE TEME.

Naslov: CENTER VITA, Lopar 39, 6273 Marezige

Silvan Prodan

S TREBUHOM ZA KRUHOM

Pet let po koncu velike vojne in priključitvi k Kraljevini Italiji ni prineslo istrskim mladeničem zaposlitve in še manj perspektiv za prihodnost. Tako je bilo potrebno tudi v družini kmeta Antona Prodana iz zemlje iztisniti najnujnejše za hrano, obleko in obutev za: 20-letnega Toniča, 18-letnega Štefana, 13-letno Bepo, 11-letnega Franeta, 6-letnega Zaneta in 4-letnega Šilijota. Vojna in pomanjkanje sta preprečila, da bi se najstarejša sinova, Tonič in Štefan, naučila branja in osnovnega pisanja. Kajti treba je bilo trdo delati od zore do mraka, da družini ni bilo potrebno stradati. Zato se je še posebno trudila mama Marija, ki je skrbno pazila, da so prišli z zaklanim prašičem in pridelanim oljem od sezone do sezone. Edini pridelek, ki so ga v družini lahko spremenili v denarni prihodek, je bilo vino, katerega so tržaški gostinci še nedozorelega odpeljali iz kleti.

Nova oblast v Rimu je bila daleč in predaleč, da bi lahko priskrbela delo vaškim fantom. Zato je družinski poglavar Anton prišel do edinega možnega zaključka, da morata najstarejša sinova, Tonič in Štefan, poiskati delo v novem svetu v Ameriki, od koder bosta lahko pomagala še preostalim članom družine. Izkupiček od prodanega vina ni zadostoval za kritje vseh stroškov. Zato sta morala z bratom Zamaričem združiti moči in skupno sta zbrala za dve vozni karti iz Trsta do Argentine. Za pot sta bila določena bratranca Štefan in Jakob.

Priprava potrebnih dokumentov ni bila enostavna in niti poceni. Najprej je bilo treba v Pulo na sedež Pokrajine po potni list, nato v Trst po vizo na konzulat Republike Argentine in na koncu še na Izseljeniški inspektorat. Ko je bilo z dokumenti vse v redu je sledila nabava vozne karte za ladjo in seveda čakanje na prosta mesta, kajti ladja je odplula enkrat mesečno in bila vsakokrat zasedena do zadnjega kotička.

Na dan odhoda je bila na pomorski postaji v Trstu nepopisna gneča. Cele trume sorodnikov so se prišle poslovit od svojih očetov, bratov ali sinov, ki so odhajali v kraj, katerega so poznali bolj pod imenom Amerika kot pa Argentina. K povečani gneči so prispevali še ruski izseljenci, ki so po tridesetdnevnem popotovanju prispeli lačni in obnemogli v Trst. In bilo jih je toliko, da je nastala bojazen, da za ostale na ladji "Francesca" sploh ne bo prostora. Toda vse Ruse so spravili v drugo podpalubje, tako da je bilo v prvem podpalubju dovolj prostora tudi za istrske izseljence.

Od Štefana in Jakoba se ni nihče poslovil. Če je ostalo doma kaj drobiža, ga je bilo škoda za vlak od postaje Počekaj nad Buzetom do postaje Sv. Andreja v Trstu. Zato sta samo opazovala množico ljudi na pomolu, ki je mahala Frančeski v slovo, ko se je ob 11. uri počasi odmikala od pomola in od Istre. Začeli so se enolični dnevi in noči na ladji, na kateri so razpoloženje potnikov spodbujali vsakodnevni zvoki harmonikarjev. Za zajtrk so potnikom delili belo kavo, ki je bolj dišala po prežganem ječmenu, in kos kruha. Za kosilo in večerjo pa so jim v vojaške menaške nasuli neke vrste enolončnico ali makarone, čemur so včasih dodali še ovenelo jabolko. Popotniki iz premožnejših družin so imeli od doma kruh in panceto, s čimer so si obogatili ladijske obroke. Vsem skupaj pa je primanjkovalo predvsem vitaminske hrane: sadja in zelenjave. Zato so se že drugi teden plovbe pojavljali znaki bolezni, zlasti pri najšibkejših, še posebno pri otrocih sestradanih ruskih izseljencev. Tako skoro ni minil dan brez pogrebnega obreda in spuščanja v platno zavitih mrtvecev v morje.

Štefan in Jakob sta, kot klena kmečka fanta, plovbo in življenje na ladji prestala brez kakih posebnih težav. V razne igre na ladji pa se nista spuščala, prvič zato, ker za kaj takega nista imela denarja, drugič pa zato, ker sta takoj pogruntala goljufije voditeljev iger. Po mesecu dni plovbe, ko ni bilo videti nikjer kopnega, sta najprej z ograje opazila, da se je barva morja močno spremenila. Naenkrat je morje postalo rjavkaste barve. Starejši mornar je jima pojasnil, da so zapluli v široko ustje reke Laplata, ki s sabo iz notranjosti prinaša toliko materiala, da z njim določi tudi barvo vode. Po takem rjavkastem morju je ladja plula še več kot pol dneva, predno so zagledali prve obrise pristaniških stavb.

Ladjo so privezali ob pomolu, na začetku katerega je stala dolga enonadstropna rumena stavba Glavne imigracijske agencije, skozi katero dokumente, jih vpisali v veliko knjigo in jim izročili list papirja z osebnimi podatki. Vsakega potnika so tudi vprašali, kaj je po poklicu. Nekateri so se zlagali, da so mehaniki, čeprav niso imeli nikoli ključa v roki. Štefan in Jakob sta povedala po pravici, da sta kmeta.

Na zunanji strani stavbe so čakali vozovi in tovornjaki, ki naj bi priseljence odpeljali neznani usodi naproti. Štefana in Jakoba so določili v tovornjak št. 7, ki jih je skupaj s kakimi 40 sopotniki z ladje odpeljal na ogromno plantažo krompirja. Izkopavanja krompirja sta bila vajena že od doma, le motike so bile drugačne, z veliko daljšim toporiščem. Kljub temu jima je delo šlo hitro od rok, tako da sta odstopala pred ostalimi tovariši. Zato sta bila kmalu določena za nekaka preddelavca, zadolžena, da ostale podučita kako izkopavati krompir, da ga ne bi z motiko presekali. Spali so vsi skupaj v veliki leseni baraki, obdani z valovito pločevino, na slamnatih ležiščih. Pred stavbo je bila ročna črpalka s podolgovatim koritom, kjer so se umivali, brili in tudi odžejali. Za stavbo je bila nizka podolgovata baraka z vrsto lesenih vrat, kamor so hodili delavci na veliko in malo potrebo.

Po dveh mesecih dela na plantaži sta se Štefan in Jakob prijavila za vzdrževalca tramvajskih prog v glavnem mestu. Celodnevnega dela sta bila vajena, kakor tudi izpolnjevanja vseh navodil, ki sta jih dobila od predpostavljenih. Poglavitno je bilo neprestano čiščenje vkopanih tračnic raznega šodra in kamenja, ki so ga na tračnice odrivali z makadamskega cestišča, tako avtomobili kot kočije. Kadar je bilo določeno, je skupina vzdrževalcev morala tudi zamenjati posamezne obrabljene dele tračnic. Za časa dela pri vzdrževanju tramvajskih prog je po 12 delavcev živelo v opuščenih železniških vagonih na postaji Retiro. Po preteku 1 leta je Štefan z odrekanjem vsem mogočim vabam, ki jih je nudilo veliko mesto, privarčeval toliko denarja, da je poslal domov vabilo in denar za vožnjo z ladjo tudi bratu Toniću, ki je nato po treh mesecih, jeseni 1924. leta, po zaključeni trgatvi in obranih oljkah z isto ladjo Frančeško pripotoval v Buenos Aires skupaj s prijateljem zidarjem iz vasi Draščići, Ivanom Drašićem.

Pred izhodom iz stavbe Glavne imigracijske agencije ob spomeniku Sv.Frančiški - zaščitnici imigrantov je Tonića čakal bratranec Jakob, ker je bil Štefan določen v skupino delavcev pri zamenjavi poškodovanih tračnic. Ivana Drašića kot zidarja so odpeljale nune v bližnji samostan, kjer so potrebovali izučenega zidarskega vzdrževalca. Jakob je bratranca Tonića s kartonastim kovčkom pospremil do kakih osemsto metrov oddaljene železniške postaje Retiro. Ko so prispeli na postajo, je Tonić vprašal, če se bosta še daleč peljala z vlakom. "Ne, tu stanujemo," mu je odgovoril bratranec. Tako sta šla do konca perona in naprej po železniških tirih do treh razpadajočih starih železniških vagonov, na strehi katerih so štrlele po štiri pločevinaste dimne cevi. V srednjem vagonu se je iz ene dimne cevi celo kadilo. In ravno v ta vagon sta z Jakobom vstopila in v oddelku, kjer se je na okrogli železni peči kuhala pašta sta našla brata oz. bratranca Štefana, ki ja na čast bratovega prihoda pripravil okusno domačo jed, seveda s kupljenimi testeninami. Doma so bili namreč navajeni na doma zamesene testenine. Tonić je vprašal brata, če si tu samo priložnostno kaj skuhajo. "Ne, tu živimo in tudi ti boš tukaj z nami." Je odgovoril brat. Ob tem se je Tonić zamislil, ali je bilo vredno potrošiti toliko denarja za dolgo in naporno pot, da bi potem končal v razpadajočem železniškem vagonu, kar je bilo še slabše kot zapor. Toda poti nazaj ni bilo, denarja zanjo pa še manj. Na srečo so tudi Antona zaposlili pri vzdrževanju tramvajskih

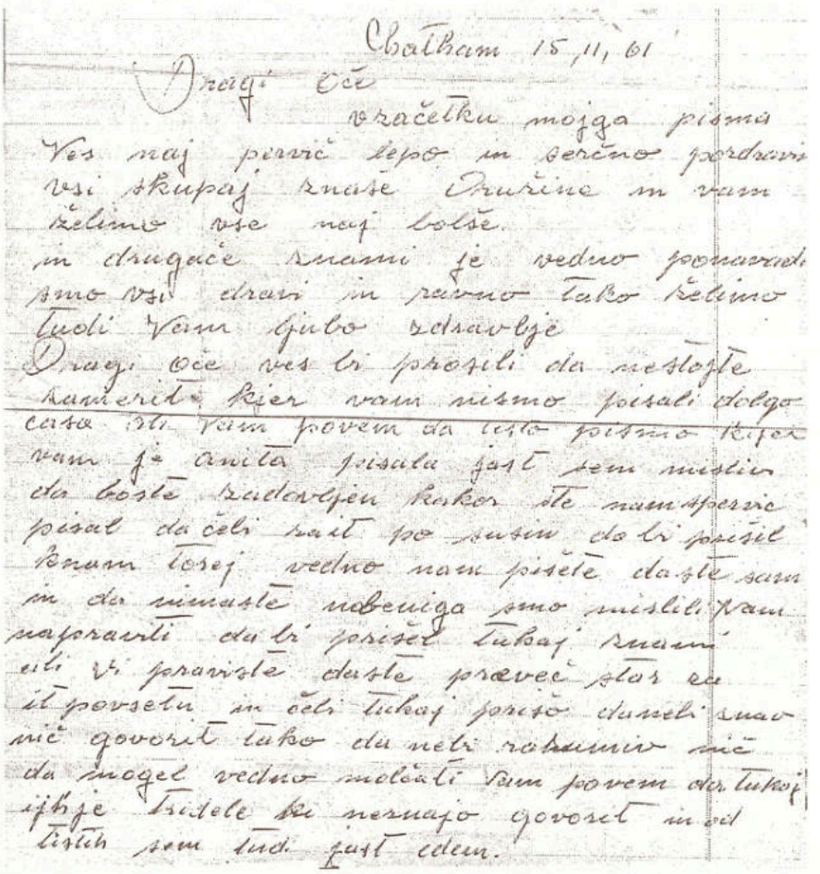
Po prihodu Istranov v Južno Ameriko, okrog leta 1930, last Giovanine Rakar iz Milj

Ena izmed fotografij Josipa Kavrečiča

so morali vsi potniki z ladje. Tu so jim pregledali prog, tako da sta odslej z bratom delala skupaj, še posebej, ker je bratranec Jakob sprejel službo pri hladilnicah mesa.

Štefan se je v enem letu udomačil tudi s španskim jezikom, tako, da je lahko bratu precej pomagal pri sporazumevanju. Toda oba sta začutila potrebo in nujnost po znanju osnov pisanja in branja. Zato sta z veseljem sprejela vabilo prijatelja Drašića, da ob nedeljah obiščeta "njegov" samostan, kjer ju bosta nune tega naučile. V enem letu nista zamudila ene nedelje, da bi v samostanu sedla v klop kot prvošolčka in vneto vsrkavala v spomin vse, kar jima je sestra Marija pravila o španski abecedi, pisavi, izgovarjavi, številih, glagolih, sorodstvenih odnosih, verouku, zgodovini in vsemu ostalemu, kar bi jima v danem trenutku prav prišlo. Tako da jima je sestra Marija postala ne samo vzgojiteljica, ampak v pravem pomenu druga mati. Istočasno sta seveda pridno delala, ne samo pri vzdrževanju tramvajskih prog, ampak tudi pri gradnji novih odsekov. Vedno sta bila točna na delu in nobeno opravilo jima ni bilo ne pretežko in ne preveč umazano. Obenem sta opazovala tudi delo strojevodij in sprevodnikov na tramvaju in zelo kmalu ugotovila, da tako delo bi znala tudi sama opravljati. Šla sta na upravo tramvaja in prosila za kako mesto sprevodnika oz. strojevodje zanju. Rečeno jima je bilo, da bi z otvoritvijo pravkar dokončanega novega odseka resnično potrebovali še enega sprevodnika in enega strojevodjo. Zato bi morala najprej opraviti petnajstdnevni preizkus na eni od obstoječih prog. Tako je Štefan ob spremstvu starejšega strojevodje upravljal električni tramvaj, s tem da mu je inštruktor povedal, kdaj mora pred ovinkom ali postajo zmanjšati hitrost, da se tramvaj ustavi točno na postaji oz. da potniki ovinka ne občutijo preostro. V petnajstih dneh ni Štefan naredil ene same napake, Tonić pa je ravno tako znal vsem potnikom prodati vozne listke, še posebno ker je imel še posebno razvit slikovni spomin, tako da si je z lahkoto zapomnil, kateri poniki so vozovnico že plačali in kateri so vstopili na novo. Tako sta oba brata iz vzdrževalcev napredovala v strojevodjo oz. sprevodnika na tramvaju, kar jima je prineslo boljše tedenske prihodke in tudi poseben prihranek, ker sta dvakrat letno dobivala tramvajsko uniformo in obutev. Še vedno pa sta bila vezana na razpadajoči vagon kot bivališče, kar ju je zlasti motilo, ker sta si želela ustvariti družino in zato v Argentino povabiti dekle iz domačih krajev. Neveste pač nista mogla pripeljati v vagon. Zato sta začela mrzlično misliti na solidnejše domovanje. Leta 1925 je mestna uprava za simbolčno pristojbino dodeljevala imigrantom majhne parcele, da so si lahko postavili lesene enonadstropne, z valovito pločevino obdane hiše. Štefan in Anton sta si s skupnimi prihranki kupila parcelo v četrti Avillaneda in po v naprej določenem načrtu zgradila skupno leseno hišo s kletjo, vodovodno pipo in sanitarijami v pritličju, skupnim stopniščem do prvega nadstropja, kjer sta imela vsak na eni strani stopnišča po dve sobici in bivalno kuhinjo.

Chatham 15, 11, 61

Dragi oče

v začetku mojga pisma
Vas naj prvič lepo in serčno pozdravi
vsi skupaj znaše Družine in vam
želimo vse naj bolše.
in drugače znami je vedno poznano
smo vsi zdravi in ravno tako želimo
tudi Vam ljubo zdravlje
Dragi oče vas bi prosili da nestojte
zamerit, kjer vam nismo pisali dolgo
časa. Ali vam povem da tisto pismo kjer
vam je anita pisala jast sem mislil
da boste zadovoljen kakor ste nam spervič
pisal da čeli vait po susin da bi prišel
Znam torej vedno nam pišete da ste sam
in da nimaste nobeniga smo mislili Vam
napravit da bi prišel tukaj z nami
ali vi praviste da ste preveč star za it
po svetu in če bi tukaj prišo da ne bi znal
nič govorit tako da neki razumivo nič
da mogel vedno molčati Vam povem da tukaj
ijhje tistele ki nemajo govorit in od
tistih sem tud jast eden.

Chatham, 15. 11. 1961
Dragi oče, v začetku mojga pisma Vas naj prvič lepo in serčno pozdravimo vsi skupaj z naše družine in vam želimo vse naj bolše. In drugače z nami je vedno po navadi, smo vsi zdravi in ravno tako želimo tudi Vam ljubo zdravje. Dragi oče, vas bi prosili da ne stojte zamerit, ker vam nismo pisali dolgo časa. Ali Vam povem, da tisto pismo, kjer Vam je Anita pisala, sem mislil, da boste zadovoljen, kakor ste nam spervič pisal, da če bi za it po susin, da bi prišel k nam. Torej vedno nam pišete, da ste sam in da nimaste nobeniga; smo mislili Vam napravit, da bi prišel tukaj z nami. Ali vi praviste, da ste preveč star za it po svetu in če bi tukaj prišel, da ne bi znal nič govorit, vedno molčati. Vampovem, da tukaj jih je tri dele, ki ne znajo govorit in od tistih sem tudi jast eden. (Začetek pisma, ki ga je poslal očetu Ivanu v Lopar sin Evarist iz Kanade.)

Dušan Jakomin

JOSIP KAVREČIČ - fotograf (1892-1943)

Razvajenemu človeku današnjega časa, ki ga nič več ne more ganiti, se s pogledom na kup starih fotografij razgali zanimiv svet. Ne sodi v veliki svet, pa vendar nekaj pomeni. V prenasičenosti življenja nas preteklost še vedno lahko preseneti, še posebno če osvetlimo neodkrite drobce tistega, kar je že za nami.

Ob fotografijah se nahajamo v svetu umetniškega izražanja, pa čeprav na ravni samoniklega, ljudskega. V primeru Josipa Kavrečiča s Kortine odkrijemo človeka, ki je v svojem samorastniškem podvigu prenesel na papir obraze svojega malega sveta, ki pa so obenem izraz splošnih značilnosti svojega časa. Naša istrska zemlja je dala zanimivega človeka, ki je za seboj pustil zanimivo in slikovito sled. Bil je kmet in fotograf, ki je izstopal po svojem smislu za lepoto in realnost hkrati.

Njegov notranji klic se je zbudil v času vojaške službe. Odkril je fotoaparat, našel možnost, da si ga priskrbi, in se seznanil s tehniko posla. Iz vojske se je vrnil z vsemi potrebščinami, med katerimi niso manjkali stekleni negativi. Po koncu vojaškega roka se je vrnil domov, se poročil s sposobno in podjetno žensko Karlino ter dalje obdeloval svoja polja. Ob nedeljah pa si je na rame nadel fotoaparat, v roke prijel kovček z negativi in ostalimi potrebščinami in fotografiral. V svojem ponosu je z ovekovečenjem vsakdanjih trenutkov začel dajati smisel nadaljnjemu življenju. Slikal pa ni narave, panoram, ampak predvsem človeka; od brezskrbne otroške dobe do mladostnega zagona, od zrelosti srednjih let do starosti. Na negativ je zabeležil poroke, sveta obhajila, otroke, družine in prebivalce zaselkov. Prisoten je bil malodane na vseh šagrah. Slikal je tudi za osebne dokumente, čeprav je bilo potrebno pred uporabo fotografije pristriči.

Kmalu so mu domačini nadeli ime sliker. S tem poklicem je zaslovel daleč naokrog. Bil je edini sliker na celotnem območju. Ko je fotografiral, je uporabljal črno pregrinjalo, pod katero se je spravil, da je bolje videl objekt fotografije. Vaščani radi pripovedujejo, da so mu takrat nekateri nagajali in ga celo obmetavali s paradižniki ali čim podobnim. Naziva Bepo sliker tudi ni bil vesel, celo užalil ga je, ko ga je kdo tako ogovoril. A to ne spremeni dejstva, da je bil fotograf antonske okolice od prve do druge svetovne vojne.

Po smrti leta 1943 je Josip Kavrečič zapustil velik zaboj steklenih negativov in lepo število fotografij. Veliko negativov je prišlo v roke novemu lastniku njegove hiše, Vinku Šribarju. Ta je vse negative poklonil Pokrajinskemu muzeju Koper, ki je v zameno pripravil razstavo na Kortini. Mnogo slik je pokvarjenih, a jih je dovolj, da obiskovalec razstave spozna Bepovo bogato ustvarjalnost. Slike in negativi so prava redkost in zanimivost, ki oživlja spomin na nek kraj in njegove ljudi v 20. in 30. letih stoletja. Razstava je zanimiva za domačine in vse tiste, ki se ukvarjajo z našo preteklostjo.

(Razstava slik Josipa Kavrečiča je bila v jeseni leta 1996 na Kortini pri Svetem Antonu. Pričujoči podatki, in jezikovna predelava Alferije Bržan, ki bo objavljena v naslednji številki glasila Brazde s trmuna, so bili napisani za katalog, ki je izšel ob razstavi. Organizator razstave se je pri sestavi kataloga odločil za spremno besedo nove dodinje hiše. Prispevka domačinov bosta objavljena prvič.)

Narodna

VZEMI FANTIČ PRSTAN Z ROKE

Vzemi fantič prstan z roke
svoji ljubci žalostni;
milo gleda jo obličje,
ker ji starši branijo.

Zvesta hočem ti ostati,
zvesto hočem ljubiti;
za spomin ti bom pustila
vsak večer na okni luč.

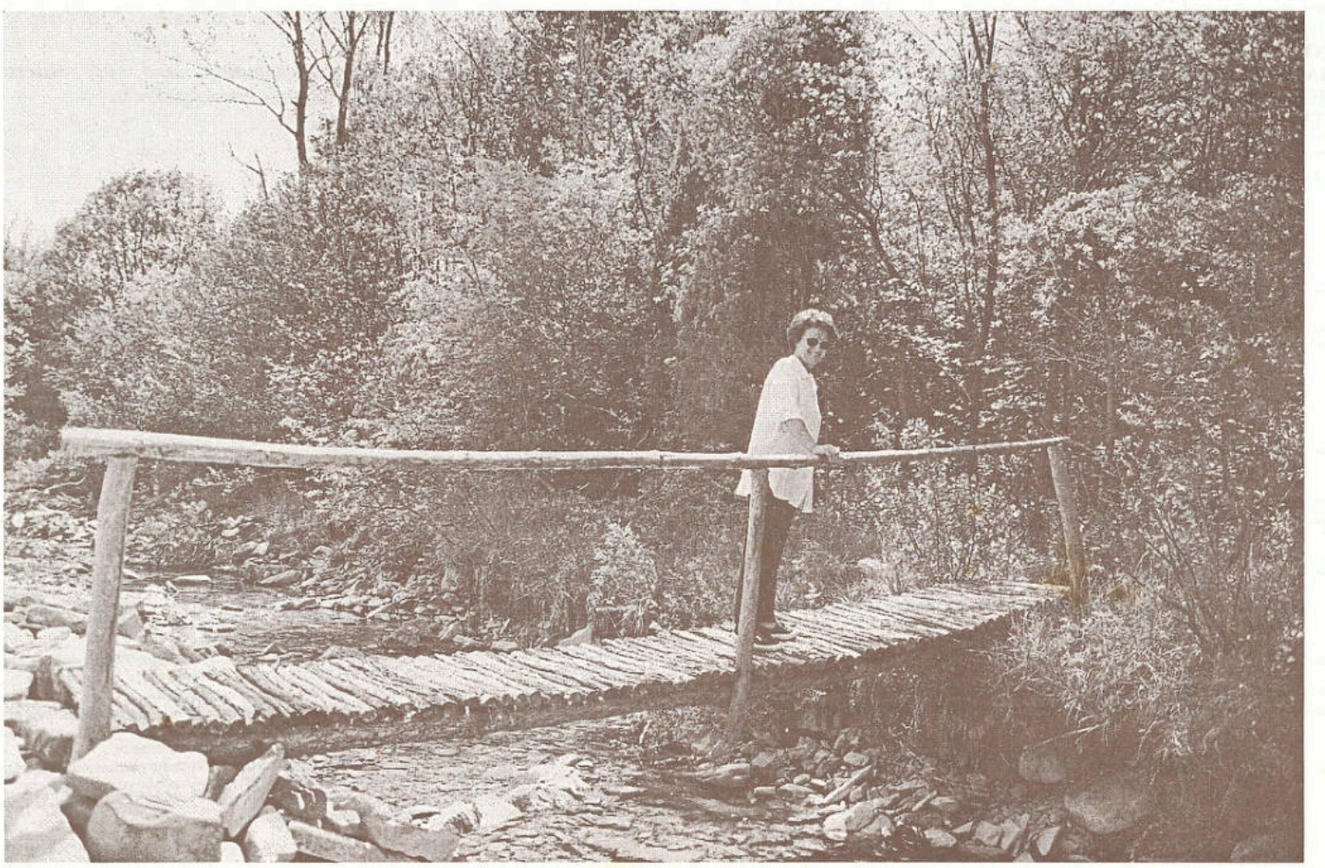
Minuli so dnevi in tedni,
minulo mesecev je že
kar ne vidim luč na okni,
to mi dela težko vest.

Velika vrata so odprta,
v sobi mnogo je ljudi,
morda danes je poroka
od moje prve ljubice.

Sliši se zvonove zvonit
pa križ nosijo (možje)
za njim pa stopajo štiri fanti,
ki belo krsto nosijo.

Zbogom ljuba, zbogom draga,
zame nisi b'la ustvarjena,
a v srcu boš ti vedno moja,
dokler grem na oni svet.

(Zapisala Sabina Dobrinja, Arjol 12, maj 1996)

Nadja Rojac, urednica govorjenega programa in nizov o Slovenski Istri na Radiu Trst A v pripravi mozaične TV-oddaje o dolini Dragonje, foto L. D., 1998

SMO ISTRANI LE KONJUKTURNI PREDMET ZA PRIDOBIVANJE PROJEKTOV?

Slovenska opcija v Istri nima podpore, prizadevanja za slovensko kulturo so sistematično dušena. Za masko demokratičnosti služi koncept multikulture, ki po starem socialističnem receptu daje vsem opcijam tega prostora "enake možnosti". Tako v tem trenutku skrb za narodnostne probleme prevzemajo na svoja pleča posamezniki, oblast pa je gluha, dokler neka iniciativa ni zanjo preveč ogrožujoča. Tedaj se poslužuje metode podpore "konkurenčnega" projekta, ki je veliko bolj prefinjena kot direktno nasprotovanje in javna konfrontacija. Kot ena izmed od metod držanja pozicij spada skupaj z osebno diskvalifikacijo, "prijateljskim" majanjem zaupanja, zavlačevanjem pri reševanju zadev in s prisvajanjem tega, kar je tuje, prav v osnovo metod vladanja stare socialistične strukture. Tako je tudi naš list po našem pričakovanju hitro dobil "konkurenco". Povezan je s parkom Dragonja, torej s podeželjem, dobil je lepo finančno podporo prav tako kot založba, ki v program vključi toliko istrskih avtorjev, da ji nihče ne more oporekati "širine". S tem pa opravičiti financerja, ki tako s čistim obrazom podpira "širši in bolj demokratičen" projekt. Je navidezno širši in bolj svetovljanski kot "zapečkarske domoznanske" izdaje. Z velikim veseljem jih seveda sprejemajo "stari profesionalci" in vodijo "v dobro" avtohtone Istre. Seveda ni to nič drugega kot dušenje samoniklih neodvisnih projektov in tako bo tudi ostalo. Vzorec ni prav nič slučajen in se ponovlja iz leta v leto. Govori o moči in nemoči tistih, ki držijo v svoji roki vzvode oblasti in o sposobnosti in mizernosti izvajalcev, ki jim po oportunosti situacije projekti letijo v naročje. V tem trenutku se zelo verjetno dogaja razprodaja slovenske zemlje in s podporo "demokratičnim", "multikulturnim" projektom se dušijo prizadevanja za afirmacijo in razcvet slovenske kulture v Istri. Z malo domišljije in spomina lahko vsak hitro ugotovi, kam to vodi. Za uspavano lagodje pa je odgovor preveč neprijeten.

RAZVOJNI PROJEKTI

V zadnjem času teče na istrskem podeželju vrsta razvojnih projektov, uspešnih, manj uspešnih, slabo izvedenih ali celo škodljivih za domače prebivalstvo. Ocena je odvisna od tistega, ki jo daje. Kritični posamezniki pa več niso vabljeni na mesta, kjer se o bistvenih stvareh odloča. V zadnjem času se je to zgodilo vsaj trem članom uredništva našega lista. Razvojne in raziskovalne projekte z veliko lahkoto dobivajo nosilci, ki prihajajo od drugod. Dogajanje kaže na izločanje posameznikov, ki bi bili moteči za izvedbo projektov, ki so proti interesom domačega prebivalstva. Leta 1996 je bil Primorskim novicam poslan, a neobjavljen protest, ki je vseboval tudi naslednjo misel:

"... Danes je bil deževen dan. Prav tako je nebo jokalo, kot menda tisti dan, ko so Kocjančiča položili k počitku. Zvečer bo ob obletnici njegove smrti podelitev nagrade. Dopoldne pa posvet za rešitev "pozabljene dežele" (- Istre - ob izidu raziskovalne naloge študentke ljubljanske univerze - op. ur.) Pravzaprav za to ne bi vedela, če me ne bi povabil znanec. Nekateri, ki se s področjem profesionalno ukvarjamo, nismo povabljeni na uradna srečanja ... Ni važno, če to isto delamo že leta ... Dela se ne tiskajo, če ni podpisan pravi človek. Zato se sprašujem: **SMO KOT BLAGO, NAŠ KOCJANČIČ IN ISTRSKI ČLOVEK IN NAŠA ZEMLJA, NA TRENUTEK KONJUKTURNO BLAGO ZA PRIDOBITEV PROJEKTOV? ALI SMO, NEVEDOČ, ŽE TUDI NA PRODAJ KOT FEVDNO POSESTVO?...**" L. D. , 20. november 1996.

OBVESTILO ZA TROŠARINSKE ZAVEZANCE

V UR. L št. 84/98 je objavljen zakon o trošarinah, ki ureja sistem in uvaja obveznost plačevanja trošarine od alkohola in alkoholnih pijač, tobačnih izdelkov ter mineralnih olj in plina, ki se na območju R. Slovenije sprostijo v porabo. Trošarina se plačuje od trošarinskih izdelkov, proizvedenih na območju R. Slovenije in trošarinskih izdelkov, ki se uvozijo v Slovenijo.

Do 31.03.1999 se morajo pristojnemu carinskemu organu prijaviti:

- proizvajalci trošarinskih izdelkov in
- lastniki kotlov za kuhanje žganja

Med male proizvajalce vina in žganja se uvrščajo fizične osebe, ki imajo v lasti oziroma v uporabi opremo in surovine za proizvodnjo vina in žganja.
Šteje se, da je fizična oseba mali proizvajalec vina, če ima v lasti oz. v uporabi vsaj 0,05 hektara vinograda in opremo za proizvodnjo vina ter prideluje vino iz grozdja, ki ga sam predela;
Za proizvajalca žganja se šteje fizična oseba, če ima v lasti oz. v uporabi kotel za kuhanje žganja z zmogljivostjo vsaj 2 litra čistega alkohola.

Priznana lastna raba

- 230 litrov vina in 10 litrov vina posebnih trgatev na polnoletnega člana gospodinjstva zavezanca
- 7 litrov čistega alkohola na polnoletnega člana gospodinjstva zavezanca, preračunanega v žganje glede na dejansko povprečno vsebnost alkohola v pridelku zavezanca

Za člane gospodinjstva je mišljena skupnost oseb, ki skupaj porabljajo dohodke za osnovne življenske potrebe in imajo skupno stalno oz. začasno prebivališče.

Znesek trošarine

- za vino znaša stopnja 0 (ni trošarine)
- za 100% prostorninske vsebnosti alkohola na en hektoliter etilnega alkohola znaša trošarina 100.000,00 SIT (1000,00 Sit na liter)

Kazenske določbe

Posameznik, ki stori prekršek v zvezi s samostojnim opravljanjem dejavnosti, se kaznuje za prekršek z denarno kaznijo od 400.000,00 do 12.000.000,00 SIT, pravna oseba pa z denarno kaznijo od 400.000,00 do 18.000.000,00 SIT, če ne prijavi opravljanje dejavnosti oz. posedovanja kotlov za žganjekuho v skladu s 74. Čl. Zakona o trošarinah (rok prijave do 31.03.1999).

Eden zadnjih ukrepov, ki domačine spominja na ukrepe, s katerimi so različni režimi v tem stoletju uničevali istrskega kmeta.

KRAJEVNA SKUPNOST BORST
SVET KRAJEVNE SKUPNOSTI

STEVILKA: 17/99-9
DATUM: 10.02.1999

Svet Krajevne skupnosti Borst je na svoji 11. redni seji dne 09.02.1999 sprejel naslednji

S K L E P :

Svet Krajevne skuposti Borst nasprotuje nacinu resevanja "zascite" doline Dragonje po programu "Park za zivljenje".

Absolutno vztrajamo na prepovedi kakrsnekoli gradnje v dolini Dragonje in njenih pobocjih. Vztrajamo na predlogu za pozidavo, kateri je bil podan z materialom za obravnavo "PUP-a", dostavljen na Urad za okolje in prostor MO Koper (cca 100 metrov okoli vasi/.

Trenutno se ne imenuje clanov Sveta projekta in naj vse gradivo prihaja na naslov KS Borst. O tem pa se sproti obvesca clane sveta KS, kateri pa socasno zbirajo tudi mnenja in stalisca vascanov.

Zbor krajanov se bo sklical po prejemu uradnih stalisc in dokumentacije pristojnih - odgovornih obcinskih sluzb.

PREDSEDNIK SVETA KS BORST
Milena ZUPANCIC

OBČINA KOPER – KRAJEVNA SKUPNOST BORŠT

ODBOR VAŠKE SKUPNOSTI
PUČE

ODGOVORNIM ZA INICIJALNI RAZVOJNI NAČRT
KRKAVČE, PUČE, KOŠTABONA (BRIČ)

Na sestanku Vaškega odbora v Pučah dne 22.12.1997 smo prisotni pod točko 5 obravnavali program inicijalnega razvojnega načrta za demografsko ogrožene vasi: Krkavče, Puče, Koštabona (Brič).
Ugotavljali smo, da se vas Puče ne obravnava enakovredno kot ostali dve vasi.

Krkavče in Koštabona: Kulturni spomenik

Puče: Kulturna dediščina

Pred leti, ko so predstavniki (odgovorni) v KS Šmarje hoteli uporabiti kulturni dom v Krkavčah za druge namene (trgovino) pa so se vaščani temu uprli, so upoštevali voljo vaške skupnosti in pustili objekt prvotnemu namenu. Prav tako so pozneje hoteli tudi v Koštaboni uporabiti kulturni dom (bivšo osnovno šolo) za druge namene (dom za ostarele) pa so se tudi Koštabonci temu uprli. Tudi v tem primeru so odgovorni upoštevali voljo vaščanov.
Že prej ko so odgovorni v KS Šmarje in odgovorni v Občini Koper predlagali prodajo polovico kulturnega doma (bivše šole) v Pučah in smo se vaščani skoraj v celoti temu uprli ter naredili vse, kar je bilo v naši moči, da bi to preprečili, nismo bili upoštevani.
V vasi imamo kulturno društvo. Pomanjkanje primernih prostorov nam onemogoča, da bi kulturna dejavnost v polnosti zaživela. Prostor v bivši šoli, ki nam je še na razpolago je v razmerah pat pozicije, zato ne more služiti svojemu namenu v pravem pomenu besede.
Tudi pri asfaltiranju cest smo v primerjavi z ostalima dvema vasema postavljeni v nižjo kategorijo. Ko bo na vrsti asfaltiranje od Kr. Puče do Puč in zaselek Breči, prosimo, naj ne izpade asfaltiranje do zaselkov Pribci in Dolina. V the zaselkih živi 18 prebivalcev. Od the je 7 mlajših od 20 let, kar pomeni, da je v the zaselkih neka perpektiva.

Milena Zupančič

PARK DRAGONJA

"Zaradi vse večjega pritiska raznih "nevladnih" organizacij, da na brzino, totalno zaščitijo dolino Dragonje in hkrati z izredno podporo, katero imajo pri tem od strani vodij občinskih služb, predvsem Urada za okolje in prostor, ter zadnjega intervjuja v PN v Sedmem valu z gospodom Komatom (vodja projekta Dragonja - op. ur.) kakor tudi še nekaj radijskih oddaj na Radiu Koper (zadnja: 19. 12. 1998 o Truškah), smo prisiljeni, da se pisno oglasimo, podamo še enkrat naše videnje zadeve in točke nestrinjanja s predlogi o ustanovitvi "Parka za življenje". Kot prvo, nismo proti zaščiti doline Dragonje, saj je končno že sedaj zaščitena in niso dovoljeni posegi v njej. Tako naj tudi ostane, dokler ne bomo VSI krajani točno seznanjeni, kaj se dobi in kaj se izgubi s parkom in ko bodo znani VSI aspekti nove dodatne zaščite. Mimogrede se sprašujemo, kako je možno, da nekaj vikendašev že prebiva v dolini, če je tako zaščitena. Odločno smo proti "POSKUSU", katerega niso imeli še nikjer v svetu in bi morali biti mi poskusni zajci. Mislimo, da nam je zadosti raznih poskusov v zadnjih petdesetih letih, zato smo danes na repu razvoja v Evropi. Ni naš namen zapora in blokada dostopa v dolino, ampak smo za življenjsko izkoriščanje, katerega imajo pravico lastniki na svoji zemlji v dolini in omogočitev dostopa do doline, njiv in gozdov, ekonomsko koriščene lastnine, morda le z nekaterimi omejitvami. Nikakor pa se, vsaj trenutno, ne strinjamo, da bi dolino razglasili za park, pa čeprav nekakšen "park za življenje". Če bo dolina razglašena za park, bodo imele dolina sama, okoliške vasi ali cele krajevne skupnosti nove probleme v delovanju in razvoju. Mogoče bo v bodočnosti dolina prešla v park. Do tedaj pa je potrebno najprej olajšati domačinom življenje, ki se je z nastankom državne meje zelo poslabšalo. (Začetek treh strani dolgega spiska pripomb na projekt "Dragonja, park življenja", ki jih je predsednica krajevne skupnosti Boršt zapisala dne 27. 12. 1998. Istega dne je bil na pristojno službo naslovljen tudi spodnji dopis, ki mu je februarja sledil še eden. Ker krajevna skupnost ni dobila nobenega odgovora in ker projekt hitro napreduje, nas je predsednica zaprosila za objavo pričujočih tekstov.)

KRAJEVNA SKUPNOST BORŠT
PREDSEDNIK

MESTNA OBČINA KOPER
URAD ZA OKOLJE IN PROSTOR

ZADEVA: DRAGONJA, PARK ŽIVLJENJA

Dne 18. 12. 1998 je bil v Primorskih novicah št. 99 objavljen razgovor z g. Komatom v zvezi z omenjenim "parkom za življenje". Ker ugotavljamo, da so se aktivnosti zelo povečale in z ozirom na tam podane izjave, smo ogorčeni nad takšnim početjem, ker nismo nič obveščeni o delovanju g. Komata in vas.

Posebej nas je ogorčila izjava, da je sedaj že VSE PRIPRAVLJENO za "uzakonitev" parka ter da bo težišče dela na nevladnih organizacijah, torej brez nas. Končno pa ni nikjer zapisano, kaj je to PARK ZA ŽIVLJENJE, ker se navaja, da to po poskus. Zato ZAHTEVAMO od vas, da takoj ustavite vsa delovanja za uzakonitev predlogov, kateri so popolnoma nerealni in v posameznih delih nasprotujejo sami sebi. Že na sestanku dne 26. 11. 1998 smo vas opozorili, da se nobena, še posebej zaključna aktivnost, ne sme voditi brez predhodnega soglasja krajevne skupnosti in krajanov, katere bo zakon osebno prizadel, če bo sprejet po napovedanih predlogih. Po uzakonitvi pa vemo vsi, da ni mogoče nič več spreminjati. Zato zahtevamo, da nas pismeno obveščate o vsakem predlogu posebej, da se lahko pogovorimo z ljudmi na terenu, izvemo njihova stališča in pridobimo soglasja. NIČ SE NE SME DOGAJATI BREZ NAS! Tako kot je to veljalo za avtocesto in Dekančane, kot velja za odnose Ljubljana-Koper in delitev občine, velja tudi za nas!

Kot prvo zahtevamo vaše plane in videnja razvoja vasi ob bodočem "parku" (čeprav parku za življenje!), ker ne vemo, kaj z njim dobimo in kaj izgubimo. Vse je zelo posplošeno, neživljenjsko in filozofsko. Ne da bi vedeli, kaj nam je namenjeno v bodočnosti za razvoj, ni možnosti, da pristanemo na novosti in spremembe. Še manj pa želimo biti poskusni zajci. Nikjer takega "parka" še ni! Hkrati pa sami veste, da ni možen poseg v lastnino krajanov in odrejanje načina prodaje zemlje in ruševin. Saj živimo v tržnem gospodarstvu in lastnina je sveta!

Smo za zaščito doline Dragonje in še bolj za PREPOVEDI GRADENJ, to velja tudi za bodoče "kmete" v dolini, ker bi bil to prefinjen in cenen način prodaje zemlje vikendašem (baje jih je v dolini že nekaj!). Bodoči "kmetje" naj obnovijo vasi in živijo v njih po stari "tradiciji", obdelovati zemljo pa naj hodijo v dolino. Le tako bo obnova zagarantirana tudi po vaseh.

Zato ZAHTEVAMO, da dobro preučite naša stališča in da zaradi lajšanja življenja in dela krajanov ter varnostnih razlogov nujno in najprej planirate: CESTNE povezave Gradina, Boršta in Labora z dolino in s cesto Zupančiči-Dragonja. Brez te povezave in brez življenjskega plana razvoja naših krajev in vasi ne pristajamo na nobene posege in spremembe. Naša stališča niso od včeraj in so vam bila podana na sestankih v krajevni skupnosti Gradin že leta 1993/94 in v delegatski pobudi Občini decembra 1993 ter na zadnjem skupnem sestanku dne 26. 11. 1998. Žal je zapisnik zadnjega sestanka zelo površno napisan, brez navedb izjav in predlogov predstavnikov krajevne skupnosti. Če se pet let ni mudilo, tudi sedaj ni potrebe, da na slepo drvimo v spremembe.

Smatramo, da je naša zahteva realna in da bomo samo s soglasjem krajanov in prizadetih krajevnih skupnosti uspeli življenjsko zaščititi dolino Dragonje, katera je že sedaj zaščitena, saj brez vašega soglasja ni možen noben poseg v njej. Tudi drugi posegi v bodoče ne smejo biti brez soglasja krajevne skupnosti ter krajanov oziroma lastnikov, ki imajo edini pravico razpolaganja s svojo imovino v dolini Dragonje in na svojem terenu.

Zato ZAHTEVAMO, da upoštevate naše zahteve (nič brez nas!) ter da smo seznanjeni z vsemi dogodki in plani, z detaljnjimi zapisniki vseh dogajanj in sej o dolini in da končno pričnemo sodelovati, kot je bilo že nekajkrat dogovorjeno.

S spoštovanjem!

Labor, 27. 12. 1998

Predsednik Sveta KS Boršt:
Milena Zupančič

V vednost:
g. županja Irena Fister

KRAJEVNA SKUPNOST BORŠT

Dne 22. februarja 1999 sem imela telefonski razgovor z g. Požeš, v katerem sem jo obvestila o nočnem klepetu novinarke z g. Komatom in g. Geisterjem na Radiu Koper v zvezi z dolino Dragonje, parkom in ostalim.

Ker smatram, da so izjave, podane na tem razgovoru zelo važne, pa tudi izjava g. Požeš, da ni bila obveščena o njem, smatram, da je nujna tudi pisna potrditev tega telefonskega razgovora oziroma podanih informacij z nekaj pripombami.

Dosedanje vztrajno zanikanje vodje projekta "parka za življenje", da nikakor ne bo šlo za rezervat oziroma omejitve, je v razgovoru negirano. Potrdi se park kot REZERVAT v zgornjem delu vodotoka, okoliški prebivalci pa omejitev ne bodo občutili!

Negirana je bila možnost razlastitve. Vendar pa se v časopisu Sopotnik (stran 5) obžaluje rigidnost naših zakonov glede razlastitve. V razgovoru pa je bila nakazana možnost "zamenjave" parcel. Domačini pa že dvajset let nimajo legalizirano zamenjavo zemlje za plantaže trt.

Na razgovoru je bila podana informacija, da je vse o Dragonji na INTERNETU na spletni strani "Pobude za park Dragonja". V člankih in v dopisih se že od februarja 1997 govori o REZERVATU in ne o nekem parku za življenje, katerega nimajo baje še nikjer in bi mi bili poskusni zajci.

Ker je Dragonja ob zadnjih popolavah odnesla nekemu kmetu zaščitni zid - škarpo in trte, mu ga Medobčinski zavod za varovanje naravne in kulturne dediščine Piran skupaj s predlagatelji projekta ni dovolil ponovno postaviti novega (ne betonskega!). Torej so že sedaj omejitve kot v rezervatu.

Najnovejša informacija je z INTERNETA. Pod naslovom DRAGONJA SLAPOVI je podana zelo nesramna izjava združbe PINA.SOROS na račun domačinov, lastnikov zemljišč v dolini Dragonje. Tam se sprašujejo: "Kdaj bo vendar dolina zaščitena, ker jih danes lahko domačin - lastnik zemlje ob slapovih - razbije z macolo!" Koliko slapov pa so domačini že razbili, da so ohranili dolino takšno, kot je? Torej le drži, da je potrebno dolino zaščititi pred domačini!

G. Požeš pove, da se še vedno samo usklajujejo predlogi in ideje. G. Komat pa je pod okriljem Centra Harmonija (Ljubljana, Kersnikova 6, danes pa iz Labora?) s pobudo Ministrstva za okolje zahteval razglasitev REZERVATA že 15. februarja 1998! Zanima nas, kdo NAM laže. Ali pa kdo laže NAM in VAM?

Ker smatram, da se dogodki odvijajo mimo nas, in izgleda da tudi mimo vas, v imenu sveta krajevne skupnosti zahtevamo, da se prekliče vodjo projekta g. Komata in skupino okoli njega in se določi resnično strokovnega človeka, ki bo strokovno vodil projekt in ne iz "zaljubljenosti". Lahko pa ostanejo kot nekakšni sodelavci. Z zahrbtnim delovanjem, delovanjem mimo dogovorov, z zavajanjem ljudi z idejami brez podlage, z ustvarjanjem nezadovoljstva in tudi revolta med domačini ni sposoben voditi takšen projekt. V nasprotnem slučaju pa zahtevamo, da nam dokažete strokovno sposobnost za to delo. Ker so domačini izgubili zaupanje, ne more voditi ta program! Morda bi bilo zanimivo zvedeti kaj več o zadevi "Zeleni krog" in kaj se je tam zares dogajalo. Da zavaja ljudi z bio vrtnarjenjem pa mu je to povedal tudi po radiu neki Jože iz Dolenjskega, ki že deset let dela z bio prehranjevanjem in je bil tudi na specializaciji v tujini. Izjavil je, da bo s takšnim tolmačenjem pripravljanja bio gnojil naredil samo še večjo škodo zemlji in ljudem.

Na nočnem klepetu je bilo tudi pojasnjeno, da so že pripravljeni na pogovore s krajani na zborih krajanov. O tem v krajevni skupnosti ne vemo nič, čeprav je bilo na sestanku na Mestni občini Koper dogovorjeno, da ves "uradni material" dobimo konec leta 1998. Na vprašanje novinarke, kaj so mu razgovorih povedali domačini, pa g. Komat ni odgovoril.

G. Asta pa je g. Diliču poslal zanimivo tolmačenje na njegovo nasprotovanje parku, kjer tudi omenja že organizirane skupine za pogovore na okroglih mizah po vaseh. Saj je opis zelo lepobeseden, vendar se nekatere podrobnosti, navedene za svetovno merilo, ne bodo rešile z uzakonitvijo parka Dragonje. Vedno smo poudarjali, da je potrebno dolino zaščititi in ohraniti. Smo pa absolutno proti PARKU oziroma omejitvam, katere le ta prinaša. Dolino so varovali že sami ljudje. Vaške skupnosti Puče, Koštabona in Krkavče pa zahtevajo usposobitev doline za nadaljnje kmetovanje in v prvi vrsti odpravo že storjenih krivic z odvzemom zemlje. S predlaganim PARKOM ZA ŽIVLJENJE bi se to le ponovilo.

Pri podrobni obdelavi dostopnih gradiv v zvezi s parkom za življenje pa so ogromne neskladnosti med posameznimi deli oziroma med predlogi in omejitvami. Program, ki ga imamo, je čisti prevod predvidevanj za parke, ki merijo nekaj tisoč hektarjev. Ta program pa sploh ni prilagojen stanju na našem terenu. Vzemimo navedbo, da bo to park za CELO Evropo, torej na tisoče in tisoče obiskovalcev. Po drugi strani pa zahteva po strogi omejitvi števila obiskovalcev.

Domačini naj bi pripravljali domače specialitete za turiste. Kdo? Teh nekaj ostarelih žensk, ki si komaj skuhajo kosilo? Domačini naj bi sprejeli po deset in več otrok, dali prenočišče in prehrano. Kdo? Domačini bodo klesali kamne za turiste. Kdo? Teh nekaj osemdesetletnih starčkov? Končno je bil tudi v starih časih v vasi kvečjemu en kamnosek, pa še ne v vsaki.

Vse temelji na fantaziranju in nima realne podlage. Po drugi strani pa že nekaj let prosimo odgovorne strokovne občinske službe, da se naredijo plani razvoja naših vasi, kaj bi bilo možno delati, da bi se pričel razvoj. Pa do danes nimamo niti enega predloga. Imamo občutek, da je bil razvoj tega območja v preteklosti namerno zaviran. Najprej je potrebno rešiti to in potem še kaj drugega in ne iti takoj v omejitev - rezervat.

Vsi dogodki in pisne izjave dajo slutiti nestrokovnost vodje projekta in projektantske izvajalske skupine, kar sami priznavajo v že omenjenem pismu g. Diliču. Prav zaradi tega zahtevamo zamenjavo vodje projekta... Da ima za seboj nekakšne nevladne organizacije pa lahko pomeni, da prihaja zanimanje iz drugih vzrokov. Pravzaprav, kaj pa pomeni nevladna organizacija? Vsaka združba krajanov je nevladna organizacija. S kakšno pravico komandirajo domačinom, kako morajo živeti? Najverjetneje gre za osebne koristi - uprava parka in funkcije v njem - kar pa je težko dokazljivo.

Ta nočni klepet in informacije s spletnih strani INTERNETA pa zaenkrat samo potrjuje pravilnost naših stališč iz prejšnjega dopisa, telefonskega razgovora in te priloge.

O tem dopisu lahko obvestite županjo g. Fistrovo po lastni presoji. Vsekakor pa upamo na obljubljeno sodelovanje in pametno rešitev problema doline Dragonja, katera nam je vsem pri srcu in jo želimo ohraniti vsaj toliko kot doslej.

S Spoštovanjem! Lep pozdrav!
Labor, 23. 2. 1999

Predsednik sveta KS Boršt
Milena Zupančič

JAVNO VPRAŠANJE:

KAJ SE TOREJ DOGAJA S PARKOM DRAGONJA? KDO SO NJEGOVI FINANCERJI? KATERI KAPITAL HOČE V DOLINO? KDO VSE IMA OD TEGA SVOJE KORISTI? BODO DOMAČINI SPET POBIRALI DROBTINE?

Slikar Jože Pohlen na 1. likovni koloniji v Loparju, foto: L. D. 1993

SLIKARSKA KOLONIJA ZA CERKEV SV. JERUFA

V ZAČETKU MAJA BO V LOPARJU NOVA LIKOVNA KOLONIJA NA TEMO "ISTRA V PODOBI". VABIMO VSE DOSEDANJE IN NOVE UDELEŽENCE, DA S SVOJIM DELOM PRISPEVAJO K BOGATENJU IZVIRNE ISTRE. OB KONCU KOLONIJE BO RAZSTAVA. NAJMANJ ENO DELO OSTANE ORGANIZATORJU, KI BO IZKUPIČEK OD PRODANIH DEL NAMENIL POPRAVILU CERKVE SVETEGA JERUFA V LOPARJU. ZBIRAJO SE TUDI DONACIJE. OB VSEM PRIZADEVANJU ZA KULTURNO OŽIVLJANJE SE NAMREČ RUŠI STREHA CERKVE. KO DAJO ROKO UMETNIKI, PA SE LAHKO MARSIKAJ PREMAKNE! ZATO ZAHVALA VSEM ZA SODELOVANJE V PRETEKLOSTI IN PRISRČNO VABLJENI TUDI TOKRAT! VSE INFORMACIJE DOBITE NA UREDNIŠTVU ISTRSKIH TEM V HIŠI OD ĆIUDA V LOPARJU, TEL.: 066-55534.

Brazdam s Trmuna, kakor tud Istrskim temam želim še dolgo življenje, ker mislim, da odtiskujejo svoje poslanstvo, ki si ga jim ravno ti tako nesebično namenila. To kar se tu objavlja, ne more nadomestiti nobena druga "sorodna" edicija v Slovenski Istri, ker je to vse resnično naše, da ne bi bodoči rodovi pozabili, da smo tudi tod vedno imeli svojo kulturo in zaradi tega ne bi smeli zardevati. Naša naloga pa je, da svoje pristne stvaritve čimveč obelodanimo - kar mislim, da tudi počnemo. Zato: korajžno naprej, kdor more in kolikor more!

Odlomek iz enega od pisem uredništvu, ki ga pošiljajo naši bralci. Pričujoči tekst je podpisal Rafael Vidali.

KOCJANČIČEVA NAGRADA

STALIŠČE GLEDE SPREMINJANJA IN RAZŠIRJANJA KONCEPTA KOCJANČIČEVE NAGRADE

Kocjančičeva nagrada in kriteriji za njeno podelitev naj ostanejo zvesti prvotni zasnovi. Vsako spreminjanje, dopolnjevanje in razširjanje prvotne zasnove gredo v škodo prvotnemu konceptu in avtohtoni slovenski Istri, katere predstavnik je bil Alojz Kocjančič. Pritisk na spremembo nagrade Alojza Kocjančiča, ki predstavlja afirmacijo istrskih Slovencev ali slovenskih Istranov, je velik, mnogoplasten in prefinjen, je pa enak in analogen pritisku na slovensko Istro, ki je temelj suverenosti države Slovenije v Istri. Obravnavanje posamičnih elementov in kriterijev, ki so bili postopno vključeni, pomeni prenos težišča razprave izven elementov v prid slovenske Istre in prvotnega bistva nagrade same. V izogib nesoglasjem in preglasovanju naj nagrada ostane v prvotnem konceptu.

Lopar, 21. oktobra 1998 *Leda Dobrinja*

(Na objavo mnenja Karla Kocjančiča iz Kopra v zvezi s Kocjančičevo nagrado, ki je bila v prejšnji številki ter na osebno mnenje urednice lista, prebrano na okrogli mizi ISTRSKI KULTURNI MOZAIK v Kosmačevi hiši v Portorožu dne 21. 10. 1998, je na uredništvo prišla tudi obširnejša obrazložitev razvoja in dilem v zvezi z nagrado, ki jo je poslal predsednik komisije, Milan Gregorič. Koncept nagrade, ki ga zagovarja dosedanja komisija, se v ključnih točkah razlikuje od koncepta, ki ga zagovarja naš list. Prispevek je bil objavljen v Primorskih novicah.)

JAKAC IN ISTRA

Pri zadnji objavi prispevka Jakac in njegova Istra avtorja Alberta Pucerja v glasilu Brazde s trmuna št. 3 je pri tisku izpadel zelo pomemben stavek, ki izpričuje Jakčevo pripadnost slovenskemu narodu in nakazuje njegovo stališče do narodnega in državnega vprašanja v Istri. Zaradi pomembnosti objavljamo odstavek z dotičnim stavkom še enkrat. Sicer je več o tem vprašanju povedala Božidarjeva žena Tatjana Jakac v pripravi niza Skrito cvetje rožmarina za Radio Trst A. Celoten posnetek se nahaja v uredništvu našega lista. Glasilo Brazde s trmuna s prispevkom Alberta Pucerja so prav tako že na voljo pri centru Vita in članih študijskega krožka Beseda slovenske Istre.

"... Spominjam se, kako smo se pogovarjali pod staro murvo na koncu dvorišča, kjer je stala hiša njegovih staršev. Od tod se proti južni strani razprostira lep razgled vse do Savudrijskega polotoka in še dlje. Božidar je imel rad fige, kapljico dobrega domačega vina in se zelo rad pogovarjal z domačini. Večkrat je pripovedoval, kako bi moralo biti ozemlje vse tja do Mirne slovensko in kako smo ga "po neumnosti" nekaterih izgubili. O svojem življenju, delu in njegovi Istri mi je rad pripovedoval, tudi ko sem ga kot študent obiskoval v Ljubljani. Dokler jima je zdravje dopuščalo, sta Božidar in Tatjana vsako leto obiskovala Padno..."

KRKAVŠKI KAMEN

V uredništvo je prispel tudi odgovor gospoda Mateja Župančiča iz Pokrajinskega muzeja v Kopru na naše javno vprašanje v zvezi s krkavškim kamnom. Sicer nekoliko piker, a le odgovor in pojasnilo glede dogajanja okrog kamna, govori o tem, da je bilo vprašanje tehtno. Kot je razvidno iz drugih medijskih sporočil, se bo izvirni kamen ali kopija - ne ponaredek, kot podčrtuje gospod Župančič v svojem odgovoru - le vrnil. Z vračanjem elementov kulturne dediščine v kraj izvora in nadzorom domačega prebivalstva nad dogajanjem pa je že tudi dosežen namen našega vprašanja.

DOMOZNANSTVO

Sandi Zalar, ilustracija anekdote Hode, hode napret, 1994

Štelja Dobrinja

POTI V TRST

Od nekdaj smo si ljudje s teh krajev pomagali s Trstom. Podeželje pač rabi mesto in mesto podeželje. Toda po drugi svetovni vojni nas je meja razdelila. Čeprav so bile meje zastražene, smo tvegali in čeznje nosili svoje domače pridelke. Tako smo si potem lahko nabavili domače potreščine. Zbrala se nas je skupinica in zmenili smo se, kdaj gremo. Rekli smo, da gremo čez hribe. Od doma smo morali že zvečer ob mraku, ker takrat meja še ni bila zastražena. Seveda je bilo treba hoditi po skritih stezah. Velikokrat smo se morali na Rižani sezuti, preden smo šli čez vodo. Na most si namreč nismo upali. Včasih je bil v skupini kak korajžen moški, ki je imel povrh tega še flašico žganja. Ta nas je potem čez vodo nesel na hrbtu. Pot smo nadaljevali nad Dekani in pod Tinjanom, proti Urbancem in dol na Plavje, kjer je že bila Italija. Tja smo ponavadi prispeli okrog enajstih, polnoči. Vsi premraženi smo pod kako lopo čakali jutra, da bi nadaljevali pot v Trst. Kdaj pa kdaj smo tja nosili tudi žive kokoši. Ob takih priložnostih smo si pri njih greli prezeble noge. Tako je bilo tudi tistega večera, ko se nam je vsa prestrašena pridružila Marija Pobežanka. Marija je bila zelo pogumna, mejo je prečkala tudi sama. Čudili smo se njeni razburjenosti, zato smo jo vprašali, kaj se je zgodilo. "Ali niste čuli streljati?" je rekla vsa pretresena. "Videli so me in kričali, naj se ustavim. Stoj! Stoj! so vpili in streljali v zrak." Pobežanka pa se kljub temu ni ustavila. V naglici je slekla plašč, ga vrgla na grm, da je zamotila stražnike in zbežala. Takih dogodivščin je bilo veliko. Nekateri so na meji izgubili življenje.

HODE, HODE NAPRET

Je bila mati, imela je mnogo otrok in bili so zelo revni. Ni imela zanje niti primerne obleke. Nekega dne je šla s sinom proti Marezigam, ko je pod Berntetiči videla od daleč prihajati znanca. Bilo jo je sram razcapanega sina in tako mu poreče: "Sin, teci, teci naprej. Bom jaz prišla počasi za tabo!" In sin je res stekel dalje, ona pa se je kmalu srečala s svojim znancem. Poklepetala sta malo o tem in onem in nato jo ta vprašal:
"Čuj, kaj ni biu uni, ki sen ga srećau, tuj fantić?"
"Ma ne," je rekla ženska, "jaz ga nisem maj vidla."
Tako se je zgodilo, da je mati zatajila lastnega sina.

(Povedal Jordan Hrvatin iz Kopra, po spominu zapisala L. Dobrinja, 1999.)

Zdravko Mihec

DNEVNIK IZ AFRIKE

4. nadaljevanje

V Tunisu smo se ustavili v parku, ki sem ga dobro poznal. Celo uro smo čakali, da se vrnejo naši spremljevalci. Prišli so z malo kamioneto, polno belih hlebov in konzerv. Postrojili smo se kot nikoli v italijanski vojski. Samozavestna disciplina se je vtisnila v nas. Čutili smo potrebo, da tujcem dokažemo, da pripadamo narodu, ki pozna red. Bili so presenečeni nad našim obnašanjem, to smo lahko opazili. Takega reda pri Italijanih ni bilo. Ko so delili hrano, so se tako prerivali, kot da niso jedli celo leto. Po hrani smo sklepali, da bo pot še dolga. Vsak mož je dobil hleb kot sneg belega kruha, dve mesni konzervi in nekaj drobnarij: čokolado, bonbone, deset cigaret, kavni ekstrat. To je bila pravzaprav prva hrana, ki so jo fantje dobili v taborišču. Med nami so bili tudi zelo lačni, požrešnosti pa ni nihče pokazal.

Naših oficirjev ni bilo za nami. Še dolgo smo čakali v parku. Pred večerom smo se spet vkrcali. Črnci so se vsedli za krmila kamionov in kolona se je pomikala proti zahodu. Šoferji so nam povedali, da gremo proti Bonu. Od Tunisa do Bona je 350 kilometrov. Cesta je bila slaba, polna lukenj. Večkrat smo morali čez vodo, rečico ali preko improviziranih lesenih mostov, ker so bili mostovi porušeni. Vozili smo se po lepih predelih bogate bonske pokrajine. Od daleč je bilo že videti obrise mesta ...

Med zidovi mesta je bila vročina hujša kot na odprtem ... Spet so nas sprejeli Američani in nas odpeljali v prazno taborišče. Pod tušem smo bili vsaj petnajst minut. Tudi s tem nismo mogli odstraniti "domačih živali", uši. Dan je minil zelo hitro, mogoče tudi zaradi tega, ker je bilo na voljo obilo vode in hrane. Spremljevalci so zahtevali, naj zberemo človeka z najvišjim činom, ki nam bo poveljeval. Izbrali so me soglasno in brez vsake predvolilne kampanije. Eden izmed vzrokov za to je bil tudi, da sem dobro razumel Sicilijca, to je Američana s sicilijsko naglašeno italijanščino. Moje poveljevanje pa je bilo omejeno le na sklicevanje zbora in prevajanje. Kot da fantje ne bi razumeli italijansko!

Naših jugoslovanskih oficirjev ni bilo več videti. Od dolgega časa nismo vedeli, kaj bi počeli. Trideset najboljših pevcev je ustanovilio pevski zbor. Med nami je bil tudi pevovodja, cerkveni samouk, doma iz okolice Idrije. Vsak večer so bile do poznega pevske vaje. Slovenci in Hrvatje smo prepevali vse, kar smo vedeli in kar smo se spotoma naučili.

PUTELA, TE GA DORMI A BUJE?

Med vojsko eno anka po nji je blo pr nes veliko pomanjkenje. Po kruh smo hudjevle vele u Bulje, ki so tabot spadle put ameriško upravo. Neke noči nisen zatisnela uka od skrbi, de ne bi zespala, ko be blo trba s kumpanijo po kruh. Naanbut sen zakinkela, ma me je brž hitlo pokonce. Ustrašla sen se, de so moje prjateljce, Starčevke, Delegatke eno Tuloke, uvre šle. Brž se ubučen eno gren du vrat. Še so ble utprte, ke moji brati še niso pršle ses oštarije demu. Eno tečen dol u Valo. Ker nisen ujela nubene, sen tri ure hudila sama, tu već ku pu poti u t'mi. Jimela sen 14 let, bla drobna eno mikena. Pret pekarno v Buljeh ni blo žive duše. Pek me je prašu: "Putela, te ga dormi a Buje?" Naše Kurtežanke so pršle u Bulje dosti za mano. Ko so se vračele, so jin miličnike na bloke pubrale ves kruh, mene, ke sen bla pret njime sama, pa ne!

(Povedala Liljana Donati, rojena 1932, zapisala Nada Morato, Korte, 1997)
(hitlo - vrglo, Putela, te ga dormi a Buje? - Deklica, si spala v Bujah?)

GUSPA TRŠICA

Na zestanke borcu je prve šraju precednik, ki je pršo maja štirdesetpet'ga po Dalmacije v Trst. Povel je, de jin je partezanske kumandant v Južne Italije obečavu svobodo eno, de zdej ni t'ku. Ko je precednek fenil, se je kašen tovareš uglasu. Aden tudi zeto, da bi mu rešili status borca. Učiteljca je djala, da je že nekej taceh nerešenih primeru in pozvala odgovorne, naj bi take stvari rešli. Ena izmed žensk je tršico nazvala ses guspa. Eno kakur de be strela padla ses jasnega, je beseda guspa en'ga tovariša tako razjezila, da bi skoraj planil na tršico. Vpil je: "Kašna guspa? Mi te besede ne puznamo in še sumljiva je." Zestanek su zdej brš, brš kunčale. Guspa tršica pa se je na tihen sprašjevla: "Pu čen neki bi bla sumljiva? Gotovo zato," si je šrajela, "ker sen dala soje otroke krstit eno birmet." Je mislela, de se na skriten tu lehko nerdi, sej sojo anka nji anbut obećavle svubodo.

(Povedala NN, rojena 1920, zapisala Nada Morato, Korte, 1997)

Narodna

RAST'MI, LE RAST'MI

Rast'mi le rast'mi travca zelena,
gor na tej travci ena hišca stoji.

Notri v tej hišci je ena postla postlana
in na tej postli eno dekle leži.

Al' si bolana al' si zaspana
ali je ranjeno tvoje srce.

Nisem bolana, nisem zaspana,
močno je ranjeno moje srce.

Nožek bom vzela, si srce načela
in si bom znela tri kaplje krvi.

Prvo za mene, drugo za tebe,
tretjo za tist'ga, ki v zibki leži.

(Povedala Štelja Dobrinja, Lopar 42, maja 1996.)

Duša Krnel Umek in Alojz Umek pri zbiranju motivov istrskega rastja, foto L.

Končno so se začeli delovni dnevi. Hodili smo na pretovarjanje ladij, in sicer v treh izmenah. Menjavale so se vsak teden. Imeli smo stalno stražo, a ta je bila brez orožja. Imela je samo policijsko palico. Nabavili so nam žogo za nogomet in imeli smo razigran tim. V zadnjih dneh pred kapitulacijo Italije je iz Italije prišel nekdo, ki je znal napev partizanske pesmi "Nabrusimo kose". V dveh dneh je že bila naša himna.

Med nami je bilo tudi nekaj starejših možakov, ki so v Afriko prišli zadnje dni. Ti so dobro poznali situacijo v Jugoslaviji. Nekdo iz bližine Ilirske Bistrice, ne spominjam se več njegovega imena, je pripovedoval, kaj se dogaja po Brkinih, po Primorski in v Jugoslaviji. Javili smo se, da gremo v Jugoslavijo. V Afriki smo pomagali Američanom nakladati in razkladati vojaški material, naši bratje pa so se sami borili s premočnim sovražnikom na življenje in smrt. Komandant nam je odgovoril, da se na vrnitev pripravlja tudi naš kralj Peter, a da meni, da za to še ni čas. Še isti dan smo imeli sestanek nočne izmene. Vsem je bilo jasno, da so oficirji in podoficirji iz Kelibije agenti kralja Petra in da jim ni do tega, da bi šli v borbo, temveč pripravljajo armado, ki bi šla domov po vojni. Od Američanov nismo mogli zvedeti, kaj se dogaja na bojiščih. Zdelo se mi je, da niso vedeli ničesar. Američane smo prosili, da nam iz Bona prinesejo kak francoski časopis. Dobili smo ga samo enkrat. Med nami pa so bili tudi nekadilci. Ti so odstopili cigarete, ki smo jih zamenjali za časopise. Prinašal nam jih je neki Arabec. Prevajali smo jih v slovenščino. Vsega nismo razumeli, večino pa le. Kdaj pa kdaj se je pojavil tudi članek o Jugoslaviji. Nekega junijskega dne je bil v časopisu članek o herojski borbi partizanov in zraven je bila tudi slika tovariša Tita. V časopisih pa so bili nasprotujoči si članki. Situacija na bojiščih nam ni bila jasna ... Nekega dne so nam jo razložili hrvaški mornarji, ki so z angleško ladjo pluli od Kaira do Italije in povsod tam, kjer so imeli kontrolo Anglo-Američani.

Prišlo je do izkrcanja na Sicilijo. Tam je bilo mnogo Slovencev in Hrvatov, ki so bili brez orožja v tako imenovanem specialnem bataljonu. Že prvi dan so se predali Angležem in Američanom, saj so jih težko pričakovali. Anglo-ameriška komanda je vse ujetnike odpeljala v Afriko. Velika skupina naših fantov je prišla v naše taborišče. Med njimi je bilo veliko fantov in mož iz sosednjih vasi. Od njih smo se naučili partizanske napeve. Nekaj ladij s Slovenci in Hrvati je odplulo iz Sicilije na Biserto, v Alžir, Bon in drugam. Največjo skupino v severni Afriki, 32 čet po 100 mož, pa so pripeljali v Konstantin.

Dnevi so si bili podobni. Nekega večera je Sicilijec ukazal, da se postrojimo, vzamemo opremo in gremo na postajo. Od tam naj bi šli proti Alžiru. Povedal nam je, da bo pot naporna in da bomo potovali nekaj dni. V potniških vagonih smo odpotovali pozno zvečer. Med nami so bili tudi francoski vojaki. Imeli pa so svoje vagone in z nami niso hoteli govoriti. Bilo nam je težko pri srcu. Počutili smo se njihovi zavezniki, oni pa so nam pravili "makaronarji". Sedela sva s Sicilijcem in se pogovarjala. Ni vedel, kam gremo, ali pa ni hotel povedati. Tudi naših "častnikov" ni poznal ...

Matija Hrvatin

NEKAJ SPOMINOV - 2. del

Žalostno je bilo tistega dne, ko so šli naši ljudje v vojsko leta 1914. Šel je moj brat Anton. Imel je 21 let. Osem dni so se zbirali moški in fantje. Spominjam se še danes, takrat sem imel devet let, koliko joka je bilo. Objemali so se ti ljudje, jokali. Cele dneve so pili. Skupine so se zbirale po kleteh, peli so po vasi. Prišel je dan, ni bilo drugega, kakor zapustiti vse svoje in iti tudi v smrt, kakor se je zgodilo z dvajsetimi, ki niso prišli nazaj. To so bili težki dnevi. Še zdaj, ko se spomnim, se čutim žalostnega.

Ko je prišel dan ločitve, par dni prej, so hodili fantje in moški drug za drugim v kleti. Pili so in peli. Tisti dan, ko so odšli, so šli dva, trikrat okrog vasi, vsak s svojo steklenico vina v rokah. Pili in peli so tudi, ko so šli iz vasi proti Kopru. Vse je šlo za njimi, ko so prišli iz vasi na cesto za Koper. Tam so se ustavili in začeli pozdravljati ljudstvo. Tam je križišče ceste za Koper, ki gre desno in za Krkavče in druge vasi. Tam je bilo dosti prostora. Moški in fantje so se postavili v krog in so začeli peti. V Šmarjah je bilo zmeraj dosti dobrih pevcev. Tako so peli, da je bilo kaj. Najprej so zapeli:
Oj narod moj premili, živo mi srce bije zate;
Buči morje adrijansko;
Koračnica (La, la, la ...).

Potem so se ločili in šli proti Kopru. Še danes se spominjam tistih treh pesmi. Imel sem devet let.

Leta 1915, ko je Italija napovedala vojno Avstriji, so pobrali še tiste, ki jih niso imeli za sposobne leto poprej. Pobrali so vole, konje za delo. Tudi nam so vzeli enega vola, tako da so nam očistili vse. So pravili fantje, ko so ženske in otroci jokali, "kaj jočeste, saj to bo brž končalo, Srbijo bomo končali v eni marendi, to bo takoj končano. Ene štiri dni, pa bo fraj." In tako je bilo res. Štiri ja, ampak ne dneve, štiri leta. Potem vse slabo. Šestnajstega leta suša, da ni obrodilo nič, ne krompir, ne žito, ne koruza. Sedemnajstega leta še manj, tako da je bilo strašno. Lačni smo bili in nič drugega. Država je pošiljala blago na karto. Prejeli smo kakšen kilogram krompirja, kakšen kilogram moke. To je bilo največkrat, potem kaj cukra, malo marmelade. Vse to je bilo, ampak malo. Postavili so odbor za razdelitev.

Da pridemo spet na župnika Čemažarja Jakoba. Občina ga je izbrala za pošteno razdelitev, ker je poznal v vasi ljudi. On je vse vodil. Izbral je dva poštena možakarja, cerkvene starešine in še dva druga. To so bili starešine, možakarji pravi: Glavina Anton, Glavina Andrej (brata), po domače Pelegrini, Morgan Ivan, Glavina Anton.

Župnik Čemažar je bil Ljubljančan. Prej je bil v Koštaboni dvanajst let. Pravil je, da je bil zmeraj bolan, potem ko je prišel v Šmarje, je bil zmeraj zdrav. Pravil je, da je zanj v Šmarjah pravi zrak. Junija 1922 je zapustil Šmarje in se je vrnil v Maribor. Spomnim se, kako je jokal na trgu, ko je zjutraj ob peti uri čakal na avtobus. V Šmarjah je bil avtobus že leta 1919. Je prišel en človek iz Napolija, bil je mehanik, žena je bila učiteljica. Imela je brata, je bil tudi učitelj. Pripeljal je avtobus, še tistega s kolesi brez zraka, s trdo gumo. Je zaslužil precej. Šmarje so velika vas. Torej je bil vsako jutro poln. V šestih mesecih je že pripeljal večji avtobus, potem novega. Čez par let je še kupil drugega, da je vozil Umag-Trst. Torej nas je zapustil ta župnik. Jokali so tudi ljudje, ker je povedal, da kjer je bil prej, je bil vedno bolehav, v Šmarjah pa zmeraj zdrav. Tako je rekel: "Zbogom Šmarčani. Srečen sem bil v Šmarjah. Ampak zdaj vam povem, da je moje življenje preč. Boste slišali, koliko bom še živel." In tako je bilo. Po devetih mesecih je pisala njegova dekla, da je umrl.

Ko so začeli voziti tole hrano, so prišli vozovi. Večji otroci smo si že znali pomagati za malenkost. Je bila moka, sladkor, marmelada in tisti bližnji smo se naučili krasti. Bile so vreče moke, cukra, marmelade, pa zaboji. Pripeljali so jih s Kopra bolj proti večeru, pod noč. Odbor je šel v sobo pregledovat in računat. Je bilo že mračno, mi pa okrog vozov. Napravili smo si kos drva lepo na špič in smo spodaj predrli vreče, da teče riž, sladkor, moka. Smo si nabrali, kar smo mogli. Za marmelado pa smo z nožem zrezali majhno luknjo na zaboju in počasi lizali z noža in še kaj dali v lonček. Marmelado je bilo težko vzeti in vsake toliko časa je kdo od odbora prišel pogledat dol. Smo se umaknili daleč od vozov, kakor da bi ne bilo nič. So šli nazaj proč, mi pa, če je bilo mogoče, nazaj na delo. Ampak je trajalo malo, ker so potem prišli še drugi in so opazili, zakaj hodimo tam okrog. Dobili so kaj tudi na tleh in so stvar pregledali. Tako se je končalo. Poprej so pustili vozove na cesti, potem so jih povlekli notri na dvorišče. Dvorišče je bilo veliko, so potegnili voz notri in zaprli porton. A jaz in še par drugih smo poznali situacijo, ker smo bili sosedje z župniščem. Smo se spomnili, da lahko pridemo gor z vrta. Pod župniščem je imel župnik velik vrt, a je bil zid visok okrog štiri metre. Otroci pa včasih smo zlezli gor. Povedali nismo nobenemu. Tako je bilo, da smo okradli župnika. Nekaj cukra, nekaj riža, marmelade, moke in kakšno repo. Ampak smo bili pametni. Nismo šli na veliko, tako smo imeli vsaj nekaj. Hudo je bilo tiste štiri leta.

Tako je bilo, da če je imela družina v hiši ženske, ki so bile dobre za šeftat v Trstu, je bilo nekaj. Če ne, je bilo slabo. V Šmarjah, če je bila ženska vsaj kaj od nje, je šla v Trst kaj zaslužit, zjutraj ob šesti uri. Ali je šla z mlekom ali z oljem, jajci, vinom. Ali je bila perica. Veste, vsaka ni bila za to. Ženske so bile kakor podjetniki. Ene so znale več sleparit, druge manj. Tako je vseeno nekaj prišlo domov.

Jaz sem imel dve sestri. Ena je bila šivilja, druga je bila perica. Tako nam ni manjkalo ničesar. Marija je bila ta mlajša. Bila je šivilja, ampak potem je šla s trebuhom za kruhom. Šivala je samo, kadar je imela čas, in zvečer. Ona je bila številka ena za šeft. Ona je prinesla iz Trsta kruha tudi za druge. Bil je moj brat in še dva soseda, vsi trije so bili rojeni leta 1900. Dvakrat, trikrat na teden so šli z njo v Trst. Dala jim je tri, štiri štruce pod suknjo in jih je poslala domov. Pozimi je bilo še bolje, ko so oblekli kakšen velik plašč. Bilo je tako, ženske niso smele imeti kruha. Bilo je strogo. Ko bi ji našli kruh, bi morala odgovarjati, kje ga je vzela. A moški od žandarmerije niso bili aretirani.

V Šmarjah padli v 1. svetovni vojni. Padlo je 23 mož.

Posega Jakob		
Posega Franc		
Debernardi Jože, po domače		Baleban
Prodan Ivan		
Glavina Jože, po domače		Župan
Pribac Anton, po domače		Prubčić
Morgan Lazar		
Morgan Benedikt		
Hrvatin Ivan, po domače		Roko
Ulčnik Franc		
Bandel Anton		
Savarin Matija, po domače		Dobrovčen
Stojkovič Anton	"	Broštolin
Germanis Matija	"	Karicija
Glavina Jožef	"	Petrusić
Beržan Franc	"	Rojec
Hrvatin Jože	"	Kortežan
Marsič Matija	"	Zenar
Rojac Donat	"	Klubes
Glavina Ivan	"	Limon
Glavina Pavel	"	Papić
Morgan Sebastjan	"	Korača
Rojac Jožef	"	Livić

Matija Hrvatin med snemanjem oddaje Skrito cvetje rožmarina, foto: N. Rojac, 1998

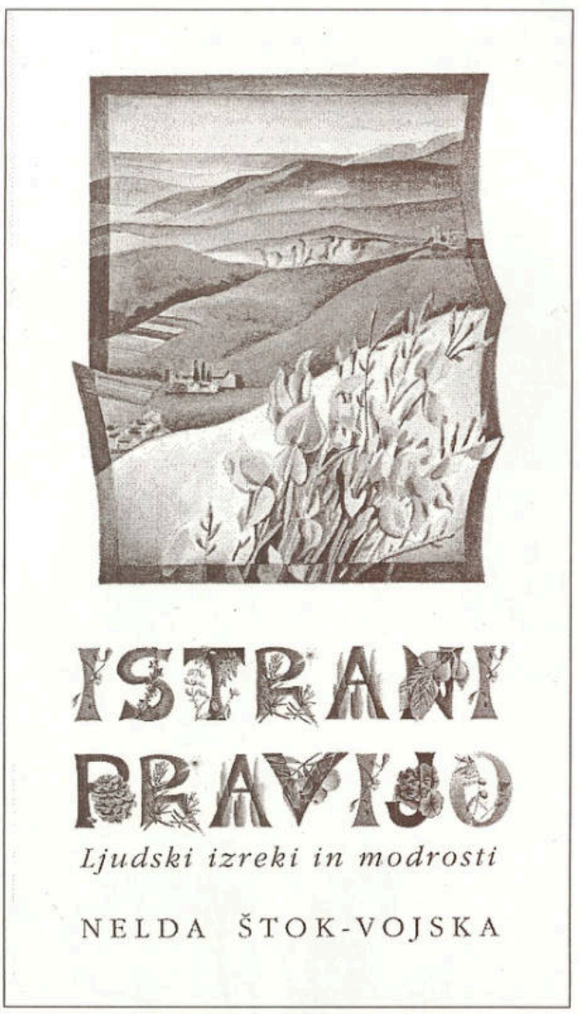
V Šmarjah padli v 2. svetovni vojni (v ofenzivi leta 1943): Padlo je 20 mož.

Hrvatin Matija, po domače	Cekontin	-	v Šmarjah
Morgan Franc	" Valentić		
Hrvatin Jože	" Čeblin		
Markežič Ivan	" Ricota		
Markežič Milko	" Ricota		
Hrvatin Željko	" Čeblin		
Babuder			
Sin od Laborsče Antonije		-	v bližini
Hrvatin Franc		-	ubit od Nemcev na Rižani.
Rojac Željko, po domače	Livić	-	v Bosni (Prekomorske brigade)
Baruca Ivan	" Košljan		"
Hrvatin Silvo	" Istrijan	-	v Sloveniji
Glavina Anton			"
Hrvatin Rudolf	" Bako		"
Prelec Alojz			"
Germanis	" Karicjo		"
Hrvatin Franc	" Žanca		"
Glavina Franc	" Petrušić	-	v Italiji
Hrvatin Ciril	" Žanca	-	v Albaniji

ŽETEV
(govor na pustni povorki l. 1970)

Povedal vam bom nekaj besedi o setvi in žetvi. Mogoče kdo misli, da spada tale reportaža k oddaji o kmetijstvu. Če boste dobro sledili oddaji, boste ugotovili, da je to izrazito politični komentar, ki je precej obarvan s pesniškimi prispodobami. Najprej nekaj besedi o setvi, o moderni setvi, o setvi brez semena. Setev je danes silno moderno opravilo. Pri nas sejemo iz dneva v dan. Sejemo zjutraj, sejemo popoldne, sejemo zvečer in včasih sejemo cele noči.
In žetev? Imamo silno slabo zemljo. Gnoja ima dovolj, preveč, odločno preveč, a zemlja je slaba. Žetev pride v poštev le redkokdaj. Sejemo letos, žetve ni, sejemo naslednje leto, žetve spet ni. Toda vztrajnost je lepa čednost, zato sejemo in spet sejemo. Letos je pri nas izrazito plodno leto. Zemlja je še vedno slaba, gnoja preveč, odločno preveč, toda ogromno smo sejali in še sejemo.
S Titovim pismom se je pričela tudi žetev. Toda kaj žanjemo? Letošnja žetev ima zgolj politično obliko. Trenutno pripravljamo le njivo za naslednja sejanja. Kdaj bomo dočakali žetev v gospodarskem smislu? Žanjemo karkoli: veliko in malo klasje, raje malo kakor veliko. Plevel se žal že bohoti po njivi in si iz dneva v dan prilašča več življenjskega prostora in boljše pogoje življenja. In žetev je postala obvezna stvar, moderna stvar. In če smo premalo sejali? Ni važno. Če ni pšenice, bomo želi koruzo in če ni koruze, bomo želi krompir, kralje na Betajnovi, želi bomo vzhodnjake, zahodnjake, karieriste, pometače in prosvetne delavce. Bistveno je: "Žeti je treba!"
Klasje se je žetve ustrašilo, ustrašilo se je kombajnov, ustrašilo se je prevelikega plevela. Bolje je biti navadna močvirska trava kakor žito z rdečim klasjem. Kdo bo pa tako travo iztrebil, kdo bo tako travo požel? Samo kombajni imajo bodočnost. Oni bodo še želi in si širili svoj življenjski prostor. Plevela pa ne bomo uničili. Razširil se bo med slabim žitom, rasel bo in se bohotil.
In za zaključek še tole. Življenje je nogometna žoga. Neprestano se vrti. Njen položaj, njeno gibanje ali mirovanje je odvisno izključno od brcometaša. Od brcometaša je odvisno, kje boš jutri, kaj boš jutri, kdo boš in kakšen boš jutri. Morda boš postal predsednik za zunanje zadeve. In ti, predsednik SZDL, lahko postaneš jutri predsednik pustne maškarade. Jutri boste morda ob mesečno plačo. Podpirati je treba stabilizacijo in si zatisniti pasove. Prijatelj, morda ti bodo nacionalizirali oba vikenda, letnega in zimskega in vse tri hiše, saj rabiš le eno stanovanje. Si že plačal prometni davek? Pa davek na osebne dohodke? Jutri boš plačal še davek, ker imaš streho nad glavo, davek, ker se ne voziš z avtobusom ali kolesom, davek, ker imaš v kopalnici bojler, davek, ker nosiš dolge spodnje gate in davek za praznovanje pusta in AFŽ.
Marsikaj se lahko čez noč spremeni. Živimo v revolucionarnem obdobju, v obdobju neprestanih sprememb. Hočemo novo ustavo, nov zakon o šolstvu, novo bolnico, nove amandmaje, nove pakete, nove zakone službe družbenega knjigovodstva, nove predsednike, sekretarje, nove tajnice in nove dinarje, 10-20% devalvirane. Hočemo politično ideološko usmerjenost pouka v osnovni šoli, hočemo nove cene, nove davke, nove takse itd. Pred vso to zmešnjavo bi potrebovali nove možgane, po vsem tem pa bomo nujno potrebovali novo umobolnico. Do takrat pa uživajmo.

(Parodija na čas leta 1970 je izzvala pozornost policije, ki so povorko prepovedali. Govorca niso odkrili.)

Već poje an mrtov ku an živ.
(Verovanje, da nam pokojnik izprosi nesrečo, če zanj ne naročamo maš.)

Već se jih vtope v vine ku v murje.

Već zna an šturlast vprašat, ku sedon pametneh vodgovoret.
(šturlast - neumen)

Veća mataranka ki je, već srećo jima!
(Pripomba, ko se preživahno dekle dobro poroči.
mataranka - malopridnica)

Vele ubila be se za šolde.
(vele - kar, takoj
šoldi - denar)

Vele vubev se ben zate!
(Tako si mi všeč!)

Vele zdine nus.
(Takoj zameri)

Vest je nrhujša žlajga.
(žlajga - bič)

Vidi krava jasla!
(Vzemite, saj je na mizi!)

Vilen je v mikini bočci.
(vilen - strup
bočca - steklenička)

Vino eno žene storjo, da može znorjo.

Vino je nrbulša medižija.
(medižija - zdravilo)

Vino ni rado samo.

Vino vtopi vse skrbi.

Višji je grad, veći je v njeme tat.

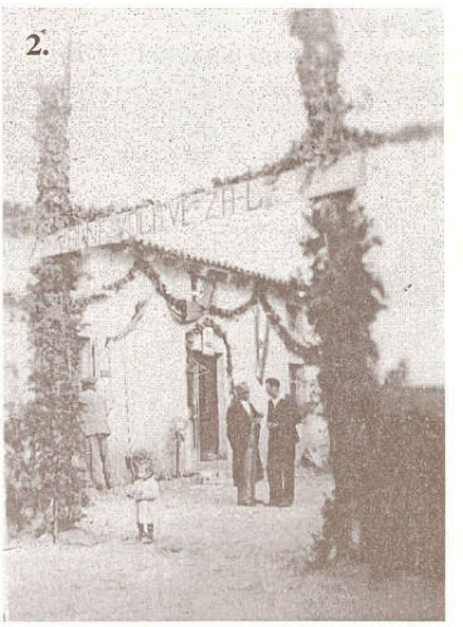
Vlih taku mu daja sez riti ku vsen drugen.
(mu daja - mu diši, smrdi)

Vnapret plaćano delo jima noge ku svinc.

(Nekaj rekov in pregovorov iz knjige Nelde Štok Vojske ISTRANI PRAVIJO, Ljudski izreki in modrosti, Marezige, 1998)

IZ VAŠIH PREDALOV

1.

2.

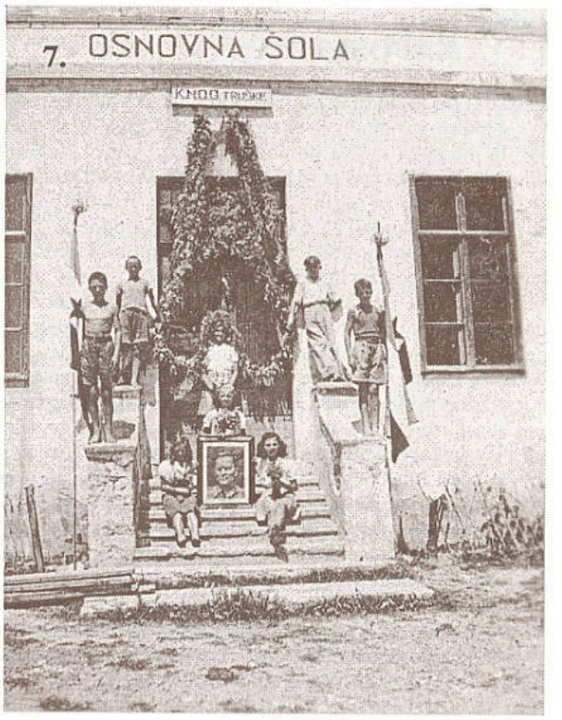
Tokrat v naši rubriki prikazujemo motive, nastale v času od 1945 do 1955. Avtorji fotografij in točni datumi nastanka niso znani. Vse fotografije razen tistih, kjer je označeno drugače, so prispevali prebivalci Loparja pri pripravi krajevne zbirke.

3.

4.

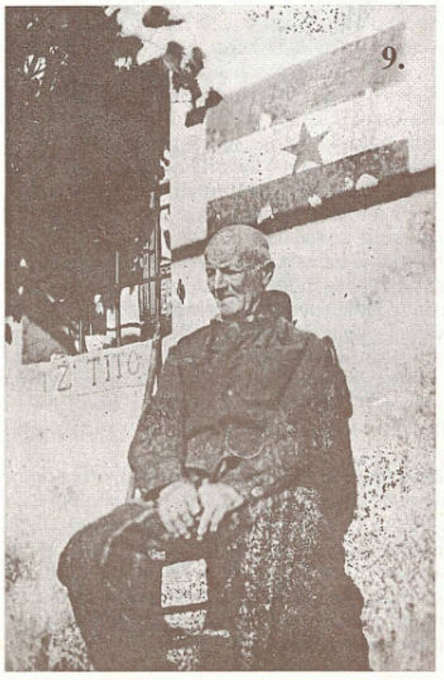

5.

1. *V pripravi na miting, kulturna skupina iz Marezig*
2. *Na dan volitev v ljudske odbore v Loparju*
3. *Skupinska slika loparske in antonske mladine v Loparju*
4. *Loparski mladinki*
5. *Vojak na Socerbu*
6. *Ob manifestacijah za Trst, last Giovanine Rakar, Milje*
7. *Osnovna šola Truške, last Marije Kocjančič, Truške*
8. *Poroka v Kubedu*
9. *Po svobodi*
10. *Antonska mladina pri udarniškem delu*

Leon Bernetič

PRVA ZAPOSLITEV

Leto dni po prihodu iz nemške internacije sva živela skupaj z bratom v Marezigah. Sama sva si kuhala in opravljala vsa hišna dela. Sorodniki so nama pomagali, ker sva se iz internacije vrnila izčrpana in sva bolehala za različnimi boleznimi. Z zdravili sva si opomogla in obdelovala naše malo posestvo. Dobivala sva tudi podporo od Rdečega križa, toda vse skupaj je bilo premalo za normalno preživljanje. Ker druge zaposlitve na Koprskem ni bilo, sem se odločil in zaprosil za sprejem v vrste Narodne zaščite.

Leta 1946, meseca junija, sem bil torej kot zaščitnik sprejet v vrste Narodne zaščite in bil nameščen na postajo in okraj Koper, okrožje Ajdovščina. V začetku je bila služba enostavna, ker so bili tudi prebivalci, s katerimi smo imeli opravka, preprosti kot mi. V Kopru je bilo največ kmetov in delavcev treh ladjedelnic (te so izdelovale do štirideset metrov dolge ladje), delavcev delavnice ščetk od kršina in predelovalcev rib. V Kopru so bili tudi semenišče, bolnica, kataster, sodišče. Veliki in mali ženski zapor sta bila zaprta. V mestu so bili tudi štirje zdravniki, dva avtotaksija, en kamion, dva odvetnika, okrog dvajset gostiln, nekaj poklicnih ribičev, gasilci, klavnica, mlin, oljarna, vinska klet, predelovalnica, destilirnica likerjev, nekaj desetin različnih trgovin in mehanikov za popravila koles, kovačev, krojačev, šivilj, eden ali dva dimnikarja, dva mestna čuvaja oziroma redarja, veterinar, okulist. Naša postaja je bila sestavljena iz zaščitnikov iz vseh krajev Istre in Primorske. Tu so bili Sicilijec študent farmacije, ki je hitro dojemal slovenščino, Ukrajinec Aleksander Zemcov, ki se je učil italijansko, več Furlanov. Komandir je bil neki Stanič z Goriškega. Bili smo si res tovariši, kolegi. Naša hvale vredna posebnost pa je bila, da ni med nami nihče preklinjal in to je bilo samoumevno in ne da bi nas kdo k temu navajal. V glavnem smo govorili slovensko. Drugače pa smo se med seboj sporazumevali kot je kdo kak jezik obvladal, torej slovensko, italijansko, hrvaško, furlansko in tudi po naše, šavrinsko. Skoraj vsi smo bili v Narodnoosvobodilni vojski ali pa smo delali na terenu v Osvobodilni fronti. Na naši postaji smo imeli tudi partijsko celico KPJ in tudi mladinsko celico SKOJ-a. V članstvo KPJ so me sprejeli junija leta 1947.

Prva leta nismo vedeli ne za dopust in ne za proste dneve. Prost dan smo dobili po potrebi. Če nismo bili zadolženi s stražo ali patrolo, smo skoraj vsako nedeljo odhajali na udarniško delo v Šmarje, Osp in druge kraje. Naša glavna naloga je bila stražiti in s patruljiranjem zavarovati vse pomembne objekte ljudske oblasti, gospodarske objekte, politične ustanove, posamezne predstavnike ljudske oblasti in državljane. Prav tako pa tudi mejo, saj je v našo pristojnost spadal tudi mejni prehod na pomolu v Kopru. Od tod je v Trst vsak dan vozila ladja Vittorio Pisani. Prevažala je delavce, ki so bili zaposleni v Trstu, pa tudi kmetice, ki so tja v omejenih količinah vozile svoje pridelke. Za nadziranje obale od Debelega rtiča do Savudrije in kasneje do Novigrada smo imeli patruljni čoln. Izmenično sta ga kot civilna uslužbenca Notranjih zadev pod vodstvom dveh pripadnikov Narodne zaščite, upravljala Pirančana motorista. Med pripadniki Narodne zaščite za nadziranje sem bil kot vodja čolna oziroma patrulje tudi jaz. Čoln je bil majhen, imel je motor 20 HP, zato nismo imeli nobene radijske zveze. V slučaju okvare, slabega vremena ali spopada s kakim nasprotnikom švercerjem na morju nismo mogli pričakovati pomoči. Vedno smo tvegali, bila je prava avantura. Ne vem, kaj so mislili naši nadrejeni. Verjetno nič.

Nekoč smo bili v službi na morju dva dni zaporedoma in ob straženju iskalcev min angleških vojnih ladij v Piranskem zalivu, je krmar zaspal. S pruvo smo zadeli ladjo, ki je bila tam zasidrana, a brez posledic.

V zimi od leta 1946 na 1947 smo med Debelim rtičem in Koprom ob vrnitvi iz nočne službe naleteli na ploščo ledu, debelo kakih deset centimetrov in premera več kot sto metrov. Nekaj deset metrov smo jo polomili. Potem pa smo morali voziti vnazaj, da smo plovbo proti Kopru nadaljevali okrog plošče. Naslednje jutro smo ob vrnitvi že pozabili, kaj se nam je prejšnji dan zgodilo. Skoraj na istem mestu smo spet naleteli na koprsko ledeno ploščo. Tokrat je bila zaradi otoplitve tanjša. Prebili smo jo skoraj brez težav. Sklepali smo, da je plošče prinesel morski tok iz serminskih plitvin in vse skupaj vzeli za normalen dogodek. Ta dogodek verjetno še ni bil nikjer zapisan. Podobno se je v preteklosti večkrat dogajalo, saj so bile zime že hujše.

Nekoč so se moji kolegi, ki so bili brez kompasa, na morju nekje pred Piranom zaradi megle izgubili. Tam so čakali več ur in na tiho "prosili boga", da odsrani meglo med njimi in Piranom. Bili so uslišani. Zaradi nevihte je nekoč val zalil magnet motorja. Seveda se je motor ustavil in

čoln je začelo zanašati proti digam Tržaškega zaliva. Na naše znamenje se nam je s Punte z doba približala manjša ladja, ki je prevažala v Trst kmetijske pridelke, in nas v Valdoltri povlekla do pomola pri bolnici.

Včasih se nismo držali pravil meje. Lastili smo si vse morje, saj je bil skoraj vedno z nami v patrulji tudi kdo iz Cone A. Nekega dne so nam pripadniki civilne policije iz Trsta postavili zasedo, ki jo je vodil komandant, nek Puljčan, osebno. To so storili z dvema hitrima čolnoma in ribiško ladjo, ki so jo postavili skoraj miljo od sedanjega mejnega prehoda Debeli rtič. Na njej je bilo vkrcanih več do zob oboroženih pripadnikov civilne policije. Ko so se ji naši približali in ribiški ladji hoteli privezati zaradi kontrole, so na njih naskočili "čerini", jih povezali in razorožili. Hipoma sta priplula še motorna čolna in vse skupaj so odpeljali v Trst na glavni sedež policije in v zapor. Posadko našega čolna so sestavljali: Antonio Cosich iz Pirana, Seča, Brocardo Tonut iz Cormonsa in motorist Petelin iz Nabrežine. Vse tri ujetnike so oboroženi policaji spremljali od pomola do sedeža policije. Posebno so razkazovali motorista, ki je bil v coklah, češ kako ubogi da smo. Že policaji da so brez čevljev, kako živijo šele navadni ljudje. Motorist je bil v coklah, ker mu je tako ugajalo. Čevlje je pustil v kasarni pri pomolu, da jih ne bi zmočil z morsko vodo. Novinarji v Trstu pa tega niso

Zaščitnik Jordan Kavalič v povojnem času

vedeli in so o naših pisali drugače. Po nekaj dnevih so na intervencijo Vojne uprave iz Kopra in s posredovanjem Zavezniške vojne uprave v Trstu posadko izpustili. Čoln pa so vrnili šele po mesecu dni, ko ga je v Koper privlekla potniška ladja Vittorio Pisani. V cev avionsketa mitraljeza pa so nabili nek material, da smo morali v ladjedelnico, kjer so nam ga s posebnim svedrom izvrtali iz cevi. Tržaški policaji, "čerini", so predvidevali, da bomo mitraljeze uporabili brez pregleda in se tako ponesrečili. Zaradi moje previdnosti ni bilo tako.

Do leta 1947 je bilo še vse preprosto. Skoraj vsak dan smo dobili kako gospodarsko okrožnico o prepovedi iznosa kmetijskih pridelkov v Trst. Dovoljeno je bilo na primer nesti največ pet jajc, dva litra vina, pet kilogramov sadja, kilogram špeha in podobno. Goveje meso je bilo še na karte. Kje dobiti konce in igle za krpanje obleke, modro galico za vinograde, prašičke za rejo, zdravila in podobno, v okrožnicah ni pisalo. Ker naše gospodarstvo ni napredovalo, se je razvil šverc. Švercali so posamezniki in tudi država. Ljudje so vedno bolj zahajali na delo v Trst in to najsposobnejši delavci. Nasprotniki ljudske oblasti so pričeli dvigati peruti. Omenil sem državni šverc, to pa zato, ker sem nekoč pri tem tudi sam sodeloval. Nekemu kapetanu Ljudske milice sem povedal, kje na meji ni straže, da je njegov pomagač Pečarič nesel v Trst prodat cigarete, da je tam kupil neke instrumente za novo godbo Ljudske milice v Ljubljani. Izvažali smo dim, uvažali smo glasbo. Napetost se je povečala, ko so poskušali razstreliti Radio Beli križ in ko je narasla iredentistična propaganda na drugi strani meje. Propagando so širili list *La voce libera*, škof Santin in drugi. Tako smo se pripadniki Narodne zaščite v glavnem ukvarjali s političnim delom. Zbirali smo politične podatke, nadzirali sumljive, povečali preventivno službo. Prostovoljna služba Narodne zaščite je bila organizirana posebno po vaseh. V glavnem so bili to bivši borci narodnoosvobodilne vojske in bili oboroženi s puškami in pištolami.

Na območju koprskega in bujskega okraja dolgo skoraj ni bilo kraje, še manj družbenega imetja. V Kopru se je pojavila tatvina koles. Pozneje so kolesa našli zapuščena v Izoli in na Biviju na Rižani. Sposodili so si jih podoficirji JLA, ki so bili na prostem izhodu v Kopru, da ne bi zamudili prihoda v kasarno v Izoli in na Moretinih. Zgodil se je samo en zločin, ko sta brat in nečak zaradi koristoljubja utopila neko žensko, da bi tako pridobila njeno posestvo.

Silvan Prodan

PRVI MAJ 1947 V TRSTU

Za 15. januar 1947 je bil sklican sestanek Mladinske organizacije v Ljudskem domu v Sv. Luciji. Takrat pisnih vabil nismo poznali, sporočilo o sestanku je šlo tako rekoč od ust do ust. Ob določeni uri je bila soba za sestanke dodobra zasedena. Ob predsedniku Domju Viktorju je sedel vaški učitelj Čok Mirko in nepoznan visok mladenič, za katerega se je izkazalo, da je bil slušatelj na novo ustanovljenega Slovenskega učiteljišča v Portorožu.

Na začetku sestanka je predsednik naznanil edino točko dnevnega reda: telovadni nastop 1. maja na stadionu v Trstu. Učitelj Čok je nato orisal nujnost kar najbolj množične udeležbe na tej manifestaciji v slovenskem mestu, katerega so morale pred dobrim letom zapustiti enote osvoboditeljev: slovenskih in jugoslovanskih partizanov. Takrat se še ni udomačilo ime Jugoslovanske ljudske armade. Prisotni učiteljišnik iz Portoroža pa bo trikrat na teden poučeval vaje za telovadni nastop mladincem iz Sv. Lucije. Prva vaja je bila še isti večer po zaključku sestanka, nakar so se vaje redno ponavljale ob torkih, četrtkih in sobotah zvečer v dvorani Ljudskega doma. Na vajah smo bili udeleženci neprestano tarče zafrkljivih opazk nevoščljivih italijanskih sovaščanov, češ, kaj naj kmetje počnejo na stadionu v Trstu. Na začetku se je vaj udeleževalo od 16 do 25 mladincev, do konca pa smo vzdržali: predsednik Domjo, Ivan Černac, Armando Salvestrini (vsi že pokojni) in pisec teh vrstic.

Sredi aprila nam je učiteljiščnik - vaditelj sporočil, da bomo za telovadni nastop vsi dobili rdeče športne hlačke, sami pa si moramo priskrbeti belo športno majico (kanotjero) in copate. Za majico ni bilo vprašanja, toda denarja za copate od staršev nisem mogel pričakovati, kajti oče - solinarski delavec in kmet - je s celodnevnim trudom komaj zagotavljal skromno preživetje 4-članske družine. Zato mi je mama v belo prebarvala platnene sandale.

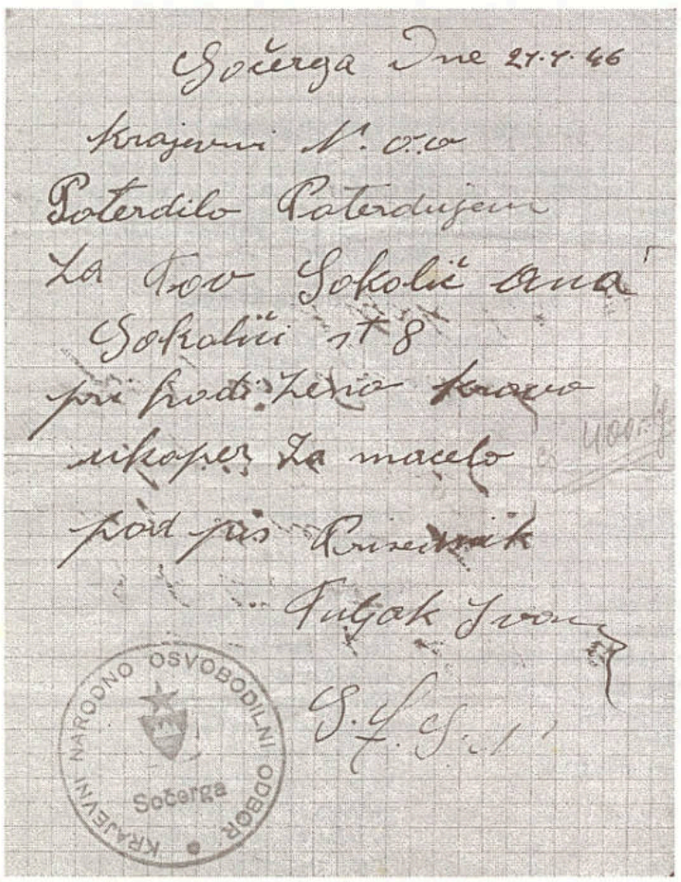
Odhod v Trst je bil predviden popoldan 30. aprila, in sicer z eno od dveh tovornih bark, ki sta bili privezani v lucijskem kanalu za hotelom. Tako se je namreč imenovala največja stavba v Sv. Luciji, v kateri naj bi bil svojčas hotel, toda od prihoda naše družine v Sv. Lucijo (novembra 1940) so bila v njej stanovanja, v pritličju pa popravljalnica koles. Barki sta pripadali dvema, lahko bi rekli najmočnejšima družinama, in sicer: ena družini Predonzani - po domače Vedaluso iz same Sv. Lucije, druga pa družini Busdon, ki je imela svojo hišo v Liminjanu.

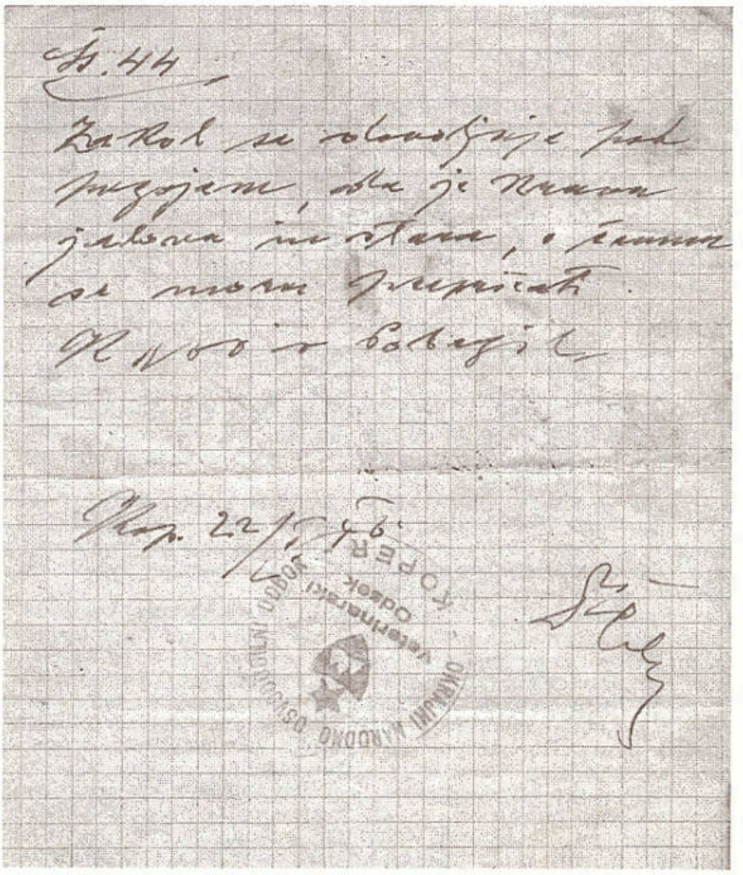
Ob 16. uri smo se vkrcali v barko Busdonovih 4 telovadci in številni drugi udeleženci, katerih vloga in namen mi takrat še nista bili znani. Šele ko smo pripluli pred Koper so nas seznanili, da nas ne morejo peljati do Trsta, ker jim anglo-ameriška uprava ne dovoli pristati, ampak nas bodo odložili na pomolu Sv. Katerine v Ankaranu, od koder bomo nadaljevali peš preko Sv. Barbare, Milj in Žavelj do Trsta. Na poti so nam zabičali, da moramo biti kar se da tiho, da nas ne bi zalotila kaka obmejna patrola in nas vrnila nazaj. Po stranskih poteh smo se pozno zvečer brez zapletov prebili do Škednja, kjer smo prespali na nekem seniku, pod katerim sta bila v hlevu dva skrbno negovana konja, ki sta podnevi vlekla gosposko kočijo od železniške postaje do Sv. Justa.

Prvega maja smo bili pokonci že ob 7. uri. Oblekli smo se v športno opremo: bele majice in rdeče hlačke, obleko pa nesli s seboj pod pazduho in se napotili proti stadionu, pred katerim so nam razdelili kruh in lonček bele kave. Tu sem srečal svojega (tudi že pokojnega) bratranca Silvija iz Trsta, obutega v bele nove copate, katere je dobil skupaj z dresom in rdečimi hlačkami za telovadni nastop. To me je navdalo z nemajhnim razočaranjem, ker nam v Sv. Luciji niso razdelili ne copat in ne majic. Ker je bratranec stanoval v ulici Vigneti v neposredni bližini stadiona, mi je ponudil naj "civilno obleko" shranim pri njih, da je ne bom nosil stalno pod pazduho.

Ob 9. uri smo se spravili v povorko najprej telovadci, nato tudi vsi ostali, kamor so spadali tudi ostali udeleženi sovaščani. Z zastavami in transparenti smo krenili v povorki po dolgi Istrski ulici do središča, nato po korzu do Trga zedinjenja, kjer smo poslušali govor Laurentija. Tu so nam razdelili tudi sendviče in oranžado, nakar smo se po isti poti vrnili nazaj na stadion, kjer smo po telovadnem nastopu prisostvovali nogometni tekmi med tržaškim moštvom Amatori-Ponziana in zagrebškim Dinamom. Istočasno so na tekaški progi nastopali telovadci na različnih orodjih.

Zvečer nas je čakala naša barka, topot na lesnem pomolu v Trstu. Okoli polnoči smo se brez zapletov vrnili nazaj v našo Sv. Lucijo in sovaščanom Italijanom dokazali, da smo lahko tudi kmetje izvedli telovadni nastop na osrednjem tržaškem stadionu.

Potni list za živino

Danila Tuljak

KULTURNO ŽIVLJENJE V KOŠTABONI
od l. 1960 do l. 1970

V 60. letih je v Laboru delovala godba na pihala, ki je bila za tedanje čase ena najznamenitejših v okolici. Štela je okrog trideset muzikantov, ki so s svojimi trobili na mah pridobili širok krog ljubiteljev. V začetku 60. let so prvič igrali za pust v Koštaboni. Vaščani smo jih pričakali z velikim navdušenjem in kmalu so se spletle globoke prijateljske vezi. Prvemu gostovanju so sledila še druga, ki so med Koštabono in Laborom spletla trdne niti iskrenega prijateljstva. Zanimivo je, da smo postali nerazdružljivi in le redkokdaj so sprejeli vabilo, da bi igrali po drugih vaseh. Po njihovi zaslugi je koštabonski ples zaslovel daleč okrog. Čeprav je vas majhna in ni imela primerne plesne dvorane, se ljudje niso ozirali na to in stlačili so se v nabito polni prostor, da si se v množici le s težavo premikal.

Ples je bil na vasi vir zabave, družabnosti in zbliževanja. Z njim je zaživelo kulturno življenje, katerega steber je bila organizacija Socialistične zveze, kasneje Mladinska organizacija, v kateri so zaživele razne dejavnosti, med njimi tudi amaterska dramska skupina, ki jo je vodila tedanja učiteljica Zlata Golob. V dramski skupini so sodelovali domala vsi mladinci iz vasi, pod strokovnim vodstvom pa se je lotila tudi zahtevnejših del. Največji uspeh so dosegle komedija v treh dejanjih "Klopčič" in več dram na temo NOB. Požrtvovalno smo vadili in s svojimi gostovanji po drugih vaseh dosegli zavidljive uspehe.

Iz fonda, ki se je stekel v blagajno ob plesnih prireditvah in gledaliških predstavah, je aktiv vsako leto organiziral brezplačni celodnevni izlet za vse vaščane in prav tako brazplačne počitnice v mladinskih taborih počitniške zveze, tedanjem "Ferijalnem savezu Jugoslavije". Prvo tako taborjenje je bilo v Logarski dolini nato v Osorju na Cresu in še v Zadru. Naj omenim, da sem leta 1964 prevzela vodstvo Mladinske organizacije v Koštaboni in v veliko zadoščenje mi je bilo podeg dela v njej priznanje Okrajnega komiteja ZMS iz Kopra, ki me je za uspeh pri delu v Mladinski organizaciji nagradilo z obiskom pri predsedniku države J. Brozu Titu ob dnevu mladosti, 25. maju 1965. leta. Bila sem zastopnica primorske mladine. Iz cele Slovenije smo bili izbrani le trije kandidati.

Na delovanje koštabonske Mladinske organizacije so nekako zviška gledale organizacije ostalih okoliških vasi, posebno šmarske, ki se je prištevala za najmočnejšo, saj so bile Šmarje obenem sedež občine. Šmarski mladinci so z veliko mero nevoščljivosti spremljali naše delo in nikakor jim ni šlo v račun, da smo jim bili tako huda konkurenca. Večkrat so svojo jezo in zavist sproščali v škodoželnih dejanjih. Radovednost jih je vleka v Koštabono na ples, vendar jim njihov vzvišeni ponos tega ni dovolil. Hotelo so nam ponagajati in so

Dramska skupina iz Koštabone, ki je pod vodstvom režiserke Zlate Golob delovala v letih 1960-1961.

hkrati prirejali ples tudi sami v Šmarjah, vendar so vedno potegnili krajši konec, dokler jim ni preostalo drugega, kot da so se sprijaznili z usodo in priznali svoj poraz.

S pomočjo laborske godbe smo se Koštabonci počutili nepremagljivi. Med mladimi iz obeh vasi so se spletla trdna prijateljstva, simpatije in tudi ljubezenska razmerja, ki pa nobeno ni doživelo kronanja z zakonsko zvezo. Nekaj deklet se je sicer omožilo v Boršt, v Labor pa nobena, prav tako fantje, ki nobeden ni pripeljal v hišo nobene iz Labora. Popularnost laborske godbe se je ohranila nekako do obdobja sedemdesetih let, ko jo je preplavila doba narodnozabavnih plesnih ansamblov z modernejšo beat glasbo, ki je na mah očarala mladi rod.

Z zatonom laborske zvezde je nekako zamrla tudi aktivnost mladinske organizacije v Koštaboni. Sledila ji je generacija z drugačnimi interesi in možnostmi zabave. Svoj delež je prispevala tudi motorizacija, ki je omogočila mladim, da so se podajali na ples tudi v bolj oddaljene kraje in imeli tako možnost spoznavanja z vrstniki s celotnega koprskega območja. S tem je upadel interes plesnih prireditev po manjših vaseh. Lahko rečemo, da je tako nekako zamrlo kulturno življenje ne samo v Koštaboni, temveč tudi okoliških vaseh. Začela so ugašati kmečka ognjišča.

Avgust Danilo - Pucer

KLETARSTVO

Naloga kletarstva je pripraviti, negovati, izgraditi, izoblikovati značaj in dobroto vina. Pred trgatvijo moramo klet očistiti, prezračiti in razkužiti. Očistiti moramo vso vinsko posodo, leseno pa moramo tudi namočiti, da ne bo puščala. Prav tako moramo očistiti in preveriti stroje, ki jih bomo potrebovali med trgatvijo, enako velja tudi za orodje in opremo. Trgatev je svečano opravilo, plod dela in skrbi vinogradnika v celem letu. Pravi čas trgatve je, ko doseže sok v jagodah ugodno sorazmerje med sladkorjem in kislino. Cilj vinogradnika je, da nakopiči v jagodah čimveč sladkorja in da kislina ne pade pod potrebno količino, to je devet ali najmanj sedem gramov na liter. Nekoč so pobirali grozdje v lesene brente ali škafe in vozili v klet v lesenih kadeh. Pred nekaj desetletji so se za pobiranje pojavile plastične brente, grozdje pa so vozili v prikolicah na najlonu ali neprepustnih ceradah. V zadnjem času pa se največ uporablja plastične zaboje (kašete). Ena od prednosti plastičnih zabojev je tudi ta, da pride grozdje do predelave najmanj poškodovano. Pri drozganju grozdja uporabljamo različne mline, tropine pa kasneje še stiskamo. Novejše stiskalnice nam omogočajo, da stiskamo grozdje, ne da bi ga pred tem mleli, kar pa velja le za bele sorte.

Mošt sestavljajo voda, ogljikovi hidrati t.j. grozdni in sadni sladkor, škrob itd., kisline - jabolčna, vinska in citronska, mineralne snovi, barvila in še mnoge druge snovi. Količino sladkorja v moštu ugotavljamo s pomočjo raznih tehtnic ali z refrohtometrom, kislino pa s kislinometrom. Ostale sestavine ugotavljamo v laboratoriju.

Vrenje mošta je biološko-kemični proces, ki ga povzročajo kvasovke. Najbolj znana je kvasovka *saccharomzices cerevisiale*. Kvasovke proizvajajo encim cimozo, ta pa pretvarja sladkor v ogljikov dioksid in alkohol. Vino je proizvod alkoholnega vrenja mošta žlahtne vinske trte. Vino je nekakšno živo bitje, podobno živemu otroku, ki ga je potrebno skrbno negovati in varovati. Je dopolnilna hrana. Uživanje vina v zmernih količinah ugodno vpliva na človekovo zdravje in počutje. Vinogradništvo je posebna panoga v kmetijstvu. Vinarstvo je logično nadaljevanje vinogradništva. Nekateri imenujejo obe dejavnosti skupaj vinogradništvo. Vinogradništvo daje velik prihodek na enoto površine. Zahteva veliko živega dela, kar pa omogoča zaposlitev. Po svoji tehnologiji je vinogradništvo vezano na industrijo, trgovino in obrt pa tudi na druge dejavnosti, kot sta gostinstvo in turizem. S prometnim davkom polni družbene proračune. Vinogradi dajejo pokrajini njen značilni čar.

ODLIČNO DEŽELNO VINO PO UGODNI CENI

KVALITETNO NESTEKLENIČENO M A L V A Z I J O Z DOKUMENTACIJO, OCENJENO S 17,35 TOČK, UGODNO PRODAM. MALOPRODAJNA CENA ZA LITER ZNAŠA 220 SIT, (BREZ PROMETNEGA DAVKA 200 SIT). TROŠARINO PLAČA PRODAJALEC.

NA VOLJO JE TUDI ODLIČEN REFOŠK.

VINOGRADNIK IN KLETAR:
AVGUST DANILO PUCER
PUČE 20 A, 6274 ŠMARJE
TEL.: 066 - 567 087

Gorazd Milkovič

RUJ

Kjer se bohoti
zelenordeči ruj,
kjer predrzno širi se zlato,
rumena, glej, brnistra,
prepričan bodi,
da obkroža te
prelepa naša Istra!

Štelja Dobrinja

JESEN

Ko skozi okno kdaj pogledam
naravnih se lepot zavem.
Posebno gozd je čudovit,
ker v lepe barve je ovit.
Človek postoj, ozri se okrog sebe,
vsakdanjost naj te ne zavede.
Ti si kot narava.
In če si srečal Abrahama,
življenje naj ti ne preneha,
še vedno naj bo polno smeha.
Otroci preskrbljeni, vnuki že rojeni.
Svet je poln lepot in tudi mnogih je dobrot.

Gorazd Milkovič

OKRAS ISTRE

Spomladi -
pokrajino zeleni.
V jeseni -
v grmovju nekaj rudeči.
To živo r'deče listje
edinstven je okras
le - naše Istre!
To istrski je ruj,
zverižen,
lesa lepoto ti odkrije
šele, ko je postŠČižen.
Les - nežno bel, rumen,
se v temno rujavega preliva!
Posebnost to
primorski kras
in naše Istra skriva.

Gorazd Milkovič

SPOMINČEK

Je brez srebra in brez zlata,
zato pa z morskega
najglobljega je dna!
Zlato lepo se sveti,
ima lep trajen sijaj,
samo za drage d'narce
je ono na prodaj!
Naprodaj dosti je blaga,
s katerim baranta se, goljufa!
Kar z morskega globokega je dna,
poklonjeno je iz srca.
Zamisel zdrava je skoz spretne roke
ustvarila spominček za otroke,
za firbčne dečve, lepe žene,
kar v srcih naših tlelo je,
da s časom ne uvene.

Elida Dobrinja

NIHČE NAM NIČ NE MORE - nadaljevanje

V množici v družbi razširjenih idej je včasih težko najti odgovore na svoja vprašanja o smislu življenja. Kako in zakaj se naj živi, to verjetno muči nemalo ljudi. Pogosto prepuščamo iskanje smisla umetnikom. Ti so ustvarjalci ali kreatorji lepega. S svojimi deli, s tem mislim na vse zvrsti umetnosti, so na čelu družbe. Torej imajo tudi določeno moč nad ljudmi, če družba v njihove stvaritve verjame. Za umetnika bi moralo dejstvo, da lahko v ljudeh vzbudi upanje, jezo, upor ali brezbrižnost, predstavljati odgovorno nalogo. Ni dovolj, da umetnik le nekaj ustvari, zavedati se mora tudi posledic svojih del v družbi.

Glasba spremlja človeka od mladih nog do visoke starosti. Drži, da si vsak zbere glasbo sam, vendar so tu tudi mediji, ki nas bombardirajo z glasbenimi sporočili. Razlika v mišljenju in vedenju človeka je očitna, če ga obkroža glasba s sporočilom, da je svet lep in poln upanja, ali pa s sporočilom, da je vse brez smisla in da bomo posledično vsi umrli ali celo, da je smrt smisel življenja. Taka negativna sporočila nosijo v družbo malodušje in nasilje.

Veliko ljudi se gotovo spominja skupine Nirvana s pevcem Kurtom Cobainom, ki je pred nekaj leti napravil samomor. Mesec za tem je na enak način napravil samomor fant, ki je rad poslušač Nirvano. Lahko bi se spustili v polemiziranje, kaj je lepo. Pri glasbenikih ne gre toliko za vprašanje lepega, gre za nenehno "vodenje" svojih poslušalcev. Oboževalci obiskujejo koncerte svojih skupin, si njihove pesmi popevajo in ne nazadnje jih celo posnemajo v stilu vedenja, oblačenja, govorjenja. Jasno je nekaj: pevec na odru z besedilom ustvarja vrednote mladih, ki v njegovo glasbo verjamejo. Odločitev glasbenika o besedilih in melodiji svojih pesmi torej nemalo vpliva na vedenje mladih v smislu: "Nihče nam nič ne more."

Nadaljujmo pot našega najstnika, še srednješolca iz prejšnje številke, na fakulteto. Želi si, da bi mu v množici vrstnikov uspelo napredovati v višji letnik. Ve, da bo v svoj študijski uspeh moral vložiti veliko dela. V študentskem domu to ne bo prav lahko. Bruc, ki pride v študentski dom, je trikrat prestrašen. Prvič, pride v tuj kraj (Ljubljano), drugič, negotov je glede uspeha na fakulteti in tretjič, pride v študentski dom med tuje ljudi.

V študentskih domovih imajo večji vpliv tisti, ki delajo kraval, kot tisti, ki skušajo podnevi delati ali študirati in ponoči spati. Preko druženja v skupnih prostorih se prenaša miselnost mladih. Naš bruc ima dovolj klepetov, kavic, obiskov in žurov ter se odpravi v Podmornico - učilnico učiti se. Takoj je označen kot "piflar". Težko je živeti v takem krogu in biti zadovoljen in uspešen. Med študenti lahko srečaš tudi take, ki so od tebe starejši sedem let in več. Kaj so delali toliko let na fakulteti in v študentskem domu? Predajali so se "študentskemu življenju".

Na študentskih žurih se dogajajo stvari, da se lahko upravičeno vprašamo, ali so ti ljudje res bodoča slovenska inteligenca. Na takih zabavah prevladuje alkohol, včasih tudi trava. Ne oporekam zabavam za rojstni dan, ob opravljenem izpitu. Ampak da se apartmajska klapa zbere v ponedeljek že ob 19.00 ali 20.00 in se ga kar v tri dni zapije in zakadi, pa ni ravno spodbudno. Verjetno je v apatmaju ali v sosednjih sobah nadstropja kdo, ki bi rad počel kaj drugega. Spal, se uči, bil v miru. Včasih bi celo večina rada imela mir in samo nekaj študentov veselico. Večinoma obvelja žurka. Nobeden se ne bo spustil v nek brezsmiseln prepir o tem, če bi lahko dali mir, ker ga iz principa ne bodo. Skratka, žurantski študentje so že zasvojeni z načelom: "Nihče nam nič ne more." Če živi naš bruc v taki sredini, se bo moral hitro odločiti, ali bo poprijel za delo ali se bo pridružil zabavi.

Mentaliteta "nihče nam nič ne more" se v družbi ne pojavi naenkrat. K temu pripomore veliko dejavnikov, ki so v Sloveniji izpolnjeni prav vsi. Pri tem sodelujejo od v prejšnji številki naštete šolske vzgoje, časopisov in ostalih medijev, do študentskega okolja in zabave. Tak način življenja in mišljenja ne vodi prav daleč. Že po stopnji samomorov v družbi je Slovenija med vodilnimi v Evropi. Tudi po tem se kaže element samouničenja. Pa ravno sedaj, ko nam je po tolikih stoletjih podrejenosti in odvisnosti od drugih narodov uspelo priboriti si neodvisno in samostojno državo Slovenijo. Enako smo delavni in sposobni kot drugi veliki narodi in edina stvar, ki nas lahko uniči, je naše samoponiževanje. Mladi se moramo zavedati, da se da še marsikaj postoriti. Za to pa je potrebna volja do skupnega dela in zavest, da je možno preživeti le na pošten način. Miselnost "nihče nam nič ne more" nas lahko pripelje le v prepad. Odločitev je v naših rokah.

Dominik Bizjak

GALEB IN GOLOBICA

Pušča bel galeb obalo,
pušča njo, oh, svojo zalo,
onemel v dalj vzletava,
krije solze, joče, tava.

Skrivoma nazaj se ozira,
srčna rana ga zavira,
gleda njo v objemu smrti,
zanjo so ljubimci sprti.

Spet nazaj galeb pogleda,
ljubo krokar že objeda,
v letu mu srce razpoči,
mrtev pade v mrak grozeči.

Dominik Bizjak

KAMEN

Vsepovsod ta kamen!
Kamniti grič nad reko,
kamnita pot ob morju,
kamnite hiše v senci fig,
kamnite jerte, strehe,
kamniti zdi pred hiše,
kamnita čterna, peč,
kamnite cerkvice s križi,
kamnito srce,
kamniti spomini,
kamniti ljudje.

Grobi kamni,
neklesani kot ljudje,
klesani kamni,
lepi, za okras,
kot farizeji,
stari kamni
slavne zgodovine.

Znoj in trud v njih,
krvave kaplje,
žulji, odtisnjeni na rob.
Njih zgodovina je
zgodba nas ljudi:
kamni so ljudmi!

Kdo je vse klesal:
mi te kamne,
oni naš značaj!
Nekdo je trden, grob,
drugi spet krušljiv,
le drobec, v prah zdrobljen.

Poglej vasi, palače,
poglej bregove in pečine,
mar nisi tam
in oni tu?

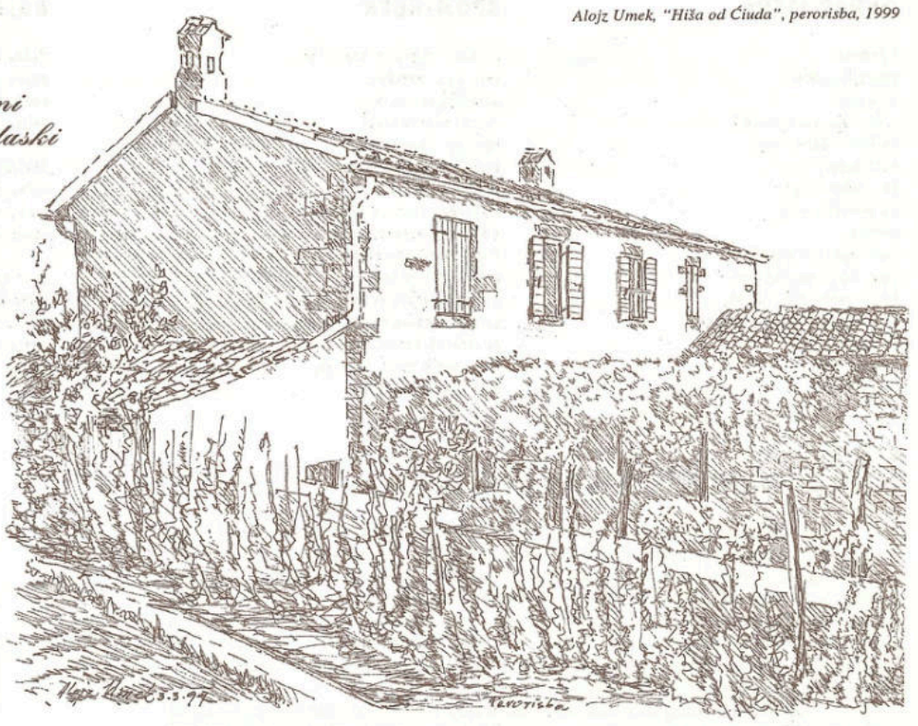

Dolina Dragonje, foto: L. D., 1998

PO NAVDIHU ISTRE

Andreja Blažič - Klemenc

Besede, jaz in Istra

Alojz Umek, "Hiša od Ćiuda", perorisba, 1999

Ideja zapisa o mojem doživljanju Istre se mi vztrajno izmika. Kot lovec na pasti v kanadski tundri se v snežno belem oklepu vsakdana dan za dnem odpravljam na obhode.
Ne, bolj iskreno povedano, kadar me zamika žametasto topli otlp pravih besed.
Z obhodov se vračam praznih rok.
Moja misel ima premalo vere, da bi ji uspelo ujeti pravo besedo.
Saj jih je mnogo, obilo. Razsipajo in prelivajo se mi pod prsti, padajo name kot slap, ki jemlje dih. A tiste prave?
Prošnja za besedo je nekdo naslovil pesem.
Koliko nas, vas, njih jo izreka sleherni dan. Beseda je pravzaprav milost.
In to si je mogoče izprositi ali pa ti je podarjena. Na zahtevo – nikoli.
In kako blažen je občutek, ko jo naposled in vendarle "rodiš".
Neke nenapovedane noči ali umirajočega večera potrka na tvojo dušo. Prostor za rebri, visoko zgoraj in pri srcu se napolni. Iznenadeni um prešine radostno vprašanje: Zdaj? Je to res to? In še plodovito mravljinčenje zakroži po telesu do nožnih prstov in lasnih korenin. O, da, tu je! Tedaj nimaš izbire; moraš jo poslušati, spoštljivo se moraš podrediti njenemu prihodu in jo spustiti iz sebe. Verovati, da to lahko storiš. Storiti. Navleči nase trenirko in pogrniti občutljiva kolena v hladu za pisalno mizo. Nastopi blaženost vsemogočnosti niča, praznine in vsemogočnosti zdajšnjega trenutka. Tebe ni. Postaneš nekaj, nisi več nekdo in iz srca se skozi roko izlije reka besed. Blagodejna je in tolažljiva, dušo napaja blagi mir. In srečen si, ker prihajaš zopet k sebi in blizu vsem drugim, ki so ti v luči vsakdana lahko tako daleč. Razumeš, odpuščaš, čutiš, dovoliš si čutiti, biti srečen in raztapljati bol.
Včasih pa nam je dano tudi zaiti na kraje, kjer se vse to v nas zgodi. To so za nas svetišča, tihi templji tišine, kjer svet/vse obmolkne in duša zadiha. Tja se radi vračamo in vselej znova upamo, da nam bo še enkrat naklonjena milost neizpovedanega in neizpovedljivega, ko nam ne bo treba storiti nič, le biti, dihati to življenje. Eden takih krajev je zame zavetje pod dvema orehoma in do neba odprto travnato dvorišče, ki ga krasita kamenje in bršljan. In tista hiša.
Zgodilo se je že pred kar nekaj leti. Po tisti vzpenjajoči se cesti do dreves me je pripeljalo, še danes ne vem prav, kaj. Bilo je poletje, večer se je prerajal v toplo zvezdnato noč. Ko sem stopila tja, je negibno pričakovanje zamenjala magična čarobnost. Ne spominjam se več tedanjih besed, izrečenih, ne vem več natančno, kje, ničesar oprijemljivega, razen prizora v kuhinji. Čas se je ustavil in jaz sem obstala z njim. V miru in predaji, sreči in globoki hvaležnosti, da sem in da sem tam, v bistvu eno z vsem in s seboj. Tedaj je bila s čudovitim urokom dobromislečega duha sklenjena zaveza med menoj in tisto zemljo.
Priznam, ne znam si prav razložiti, kaj in zakaj me vedno znova v intervalih vleče tja, niti ne vem, kam me bo to pripeljalo. Včasih le začutim, da moram iti.
Morda so ti kraji in tudi prav ta eni izmed tistih, kjer je doma beseda. Kjer zares sem. Hrepenenje me vleče tja. Po lepem, pravem – naj zveni še tako oblakasto in nestvarno. Po koščkih in drobcih časa spoštljivo uživam darove teh krajev, zavedajoč se, da ni ničesar večnega. Raje kot izgubo čarobnosti trajanja imam kraj, kamor se lahko vselej vrnem, ko zahrepenim, kakor da bi se za vselej naselila tam, na zemlji skrivnosti, razkritij in topline.

List ISTRSKE TEME je vpisan v evidenco javnih glasil, ki jo vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod št. 1547. Po mnenju istega, št. 415-625/98 z dne 24. 4. 1998, spada med proizvode, za katere se plačuje 5% davka od prometa proizvodov. Uvrščen je v sistem ISSN pod št. 1408-6956. List izhaja najmanj šestkrat letno v nakladi 500 izvodov. Izdajatelj: Vita, zavod, Koper, Županičeva 39. Uredniški odbor: Duša Krnel - Umek, Silvan Prodan, Arduin Hrvatin, Avgust Danilo - Pucer, Alojz Umek, Nada Morato, Marta Balaban Koprivc, Elida Dobrinja. Glavna urednica: Leda Dobrinja. Lektoriranje: Andreja Blažič - Klemenc. Računalniško oblikovanje: Sara Morgan. Tisk: Tiskarna Glem. Naslov uredništva: Lopar 39, 6273 Marezige. Telefon/telefaks: 066-55 534. Cena: 400,00 SIT.

ŠTUDIJSKI KROŽKI